

~~politic~~
ZATVORENIK

GODINA XXIII. - OŽUJAK/TRAVANJ 2013.

BROJ **251**

TRAGOVI ZLOČINA NA JAKLJANU

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;

prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kad Volksbank d.d. Zagreb

Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

BRIŽNA MAJKA MANJINAMA, MAĆEHA VLASTITOM NARODU

Sve ovovjeke hrvatske vlade skrbile su više za nacionalne manjine nego za svoj narod, a ova današnja napose. Kao prve žrtve takve politike, stradale su novine domoljubne hrvatske orijentacije, poput našeg mjesečnika, lista *Narod* koji izdaje Pronatalitetni pokret „Jedno dijete više“, tjednika za kulturu *Hrvatsko slovo* i druge nama manje poznate. Sva pobrojena glasila navodno su žrtve gospodarske krize, recesije i štednje koju vlast navodno provodi na svim područjima i prema svakome jednako. No, nije baš tako, što se zorno vidi pregledom finansijske potpore za proteklu godinu iz državnog proračuna za razna glasila nacionalnih manjina.

Tako možete saznati, da su najbolje prošli Talijani (za 4 lista dobili su 6.000.000 kuna), pa onda Srbi (za 7 publikacija dobili su 5,793.000 kuna) i ostali. Bilo bi predugo nabratati koliko je dobilo koje glasilo, ali spominjem list *Bijela pčel*, koji je (po formatu A4, učestalosti izlaženja - 8 brojeva godišnje i broju stranica - 44) usporediv s našim *Političkim zatvorenikom*. Taj list za djecu izdaje Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, a država Hrvatska daje mu godišnju potporu u iznosu od 522.000 kuna.

Dakle, bivšim političkim uznicima, koji su robijanjem trasirali put do samostalne države Hrvatske, za mjesečnik *Politički zatvorenik* 10.500 kuna, a za „dečiji“ list nacionalne manjine koja se borila da hrvatske države nikad ne bude, više od pola milijuna kuna. Ili mjesečniku *Narod*, na čijim se stranicama vodi bitka protiv bijele kuge i nastoji pridonijeti demografskoj obnovi Hrvatske, već nekoliko godina iz državnog proračuna ni lipe. Idemo dalje. *Hrvatskom slovu*, vodećem tjedniku za područje kulture u Hrvatskoj, država daje potporu u iznosu od 200.000 kuna, da bi istodobno tjednik/nedeljničnik *Novosti* u izdanju Srpskog narodnog vijeća, čiji tekstovi uglavnom nisu naklonjeni državi koja ih financira, ta ista država obdarila s 3,630.000 kuna godišnje.

Spomenuto uskraćivanje prava većinskom stanovništvu u izdavanju listova samo je dio opće diskriminacijske politike. Sve domoljubne udruge pa tako i naša - HDPZ - osvjeđočile su se tijekom proteklih godina sudjelujući u natječajima za tzv. institucionalnu potporu iz državnog proračuna, da atributi **hrvatsko, domoljubno ili domovinsko** donose negativne bodove, što će reći, smanjene ili nikakve izglede za dobivanje potpore iz proračuna. Primjenom takvih kriterija Centar za suočavanje s prošlošću poznat kao DOCUMENTA /Teršelička/, dobiva dvostruko više sredstava od Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata /dr. Ante Nazor/, ili za razne LGBT/lezbijke, pederi i ostale izopačenosti/ udruge uvijek ima novca u proračunu, pošto je njihov rad navodno u općem interesu pa čak i šire. Ne bih želio biti nepristojan i konkretno opisivati u čemu se sastoji njihov rad.

Diskriminacija većinskog naroda uz istodobnu obilatu potporu nacionalnim manjinama, nastranim skupinama, samozvanim znanstvenim institucijama poput Documente /čiji je cilj pretvorba Hrvata iz žrtve u agresora/ i raznim udrugama što tuguju za bivšom državom, prevršila je svaku mjeru. Od vladajućih struktura jugoslavenskih i komunističkih korijena ni ne mogu se očekivati drukčiji postupci. Vlast im omogućava lagodan život, dok ih stanje u državi koju de facto nisu ni željeli, ne zabrinjava. No, mogli bi se u procjeni prevariti. Naime, takvo iscrpljujuće stanje moguće je održavati tako dugo dok su branitelji razbijeni na stotine udruga. Ako se dogodi da branitelji radi nečega postanu jedna udruga kao 1991., zbrisat će s političkog neba Hrvatske sve one koji ne žele dobro Lijepoj našoj...

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

UMJETNOST MRŽNJE I NJEZINI BAŠTINICI

S obzirom na to da skoro svaki njegov istup izaziva podsmijeh ili javnu sablazan, predsjednik vlade Zoran Milanović s razlogom je objekt stotina kritičnih i podrugljivih komentara. Njegove opservacije, od one o bolnim preponama do one o finskome gradiškom ratu ili o kistanjskim prosvjednicima protiv velikosrpskih provokatora, zajamčile su mu mjesto u povijesti. Ako se svijet godinama zabavljao *bušizmima*, onda malomu narodu poput hrvatskoga nitko ne smije ukrasti *zokizme*, unatoč oštroj konkurenčiji koju Zokiju čine tipovi poput Freda Matića, ministra Jovanovića, Jose Radoša ili Vesne Škare Ožbolt. Uzaludan im je trud: usprkos njemu, predsjednik vlade ostaje nenadmašan.

Svojedobno predstavljen kao mlad, lijep (!) i pametan (Denis Kuljiš je u jednome apologetskom prikazu za potrebe *Globusova* panegirika Račanovu mladom lavu prikupio sve epite iz najudaljenijih dijelova svoga masivnog tijela, baljezgajući o tome kako je novopečeni objekt njegove žarke ljubavi briljirao na kućnim kvizovima znanja, dok je po diplomatskim uspjesima tobože nadrastao i Bismarcka i Kissingera skupa, zajedno s Vladimirom Velebitom i Budom Lončarom), nije Milanović tijekom čitava dosadašnjeg mandata uspio ništa napraviti, pa čak ni kazati, osim nekoliko usiljenih latinskih fraza i citata koji pokazuju da predsjednik hrvatske vlade - ako ju nije bogohulno takvom nazivati! - ima poteškoća s naglasnim sustavom kako materinskoga, tako i toga klasičnog jezika.

No, zato iz njega kipi mržnja kojom se nemilosrdno obračunava sa svima onima koji misle drugačije. S nikim još Milanović nije raspravljaо da ga nije pokušao omalovažiti, s nikim nije polemizirao da ga ne uznastoji povrijediti ili obezvrijediti. Njegova mudrost je fraza, njegov stil - uvreda. Tipično je to za mentalitet stasao u totalitarnom duhu, koji se suvremenoj demokratskoj frazeologiji prilagodio samo površno, za potrebe jeftine manipulacije javnošću, dok se u dubini duše ne može odhrvati svojim uzorima i idealima, onima koji su u ime tobožnje jednakosti i pravde za glavu skraćivali sve koji su to bezimeno i bezlično mnoštvo bilo čime nadvisivali ili se od njega pokušavali razlikovati. I bilo bi strašno da je Milanović na položaju sličnu današnjemu u neko drugo vrijeme, odnosno u vrijeme kad su organizirano nasilje i proklamirana nesloboda smatrani ne samo prihvatljivim, nego i poželjnim okvirom života pojedinca i naroda.

A ništa manje nije strašno da jedna od dviju najvećih političkih stranaka u Hrvatskoj - stranaka koja je preživjela zahvaljujući *dalekovidnoj* Tuđmanovoj procjeni da je opstanak Partije nužno zlo (jednako kao i tzv. mala velika Srbija), i da upravo on jamči stabilnost i kontinuitet vladavine njegove stranke - nije bila kadra oblikovati i istaknuti osobu koja bi u vremenima teške etičke i gospodarske krize hrvatskoga i europskog društva, mogla djelovati pomirljivo i posrednički, s ciljem da zatrpa jazove i podjele unutar hrvatskoga naroda i hrvatskoga društva. Jer, umjesto da bude onaj koji će okupljati, Milanović je onaj koji rastjeruje; umjesto da gradi, on svjesno razara; umjesto da širi optimizam, on rastače i posljednje koliko-toliko zdrave jezgre u državi. A najstrašnije je da se od njega bitno ne razlikuju ni oni koji mu se nude kao alternativa...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

POPULARNOST POLITIČARA PO MISLAVU BAGI.....	3
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
UNUTARNJA AGRESIJA NA HRVATSKU	5
<i>Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ</i>	
NOVI VERBALNI DELIKT.....	7
<i>Bruno ZORIĆ, prof.</i>	
ČIJA JE HRVATSKA?	8
<i>Tihomir NUIĆ</i>	
ISKAPANJE ŽRTAVA KOMUNISTIČKOG ZLOČINA NA OTOKU JAKLJAN	10
<i>Željko KULIŠIĆ</i>	
KOMEMORACIJA ŽRTVAMA S JAKLJANA NA DOMOBRANSKOME VOJNOM GROBLJU U GOSPINU POLJU.....	13
<i>Dr. Augustin FRANIĆ</i>	
OBILJEŽEN 4. TRAVNJA, DAN GOSPIČKIH ŽRTAVA.....	18
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (12)	20
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
SAVJET LIJEČNIKA	20
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIĆ-SOJČIĆ</i>	
PLEHAN: POSJET BOSANSKOJ POSAVINI NEKADA I SADA (II.)	22
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (II.)	26
<i>Maja PAVELIĆ RUNJE</i>	
PRINOSI DR. NIKOLE MANDIĆA (1869.-1945.) HRVATSKOJ POLITICI (I.)	29
<i>Dr. sc. Stjepan MATKOVIĆ</i>	
TRIVIJALNA HISTORIOGRAFIJA U HRVATA (V.)	32
MOJ OTAC, PUKOVNIK DELKO BOGDANIĆ (II.)	37
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
IN THIS ISSUE	47
IN DIESER AUSGABE	48

P O Z I V

svim članovima i prijateljima

HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA

30. travnja 2013.

proslavit ćemo na UDBINI

svetom misom koju će u 11 sati u CRKVI HRVATSKIH MUČENIKA

predvoditi biskup dr. Mile Bogović

K R U G Z A T R G

Građanska inicijativa za Hrvatsku bez totalitarističke simbolike

POZIVAMO VAS NA SEDMI VELIKI JAVNI PROSVJED KRUGA ZA TRG

kojim od Gradske skupštine Grada Zagreba tražimo povratak imena
Kazališni trg zagrebačkom trgu nazvanim imenom maršala Tita

Marsal Tito je odgovoran za masovna ubijanja na Bleiburgu i križnim putovima te također za ubijanja, zatvaranja i mučenja protivnika komunizma i Jugoslavije tijekom svih godina svoje vladavine. Trg maršala Tita uvreda je žrtava, a također je zapreka razvitku demokracije.

**Dođimo svi
u subotu, 4. svibnja 2013. u 11.00 sati**
pred Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu!

Program:

ugledni govornici i klapa Prijatelji

Koordinacijski odbor: Ante Beljo, Goran Blažeković, Zdravka Bušić, Andja Lovrić, Cika Mikolčić, Jasna Pavelić Jureško, Maja Runje, Đurđa Puškaš, Ivančica Sekula, Radovan Slade-Šilović, Eduard Spahić, Maja Šovagović, Smiljana Šunde, Zorka Zane i Željka Znidarčić; Tel.: 4668137 i 091/ 9578969, e-mail: krugzatr@ yahoo.com

MACELJ

2013.

Komemoracija na
Macelju održat će se

**u nedjelju
2. lipnja 2013.**

**Sveta misa
počinje u 17 sati!**

POPULARNOST POLITIČARA PO MISLAVU BAGI

Uskrs je. Po izjavi vrha Katoličke crkve, ovo je bio najtužniji Uskrs od stvaranja hrvatske države. Najtužniji u smislu općeg stanja u društvu, tj. od društvenopolitičkih prilika, gospodarstva pa sve do socijalnog statusa građana. I upravo katastrofalni socijalni status građana je najvjerojatnija slika kolapsa našeg društva.

Jedna od naših televizija uoči Usksa, mislim da je to bilo 27. ožujka, prikazuje iz Osijeka jednu dramatičnu sliku darivanja obroka gladnjima u organizaciji humanitarne udruge „Rijeka ljubavi“. Tom prigodom je kamera „zahvatila“ ženu koja doslovno kleći i moli obrok. Vidjeli smo također drugu ženu s troje dječice koja izgledaju kao da su „ljetovali“ na **Karadžićev Manjači**. Na Veliku subotu u središtu Varaždina tri žene kod Franjevačke crkve prose za hranu. One, posramljeno moleći, vidi se, nisu profesionalne žicarice, nego novostvoreni **Josipovićev i Milanovićev „proizvod“** – Nove pravednosti.

Ova tri navedena primjera su dovoljna da „pokriju“ cijelu Lijepu našu. Svišto je iznositi tisuće, odnosno stotine tisuća nesretnika bez posla i bez plaće kojima je uzvišeni cilj – kruh svagdašnji.

Pripremajući se za temu i sadržaj teksta, nisam ni pomislio da će ga započeti ovim traumatičnim prizorima. Naime, sadržaj teksta trebao bi biti neka novina, a ono što ja pišem nije nikakva novina, nego naš svakodnevni životni sadržaj. Zbog toga je ovako „otrcan“ sadržaj u stanovitom smislu i dosadan. No, jedan drugi izazov pokrenuo me na ovo. Baš ovih dana Nova TV u interpretaciji **Mislava Bage** objavila je rezultate ankete o stanju u državi te političkom ugledu stranaka i osoba koje vode državu, kao i ugled političara iz oporbe.

Koliko se sjećam, ako ne grijesim, to ispitivanje obavila je, kao i uvijek, agencija koja se zove Ipsos Puls. To je, izgleda, ekskluzivna agencija Nove TV i Mislava Bage. Na anketno pitanje, ide li zemlja u pravom ili krivom smjeru 75% anketiranih odgovara da ide u krivom smjeru. Taj postotak, koji je vjerojatno jedini istinit, njima služi kao alibi za „objektivnost“. I sada, da ne nabrajam sve trivijalnosti tog

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

„istraživanja“, slijedi postotak popularnosti političara koji vode zemlju, kao i političara u oporbi. Tako, na primjer, predsjednik Republike je neprijeporno najpopularniji političar u zemlji. Slijedi ga premijer Zoran Milanović, koji doduše „pada“, ali se zadržava na nekim 25%. Glavni šef oporbe **Tomislav Karamarko** i njegov HDZ su na margini, jer im je popularnost nešto iznad polovične vrijednosti

moguće? Moguće je samo ako podemo od toga da je „ispitivanje“ javnog mnijenja gebelovski stilizirano ili postoji jedna druga mogućnost, da su svi anketirani građani, ili bar većina njih, morali biti vlasnici potvrde da su mentalno insuficijentni.

Naime, prosječno pametnu čovjeku neshvatljivo je da jedna javna osoba ili stranka koja uopće ne utječe na naš život bude najnepopularnija (Karamarko i HDZ), a javne osobe koje upravljaju našim životima i dovode u pitanje našu egzistenciju, zadobivaju javni ugled i popu-

Mislav Bago

SDP-a i Zorana Milanovića. Karamarko je u anketama permanentno najnepopularniji političar.

E, sada dolazimo do točke gdje treba u pomoć pozvati ne samo logiku, već i zdravu pamet. Ako smo svjedoci, a svjedoci i sudionici dramatičnog stanja u zemlji, koje sam ilustrirao u uvodu, jesmo. Ako se iz dana u dan situacija pogoršava, a ne popravlja, ako je za tu situaciju isključivo krivo državno vodstvo i nitko drugi, ako postoji plebiscitarna tvrdnja koja se čuje na svakom koraku, da se zemlja strovaljuje u provaliju, kako je dakle moguće da ti ljudi koji su na čelu tog kaosa nose atribut popularnih? Kako je to stvarno

larnost. Dakle, uz materijalni, odnosno egzistencijalni kolaps, narod se još ponižava, tj. svodi na razinu priglupog stada, kome se mogu prodati i ovakve najapsurdnije bajke. Dramatična borba za preživljavanje se gura u drugi plan, a javni prostor zadobivaju „nacionalistički“ ekscesi u interpretaciji na primjer **Zdravka Mamića** ili saborske zastupnice HSP-a dr. Ante Starčevića, **Ruže Tomašić**. Dotični su akteri tzv. „govora mržnje“ kojim su ugrozili novo krhko „bratstvo i jedinstvo“ između hrvatskoga i srpskog naroda.

Dobro je poznat sadržaj njihovih verbalnih delikata. Mamić je zaista izvrijedao ministra **Jovanovića**. Ako zanemarimo

Mamićevu osobnu uvredu Jovanovića, metaforički stiliziranu „kravim očima i očnjacima“, teret njegova krimena pada na njegov osobni osjećaj da „Jovanović mrzi sve što je hrvatsko i da je sramota da Srbin bude na čelu najvažnijeg ministarstva“. Taj Mamićev „izljev mržnje“ je temeljito prožvakan u medijima u širokom dijapazonu od **Jelene Lovrić do prof. Mirjane Kasapović**. U toj sveopćoj osudi Mamićeva divlaštva izdvaja se tekst novinara *Večernjeg lista*, **Milana Jajčinovića** (VL, 20. ožujka), u kome on, ne braneći Mamića, ukazuje na ono „što mnogi misle, samo to javno ne kažu“. Naime, zašto se ne pogleda „druga“ strana? Upitno je, je li Mamić ili Ruži Tomašić kao Hrvatima imanentna mržnja prema Srbima? Temeljita analiza „slučaja“ dokazuje da to nije istina. Gđa Kasapović u svojoj analizi navedenih slučajeva (VL, 23. ožujka), osuđujući Mamićev „govor mržnje“, ne zapaža doduše svoj jezik kojim se na isti način vrijeda dotične kao „nesnošljive primitivce i uzurpatore koji ugrožavaju druge“. Gospodu Tomašić je okvalificirala kao „primitivku skromnog znanja, obrazovanja i rječnika“ a fundus njenih misli, kako je napisala, „stane u dvije-tri jednosložne rečenice“.

Dakle, za razliku od „govora mržnje“ Mamića i gđe Tomašić, govor crvene profesorice je, valjda, „govor ljubavi“? Pitanje je: hoće li policija uvaženu profesoricu u nemogućnosti razlikovanja njezina i Mamićeva govora, i nju privesti na obavijesni razgovor? Prof. Kasapović koristi usporednu analizu uglednih njemačkih nogometnih velikana **Beckenbauera i Rummeniggea** koji vode minhenski Bayern, i pita kako bi se oni proveli kad bi rekli da Židov ne može biti ministar obrazovanja i športa u njemačkoj vladi. Nestali bi iz javnog života u trenu, tvrdi profesorica. No, pritom je „zaboravila“ da, za razliku od „mešetara“ Mamića, Beckenbauer i Rummenigge nemaju ministra koji ljudima poručuje „pogledajte se u ogledalo i pljunate“, koji sustavno prijeti „isušenjem močvare“ i obračunom s gangsterima.

Lako je njemačkim nogometašima biti gospoda, kad imaju ministra gospodina. Poznaje li gđa Kasapović nekoga koga Jovanović nije ponizio i povrijedio? Ako izostavimo uvrede na bilo kojoj osnovi

Zdravko Mamić

koje su za neupitnu osudu, nameće se jedno drugo pitanje, a to je: je li za osudu npr. izjava jednoga anonimnog prosječnog Hrvata da je, recimo, nezadovoljan činjenicom da jedan važan državni resor vodi Srbin? To pitanje se neupitno nameće poglavito u kontekstu traume koje je Hrvatska doživjela u velikosrpskoj agresiji. Prosječan čovjek bliži je poopćavanju krivnje, nego diferencijaciji. Jovanović kao ministar „najvažnijeg“ resora nije se potrudio da sa sebe skine stigmu „Srbina“ u tome poopćenom negativnom kontekstu. Baš suprotno. Prva odluka mu je bila ukinuće imenice šport, koji je zamjenio „srpskohrvatskom“ riječju sport. Nakon toga uslijedio je stampedo njegovih uvreda, u širokom dijapazonu od akademika do sportskih djelatnika. Ukratko, pokazuje se kao čovjek „koji ne diše hrvatski“. Kao takav ne koristi ni sebi ni Hrvatskoj.

Kod toga treba naglasiti da je svako poopcavanje opasno, kao što je opasna potvora da su Hrvati – ksenofobi. Baš suprotno. Hrvati su željni tolerancije i ljubavi nacionalnih manjina prema svojoj domovini Hrvatskoj. Ne znam sjeća li se tko pionirskih dana Hrvatskoga sabora, kada se unutar SNS pojavio stanoviti **Simo Rajić** koji je izgovorio par lijepih rečenica o suživotu i toleranciji te osudio balvane i navještaj rata. Svi zastupnici su ustali i iskazali poštovanje dugotrajnim pljeskom. Nakon toga taj čovjek je nestao „s lica zemlje“. Sjećamo se i pokojnoga **Srećka Bijelića** kao izrazitog domoljuba. Njega nitko i nikada nije uvrijedio na narodnosnoj osnovi, niti je za to bilo razloga. Ima puno takvih znanih i neznanih Srba, koji su se borili za svoju domovinu Hrvatsku i koji je poštiju. Ali ima i onih drugih, koji se ne mire s hrvatskom državom, koji koriste sve moguće instrumente, kojima bi

demonizirali i destabilizirali Hrvatsku. Ovih dana je u tom smislu upotrijebljena cirilica, koja im služi ne kao nacionalno kulturno dobro, nego samo kao sredstvo destabilizacije stanja u teško ranjenom i jedva preživjelom gradu Vukovaru. Velika je šteta da tu namjeru ne prepoznaje hrvatska vlada, nego suprotno tome taj problem radikalizira na štetu hrvatskog i srpskog pučanstva. Taj, kao i niz drugih teških problema, očekuje neko novo vodstvo države, koje bi trebalo uživati jednaku potporu svih svojih građana na temelju rezultata koji će građani prepoznati i osjetiti.

Ovaj tekst završavam po okončanju masovnog prosvjeda branitelja i građana na trgu bana Jelačića protiv uvođenja cirilice u gradu Vukovaru. Rezultat tog prosvjeda je – neizvjestan. Izvjesna je jedino tragična činjenica da prosvjedom pravdu traže oni koji su branili i stvorili Hrvatsku, a konce u svojim rukama i vlast drži galerija raznih „Stazića“ koji nisu stvarali ovu zemlju nego su, baš suprotno, bili protiv nje. I oni danas te branitelje etiketiraju „nepismenim i zatucanim barbarima“. E, moj narode, krajnje je vrijeme da spoznaš komu si dao vlast u ruke. •

USKRS!

Top iz Griča.

Katedralna zvona ječe.

Pred Marijom ljudi kleče.

Razligežu se zvuci starih pjevača.

Stisli se ljudi rame uz rame.

Tamo na brijezu bršljan

prekriva krvave jame.

I mi krećemo dalje

tražeći mladost.

Ostavljamajuć

strahotu i gđost.

*Zvjezdama se osula tama
u budućnost gledamo vedro.*

Spasitelj je došao k nama!

Višnja SEVER

UNUTARNJA AGRESIJA NA HRVATSKU

Na ovoj tribini (misli se na tribinu održanu u Splitu 25. ožujka 2013., op. ur.) riječ je o oslobađanju Hrvatske od unutarnje agresije.

U čemu se sastoji ova unutarnja agresija i tko tu agresiju vrši? Kao što Domovinski stožer u svojim Strateškim polazištima za oslobađanje Hrvatske od unutarnje agresije navodi, posljedice unutarnje agresije se očituju u srozavanju gospodarskoga, političkoga, kulturnog i vrijednosnog sustava Hrvatske. Zbog toga propadaju hrvatska sela, nastaje depopulacija čitavih područja Hrvatske, jedva preživljavaju široki krugovi hrvatskoga pučanstva. Pomoću tzv. dalekosežnog prožimanja hrvatski se narod prisiljava da prihvati nestvarnu sliku o sebi kao o „zločinačkom narodu“ koji nije sposoban upravljati svojom državom.

Tko su akteri unutarnje agresije na hrvatsku nacionalnu državu?

U spomenutim Strateškim polazištima navode se najprije vanjski ucjenjivači Hrvatske: briselska birokracija, bjelosvjetski finansijski mešetari, slovenski kompleks „otvorenog mora“, talijansko presianje za istočnom obalom Jadrana, i bošnjački zaborav na hrvatski spasiteljski čin obrane bosansko-hercegovačkog ozemlja. Hrvatskoj se ne mogu oprostiti dva smrtna grejha: stvaranje nezavisne, demokratske hrvatske države i vjernost Hrvata Petrovu nasljedniku.

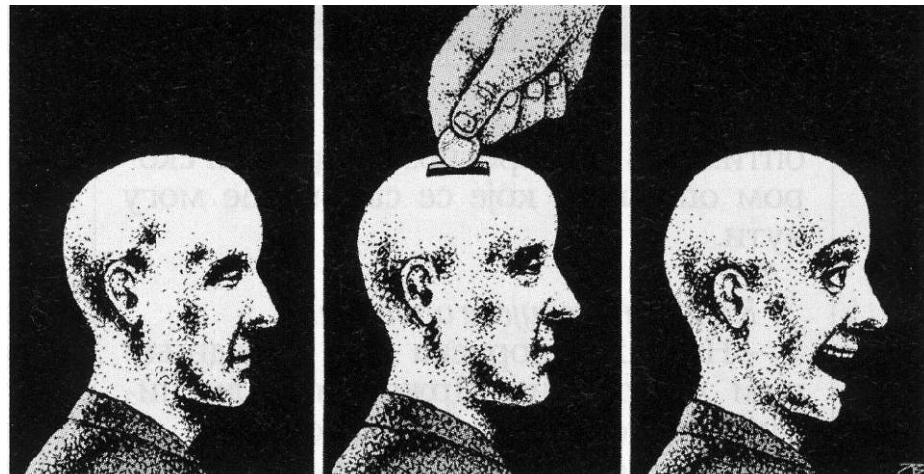
Od unutarnjih rušitelja Hrvatske navедimo jugonacionaliste, nostalgičare za državom koja je kao neprirodna tvorevina bila instrument srbjanskog velikodržavlja, zatim velikosrbe u Hrvatskoj zaluđene velikosrpskom megalomanijom, od „Naćertanija“ Ilije Garašanina, preko „Homogene Srbije“ Stevana Moljevića, do srbjanskog Memoranduma 1 i 2.

Posebno maligni unutarnji rušitelji Hrvatske su jedan dio bivših komunista. Ovi brodolomci potonule utopije, najkravije u povijesti čovječanstva, brzo su uskočili iz komunističkog internacionalizma u militantni liberalni globalizam. Evo što o tim zatornicima hrvatske državne samostalnosti kaže u nedavnoj TV emisiji Z1 jedan bivši udbaš. Citiram ga: “Devedesetih su

Piše:

Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ

se oni (tj. udbaši) samo pritajili. U sebi se nisu promijenili, samo su se prilagodili. Oni su ljudi za sve sisteme i za sva vremena. Njih treba svaka vlast jer su zanatlije i profesionalci. Udbaši su danas u svim strankama, bez obzira na ideološki predznak, bez obzira radi li se o HSS-u, HDZ-u, SDP-u ili HNS-u. Njima je važno biti na vlasti ili barem pri njoj. Pogledajte tko drži medije. Glavna pera su udabaška pera..” (Citat iz „*Političkog zatvorenika*“, siječanj/veljača 2013. str. 4.).

Ilustracija: NIN

sobnošću sustavno potkopavaju hrvatsku nacionalnu državu. Ovdje treba napomenuti, da mnogi od ovih spomenutih aktera unutarnje agresije stoje u izravnoj ili neizravnoj svezi s vanjskim ucjenjivačima, uključivši i nadnacionalnu elitu Novoga svjetskog poretka koja želi vladati čovječanstvom. Da bi ta elita dominirala nad određenim narodom, treba taj narod najprije slomiti, pretvoriti u atomizirane jedinke, da bi ga se zatim kolektiviziralo i njime manipuliralo.

Sada par riječi odgovora na pitanje, koje oblike ta unutarnja agresija poprima?

Modaliteti ove unutarnje agresije su različiti, već prema tomu na kojem pod-

Stoga je poznati američki novinar Jeffrey Kuhner u listu „*Washington Times*“ pod naslovom „*Mit o hrvatskom fašizmu*“ napisao slijedeće: “Titovi su partizani shvatili, da se Jugoslavija može očuvati jedino tako da se izbrišu i sotoni-ziraju svi tragovi hrvatskoga nacionalnog identiteta... Komunizam je pola stoljeća nastojao uništiti nacionalni identitet, međunarodni imidž i samu egzistenciju Hrvatske... Rašireni nepotizam, posvudašnja korupcija, podilaženje stranim moćnicima poput onih u Bruxellesu, politička kultura lažljivosti i podmićivanja... sve su to ostaci komunističkog sustava. Titov duh i dalje živi. I dok ga se egzorcizmom ne otjera, Hrvatska će biti od toga duha progonjena i ukleta.“

Nadalje, unutarnji rušitelji stvaralačke snage hrvatskoga naroda su i oni političari Hrvatske koji svojom potkuljivošću, sluganstvom stranim moćnicima i nespo-

ručju državnoga i društvenoga života ta agresija djeluje. Ponajprije spomenimo zavođenje ljudi sustavnim dezinformacijama i uskraćenim informacijama. Tako je npr. nedavno u Splitu pred prepunom dvoranom prikazana knjiga novinara Dujmovića, jednog od najčitanijih novinara u Hrvatskoj, koji je zbog cijelovite istine u svojim kolumnama izgubio radno mjesto. Lokalni list „Slobodna Dalmacija“ nije ni slova o tom skupu napisao.

U zadnje vrijeme su osobito uočljiva dva načina rušenja biološke vitalnosti hrvatskoga naroda: agresija homoseksualaca, i rušenje morala mlađeži njihovim upućivanjem u devijantno seksualno ponašanje. Uvode se školska djeca u spolne nastranosti, koje su protivne ne samo vjerskom, nego i prirodno-biološkom moralu. Nedavno je Državni zavod za statistiku objavio podatak, da je prošle godine u Hrvatskoj umrlo oko 10.000 ljudi više

nego što ih se rodilo. Upućivanjem djece u kontracepciju, masturbaciju i istospolne snošaje očito se teži još bržem odumiranju hrvatskoga naroda. Pri tome su zatornici hrvatskoga čovjeka naprsto demonski bijesni na Katoličku crkvu u Hrvata, čime dokazuju da je komunistički mentalitet jednoumlja i nesnošljivosti prema onomu tko drukčije misli još vrlo jak u Hrvatskoj.

Jedan od oblika agresije na Hrvatsku je i pokušaj uvođenja cirilice u javni život Vukovara, grada u kojemu je jugosrbijanski agresor počinio nečuvene zločine genocida i urbicida. I ovo je jedan od pokušaja da se, prema uputama srbijanskog Memoranduma 2, postigne u miru ono što se nije moglo postići u ratu.

I na koncu ovog uvodnog osvrta da odgovorimo na pitanje, kako se oduprijeti ovoj unutarnjoj agresiji na Hrvatsku? Zahvaljujući volji i žrtvi velikoga dijela hrvatskog naroda, zahvaljujući hrvatskim braniteljima i političkoj karizmi dra Franje Tuđmana, uspostavljena je hrvatska država. No, u Hrvatskoj nije provedena moralna katarza nakon polustoljetnog duhovnog pustošenja koje je komunizam počinio. U komunizmu si se usrećio ako si rekao što ne misliš, i upropastio ako si rekao što misliš. Ta je katarza bitan preduvjet za prijelaz iz diktature u demokraciju. Isto je tako neshvatljivo, da u Hrvatskoj, koja ulazi u europsku zajednicu demokratskih država, nitko do danas nije odgovarao za stravična mučenja i pokolje koje su komunisti počinili nad hrvatskim narodom, vojskom, civilima, ženama, djecom u Drugome svjetskom ratu i nakon njegova završetka. Cijela Hrvatska je prekrivena masovnim grobnicama ovih žrtava. Pokušaj da se barem identificiraju žrtve ovih pokolja i one dostoјno pokopaju u obilježene grobove, zaustavljen je iz samoga političkog vrha Hrvatske.

Zaključimo. Zbog propusta duhovne katarze i zbog unutarnje agresije na Hrvatsku, Hrvatska je još uvijek u demokratskom pogledu nedovršena država. Stoga možemo reći, da nam Hrvatska nije dana nego zadana. Hrvatska demokratska nacionalna država je trajan plebiscit, i za nju se svaki naraštaj mora opredijeliti. Kako stoji u Strateškim polazištima za oslobođanje Hrvatske od unutarnje agresije,

Hrvati se uspješno mogu suprotstaviti unutarnjoj agresiji tako, da i dalje nepokolebljivo ostanu neustrašivi svjedoci Evanđelja. Kao „narod nade“ oni nikada ne smiju zaboraviti riječi pape Agatona koje govore, da je Isus „Bog Hrvata“.

Kako stoji u spomenutim Strateškim polazištima, samo vjera u Boga može suszbiti malodušje, zbumjenost, strah i paniku. Zajedno s dubokom vjerom potreban je odgoj u odanosti hrvatskomu domu, odgoj u usvajanju bogate hrvatske kulturne baštine, što uključuje i njegovanje čistoće hrvatskoga jezika, znanje hrvatske povijesti očišćene od komunističkih i velikosrbijanskih mitova i laži.

Narod koji se deklarirao preko 80% da pripada Katoličkoj crkvi dobro zna, da ga je ta Crkva stoljećima sačuvala u njegovoj narodnosnoj samobitnosti, i da ga ona može i sada najbolje sačuvati od unutarnjih i vanjskih neprijatelja. Jer povijest nas uči, da najbolje služe državi i narodu oni, koji se najprije staraju za njihove duhovne i etičke ideale. Za ovaj nacionalni preporod Hrvatskoj trebaju vođe karizme, sposobnosti i spremnosti na samozataju. Tada će Hrvati moći odigrati onu ulogu koja im je sudbinski namijenjena u krugu demokratskih i slobodnih naroda Europe.

A koja je to u Europi uloga Hrvata, koji su se u velikoj većini deklarirali kršćanskim vjernicima? Kažem Hrvata, a ne hrvatske države, koja u pluralističkoj demokraciji ostaje vjerski neutralna. Ako je kršćanstvo stvorilo u prošlosti Europu kao duhovni kolektivitet, kao duboko jedinstvo u različitosti, i ako je ono od početka temelj njezina moralnog ustroja, Europa u obliku u kojemu je povijest pozna, ne može preživjeti gubitak kršćanskoga moralnog i uljudbenog temelja. Biti svjedok toga vjersko-moralnog temelja usprkos svim svojim nacionalnim slabostima, to je uloga Hrvata u Europi, ako se oni ne žele odreći svoga identiteta. Zato Domovinski stožer zaključuje u svojim Strateškim polazištima za oslobođanje Hrvatske od unutarnje agresije, da je braniteljska i vjernička Hrvatska jedina snaga njezina opstanka. •

Godine 1990. vjerovali smo da tzv. verbalni delikt nestaje, da se nikada, baš nikada ne bi vratio u bilo kojem obliku. Ne da smo vjerivali, bili smo sigurni u to. Politički progoni trebali su postati dio mračne prošlosti, nešto o čemu će djeca i mladež učiti u hrvatskim školama i sveučilištima, ali to ne će moći razumjeti kao njihovi predci koji su na svojoj koži osjetili komunistički totalitarizam.

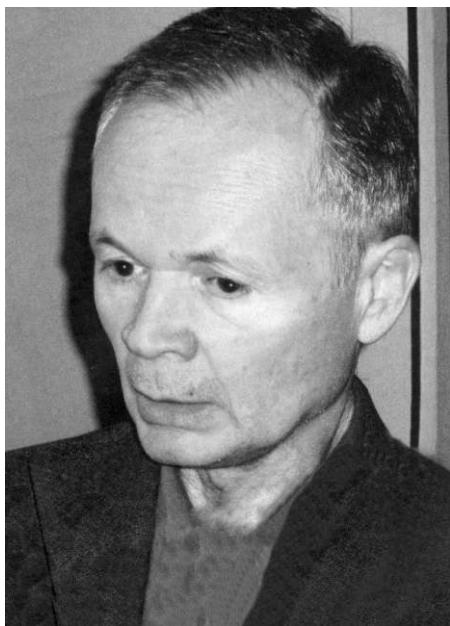
Našu djecu i mladež ne uče o hrvatskoj prošlosti, nedavnoj prošlosti, onako kako bi trebalo, ali novi verbalni delikt pomalo se nazire. U prosincu 2012. dogodio se slučaj zadarskog profesora, docenta na Sveučilištu u Zadru i voditelja Centra za strane jezike, dr. Ivana Poljakovića, kojega je njegov rektor dr. Ante Uglešić suspendirao, udaljio „s radnog mjesta - sudjelovanja u nastavnom procesu do okončanja postupka utvrđivanja stegovne odgovornosti zbog teške povrede radne dužnosti“. Takva odluka donesena je bez razgovora s dr. Poljakovićem, kojemu nije dano pravo na obranu. Čelnici čovjek sveučilišta nije smatrao potrebnim saslušati čovjeka, čuti njegovu stranu priču, i na temelju svega donijeti odluku, ako ju je uopće bilo nužno donijeti. Rektor je morao čuvati neovisnost i ugled ustanove kojoj je na čelu, usprkos svim političko-medijskim pritiscima.

Čime je dr. Poljaković uopće zaslužio takav postupak, čime je to „narušio ugled sveučilišta“?

Koncem listopada prošle godine sudjelovao je na tribini koju je u Zadru organizala stranka HRAST na temu uvođenja zdravstvenog odgoja u hrvatskim školama, konkretno njegova spornoga četvrtog modula o spolnom odgoju. Sveučilište nikakve veze s javnim nastupom dr. Poljakovića nije imalo. On je sukladno svojoj savjesti istupio otvoreno, kao slobodan građanin u svojoj državi, držeći da pravi intelektualac nema pravo na šutnju. U svom govoru usprotivio se nametanju jednog svjetonazora koji je stran hrvatskom narodu, koristeći se navodima iz znanstvene literature o istospolnim odnosima, i kao uvjereni katolik zastupajući načela Katoličke crkve. Dakle, zadarski profesor zastupao je svjetonazor koji se ne poklapa sa svjetonazorom agresivne

NOVI VERBALNI DELIKT

manjine, koja je u Hrvatskoj, ali i u drugim kršćanskim zemljama diljem svijeta, oružje kojim skrivene sile grade novi svijet bezobzirno rušeći stari. Agresivna manjina, svjetonazorska i politička, ubrzano stvara svoju novu kulturu utemeljenu na jednoumlju, isključivosti i strahu, kulturu koja se odriće Boga i samih prirodnih zakona. Takođe totalitarnom umu njegova je slika svijeta jedina i isključiva istina, sve drugo podložno je zastrašivanju, omalovažavanju i na kraju zabranjivanju.

Dr. Ivan Poljaković

Nakon održane tribine dogodila se neviđena medijska hajka na dr. Poljakovića, koju su započele određene udruge dobivši goleme medijski prostor. Tražio se progona čovjeka, tražilo se kažnjavanje... Ovim pritiscima hajci se priključio i Studentski zbor u Zadru te pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Moralna osoba mora se oduprijeti pritiscima, bilo je ljudi koji su u daleko težim vremenima komunističke strahovlade odlučili sačuvati svoj moralni integritet (npr. sudac Vladimir Primorac). Jednostavno nisu željeli raditi zlo nevinim ljudima progonjenima po nacionalnoj, političkoj i nerijetko vjerskoj osnovi. Ali, za to je trebalo imati hrabrosti i dostojanstva.

Politika je sasvim sigurno dala svoj blagoslov i ovom kršenju ustavne odredbe o slobodi mišljenja i izražavanja, odnosno

Piše:

Bruno ZORIĆ, prof.

prava na javno iskazivanje svojih uvjerenja. Nas građane Republike Hrvatske, a uskoro i/ili Europske unije, malo pomaže opet navikavaju na autocenzuru, primjereno vremenu kada je postojao Zakon o zaštiti lika i djela Josipa Broza Tita, nego 2013. godini. Iako još nisu počeli zatvarati zbog verbalnog delikta, sve ovo podsjeća na neka mračna prošla vremena. Mene, primjerice, na 1947. godinu, kad je **Mate Pavlaković** iz Božave osuđen na dvije godine zatvora jer je govorio da u Jugoslaviji nema demokracije. Ili na 1949., kada je **don Žarko Brzić** iz Zadra osuđen na pet godina zatvora zato što je rekao da je svijet i čovjeka stvorio Bog. Ili na 1950. kad je **Ante Dokoza** iz Zadra osuđen na tri godine zatvora jer je rekao da su SSSR, Mađarska i Bugarska (zajedno!) vojno jači od Jugoslavije, a u svezi mogućeg rata tih država protiv potonje. Svi su ovi hrvatski politički uzničari robijali i gubili građanska prava zbog izrečene riječi, uglavnom zbog očitih činjenica. Primjera sličnih slučajeva moglo bi se nabrajati unedogled. Ne ponovilo se!

Zadarsko sveučilište niklo je na temeljima najstarijeg sveučilišta na hrvatskom tlu, osnovanog 1396. godine (Universitas

Jadertina) i ne zasluguje da njegovog rektora ugledni i međunarodno cijenjeni intelektualci, kao što je **Ante Glibota**, redovni član Europske akademije znanosti, umjetnosti i literature, ali i politički uznik iz 1972. godine, moraju javno prekoravati slijedećim riječima; „Grozimo se takovih čina, gospodine rektore, pogotovo svi mi koji smo zbog napisanog ili izgovorenoga proveli puno vremena u sužanjskim uzašima, ali se nismo ni pod cijenu naših osobnih sloboda, dvoumili dizati glas za obranu temeljnih demokratskih vrijednosti našeg napačenog naroda i onog što je bila osnovica njezine kršćanske vertikale.“ (Pariz, 9. veljače 2013.)

No, vratimo se našem znanstveniku, koji je u životu prošao i veće progone i napade mržnje. Dr. Ivan Poljaković rođeni je Subotičanin, a podatak u njegovu životopisu da je od 1992. do 1996. godine kao član Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini bio jedini zastupnik hrvatske narodnosti u vojvođanskoj skupštini vrijedan je divljenja. To je bilo prestrašno razdoblje za tamošnje Hrvate, a biti njihov predstavnik značilo je izložiti svoj život opasnosti do krajnjih granica. Uz svoj znanstveni rad, ovaj cijenjeni jezikoslovac djelatan je u društvenom i političkom životu, a predsjednik je jedne katoličke udruge. •

dr. Ante Uglešić

ČIJA JE HRVATSKA?

U *Političkom zatvoreniku* br. 250 u osrtu na knjigu dr. Ante Kovačevića *Čovjek i njegova sjena* citirana je sljedeća izjava njegove „sjene“, Željka Kekića: „Varate se vi hrvatski domoljubi, kad mislite da ste vi dobili Hrvatsku. Ne, Hrvatsku smo dobili mi udbaši“. „Pjevajte Vi, pjesniče, orfejsku pjesmu oblacima. Ipak, Hrvatskom vladaju moji kolege udbaši, a ne vaši domoljubi i bogoljubi koji su robili po kazamatima bivše Jugoslavije“.

Autor priloga postavlja prednudno pitanje: „čija je Hrvatska! I, je li gosp. Kekić u pravu? Koje tragedije ako jest!“ Završetak.

Malodrušje je ovakve izjave ostaviti bez komentara. Je li ovo fatalističko odustajanje od suprotstavljanja dostoјno *Političkog zatvorenika*, časopisa onih ljudi čiji je hrvatski potpis u oživotvorenju hrvatske države upečatljiviji od bilo čijega? Treba puno fantazije da bi se mogla spojiti razornost udbaškog jugoslavenstva s ostvarenjem hrvatskog sna. Istini je daleko bliža tvrdnja da oni nisu mogli sprječiti hrvatsko osmostaljenje. Priznati im se pak mora podlo devastiranje netom nastale države, koje im je omogućila apsolutna moć, što se konačno negativno odrazilo na solidariziranje naroda sa svojom državom. Ispostavilo se da je apsolutna moć u ratu apsolutna slabost u miru. Pod izlikom spašavanja nacije, probra-na (ekstraktivna) elita je zadrgala političku moć, bez kontrolnih mehanizama, kako bi se brinula za svoje sebične probitke umjesto za opće dobro. Nema dobre politike s lošom ekonomijom.

Netko ima silnu potrebu za kompenzacijom, a to je uvijek pogodno tlo za neostvarive želje, za koje je probitačnije da se narod bavi surealnim temama - mogućim - nego oporom stvarnošću. Uspjeh je da-kako vidljiv u ranjenoj zemlji. Duhovno

Piše:

Tihomir NUIĆ

rastrganu i materijalno opljačkanu Hrvatsku sad olako prepljavaju teorije urota i zavjera. Izjave, poput Kekićeve, u službi su te destrukcije. Kad bi one imale pokriće u stvarnosti, onda bi iz toga slijedilo da više nije važno tko upravlja nama, nego tko upravlja onima koji su dobili mandat da upravljuju nama.

di, tri ratna pustošenja, velike demografske i intelektualne gubitke, što je prouzročilo stanovite traume.

Supstanca je unatoč svemu ostala – zemlja i narod koji ju naseljava na području od Drave do Jadrana. I to je jedini prostor na kugli zemaljskoj koji pripada hrvatskom narodu. Otkad je ostvarena suverena, samostalna i demokratska država, narod ima priliku odlučivati o svemu - od banalnog upravnog propisa do važnih zakona, od školstva do zdravstva, od finansijskog do ekonomskog sustava. Samo to treba htjeti.

Zemlju treba osuvremeniti naobrazbom i radom. U naruđu valja buditi onu strast i snagu koje će njemu i njegovoj zemlji biti od koristi. Za to je neophodno jamčenje sveobuhvatne jednakosti i osigurati obuzdavanje moći političkih institucija. Ključ održivoga gospodarskog uspjeha leži u izgradnji *inkluzivnih* gospodarskih institucija koje talente i ideje građana prihvataju i potiču, osiguravaju vlasnička i ugovorna prava, funkcionalno sudstvo i slobodno nadmetanje. Na taj način većina naroda može produktivno sudjelovati u gospodarskom životu.

Jedna je profesorica ekonomije nedavno izjavila: „Premda sam kršćanka i rabim kršćanske pojmove, ufanje i vjera su velike ljudske kreposti, koje se ne moraju povezivati s Bogom. Ufanje znači imati identitet. Da bi se moglo djelovati kao čovjek, potrebno je oboje.“ Premda su države još uvijek najviši organizacijski stupanj jednog naroda, one su ipak samo ono što od njih napravi njihov narod. To što su nove okolnosti omogućile Kekiću i sličnim da se javno, i bez posljedica, pokazuju za svoja nedjela, ne daje im pravo da oduzimaju narodu državu niti novonastale okolnosti lišavaju narod odgovornosti za nju!“

Aktualno

ANTO KOVAČEVIĆ UPISAO SE U HDPZ U PODRUŽNICI RIJEKA

Početkom prošle, 2012. godine, u Rijeci je predstavljen knjiga boskog doktora mučenstva dr. Ante Kovačevića *Čovjek i njegova sjena*. Knjiga je predstavljena i prepuštena vratniku, a gavne njezine imale su sam autor i njegova „sjena“, Željko Kekić Razmisljivo, gospodin Kekić jedan je od rijetkih ili jedini suradnik UDB-a koji je nakon svoga imau hrabrosti i ljudsku potrebu obratiti se svojoj žrtvi, kazavši mu: „Doktor Kovačević, da se konačno upoznamo: Ja sem Željko Kekić – Puk, udbni koji o Vama znate, a Vi o meni nista...“ a sem Vas pratio i godinama sam bio blizu Vašeg stola. Vedeli smo Vas pod kodnim imenom „Cmi“. Više od stotinu ljudi niko je angažirano na Vašem služaju, među njima je bilo i Vaših rođaka, prijatelja...“ (A. Kovačević, *Čovjek i njegova sjena*, str. 8).

Nakon svega postali su prijatelji, jer je doktor Kovačević svom pionirskom kršćansko-vjerskom rješenjem, pa su se zajedno obavljati javnosti, ne samo u književnog i na tribinama, predstavljajući knjigu široj skupštini Hrvatske. „Judeški bi odnos postigli ne-mogući kad ne bi bilo oprštonja.“ (Jean Monbouquette)

Razgovor dr. Ante Kovačevića i njegove „sjene“, Željka Kekića, vrlo je zanimljiv. Kad bi bio novinar, pitao bi ga mnoge stvari. Na primjer, odlaze li i udbani ikad u mirovinu i imaju UDB-a ne dozvoljata. Naime, uvrstjeno je rješenje da ih UDB-ov likvidira, kada se odluče napustiti je, kako bi zarađe tragove svihli zločina. I, kako je to njemu uspijelo?

Gospodin Kekić kaže (u crticici dr. Z. Tomeci na televiziji Z1, „da udbaši i da-nas država Hrvatskom“, „Dovedešti su se oni samo prigovori. U sebi se nisu promjenili, samo su se prigovorili. Mi smo ljudi za sve sisteme i za sva vremena. Nas treba svakavlast rati i znati zanat i profesional-cti. Udbasti su danas u svim strankama, bez obzira na ideološki predznak, bez obzira radi li se o HS-u, HDZ-u, SDP-u ili HNS-u. Njima je poželjno biti na vlasti ili barem pri njoj. Počudjajte (ko drži pred-za-vezu).“

I tako daje! Sve interesantnije...

Dr. Ante Kovačević potpisuje pristupnicu HDPZ-u i posvetu na svojoj knjizi

Interesantno je i njegovo mišljenje o *Tudmannu i Manoliću* i to ono što je konačno postalo: I zašto je UDB-a od svih tadašnjih disidenata, kada se već jasno nazirao kraj Jugoslavije, krajem osamdesetih prefećivalo Tudmanu.

Na jednom mjestu u svome isčazujućem i ugodno se družio s našim članovima uz prigodni domaćenjak te je Podružnici darovao stotinjak svojih knjiga, kako bi ova malo pobojskala svoju finansijsku situaciju. Hvala mu „do vijeku i svjeća!“

Bio je odusevljen ugodnom atmosferom u Podružnici i izrazio je želju učlanitvi se u HDPZ, i to baš u Podružnici Rijeke, te je odmah platio i članarinu za 2013. godinu. Pa, afiram, bečki doktor! (A Slavko Radićević se sjedi kako je njegovih pedesetak knjiga ostalo zarebljeno na Krešimirovu trgu i zauvijek nedostupno, unatoč njegovim molhami *Marku Veseliću i Đuri Periću* koji su, u isto, odbrili i knjige vratili vlasniku, kao što su odbrili predato i ostalu dokumentaciju te inventar HDPZ-a! Ito, kakvih mu sve imaju?)

Slavko MEŠTROVIĆ

4 br. 250, siječanj/veljača 2013. ZATVORENIK

To je točka na kojoj prestaje odgovornost svih za sve što čine i govore. Bez odgovornost svih državljana nema solidne države.

I kad nije bila državom, Hrvatska je postojala, unatoč zlosretnim Kekićima, kako svjedoče, među ostalima, upravo članovi *Hrvatskog društva političkih zatvorenika*. U njoj se živjelo, radilo, stvaralo, robilo i iz nje bježalo. Hrvatski narod je proživio veći dio 20. stoljeća u neslobod-

AKO HOĆEMO USPJETI, TREBA ZALOŽITI SEBE

Radimo li dobro?

Činjenica je da se iz godine u godinu smanjuje broj članova, pa samim time slab i HDPZ-kao organizacija. Razlog tome je taj što društvo obuhvaća naraštaje koje su bili žrtvovane za uspostavu države Hrvatske od 1918. godine do sloma komunizma.

Međutim, djeca, žene, braća, pa i ostali srodnici političkih uznika, mogu biti članovi HDPZ-a.

Kad se netko od rodbine želi učlaniti, ili mu je predloženo da se učlani, vodimo računa da je dostojan svog srodnika koji je robijao. Takovih članova u podružnici Dubrovnik imamo oko 30 posto.

Što je s preplatnicima našeg časopisa *Politički zatvorenik*?

Preplatnik našeg časopisa može biti svatko tko to želi, i ne mora biti član HDPZ-a. Međutim, ipak vodimo računa da bude ugledna osoba.

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

Ukupni broj preplatnika vezanih uz našu podružnicu je nešto veći od 50, ali taj broj nije stalan, nego se postupno penje, ako se na tome nastoji. Što znači: nastoji? To znači, voditi brigu o tome, stiže li časopis uredno, odgovara li po sadržaju čitateljima, jesu li oni zadovoljni njime, a nije nebitno ni to, da im se pruži što jednostavnija mogućnost preplate. Evo kako izgleda sadašnja struktura preplatnika naše Podružnice:

Na kraju, potrebno je reći, **tko može biti autor odnosno suradnik časopisa?** Odgovor je kratak: svaki onaj, koji se može uklopiti u politiku časopisa, koju vode urednički odbor glasila i glavni urednik. **Dakle, jesmo li dobro radili? •**

VISOKO OBRAZOVANJE:	
Inžinjeri raznih struka	4
Ekonomisti, dipl. ekonomisti, magistri, doktori	5
Liječnici	3
Pravnici	4
Profesori	1
Svećenici	5
<i>U k u p n o:</i>	22
SREDNJE OBRAZOVANJE:	
Razne struke	14
RAZNE INSTITUCIJE:	
Samostani	4
Škole	2
Općina	1
Političke stranke	1
Udruge	1
<i>U k u p n o:</i>	9
OSTALI:	
	9

DRŽAVA BEZ SUSTAVA NACIONALNE SIGURNOSTI?

U najnovijem valu dokumenata koji su prije par tjedana procurili na već legendarnom Wikileaksu nalaze se i oni iz sredine sedamdesetih godina, koji pokazuju da tada u državnom vrhu tadašnje Jugoslavije američke obavještajne službe nisu imale svoga pouzdanika, pa su se oslanjale na glasine, procjene i posredno pribavlje informacije. Taj naizgled marginalni podatak govori o mnogočemu. Govori, primjerice, o *ideološkoj monolitnosti jugoslavenskoga državnog i partiskog vrha* u kome očito nije mogao probiti se i opstati nijedan intimni zagovornik suradnje sa Zapadom. Govori i o tome kakve sigurnosne mjere je totalitarni jugoslavenski režim provodio, ali govori i o tome s kakvim je intenzitetom i trudom nastojao zaštititi svoje interese.

Zgodno je s time usporediti posve drugačije ponašanje **Zorana Milanovića**, izdanka toga istog kruga i duha. Kad su mu nedavno iz oporbenih redova predbacili da ministrima nepogrješivo imenuje ljudе

WikiLeaks logo

koji su u sukobu interesa, ili su upleteni u korpcionaške afere ili se uopće bave mutnim poslovima, Milanović je svisoka

dobacio kako on za svoje suradnike i ministre ne kani provoditi nikakve *sigurnosne projere*.

Ne bismo se rado svrstali u one koji policiji vjeruju na riječ, niti u zagovornike bigbrotherovskog nadzora ljudi, a znamo - pa smo možda i iskusili - da su sigurnosne procjene podložne manipulaciji i uklanjanju nepočudnih. Sve to znamo, ali - priznati da se nikakve sigurnosne projere ne poduzimaju ni za ljude na najvažnijim državnim dužnostima može samo onaj tko državu ne shvaća ozbiljno i tko pojma nema čemu jedna nacionalna, državna vlada služi. Tomu, dakako, ni u kakvoj vlasti nije mjesto.

A možda se ipak radi samo o tome da je Milanović nehotice priznao kako nema potrebe da sigurnosne projere provodi on, kad su ih provodili i provode oni koji su postavili i njega i njegove ministre. Jer, od lutaka na koncu ionako se ne očekuje da misle svojom glavom i da donose vlastite odluke... (D. S.)

ISKAPANJE ŽRTAVA KOMUNISTIČKOG ZLOČINA NA OTOKU JAKLJAN

U prostorijama dubrovačke podružnice udruge Hrvatski domobran održan je 11. ožujka 2013. sastanak Upravnog odbora, na kojem se raspravljalo o netom završenoj ekshumaciji i pokopu žrtava komunističkog zločina počinjenog na otoku Jakljanu nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Zaključeno je kako je pronalazak grobišta i iskapanje na Jakljanu bio najveći izazov i poduhvat udruge u dosadašnjem radu od 1991. godine do danas, kako zbog brojnosti pronađenih žrtava, tako i po složenosti i organizaciji projekta na terenu, čime je uspješno okončan postupak ekshumacije i komemoracije.

Isplatila se višegodišnja ustrajnost domobrana koja je dovela do otkrivanja stroga čuvane 'komunističke tajne', mesta izvršenja pokolja na otoku Jakljanu, što su izvršitelji i nalogodavci krili nesхватljivom lakoćom predugih sedamdeset godina zaprepašćujuće šutnje. Tijekom ekshumacije nedvojbeno je utvrđeno kako su strašan zločin počinili partizani i njima lojalni domaći izvršitelji nakon 15. svibnja i formalnog završetka Drugoga svjetskog rata. Svi su oni pobijeni nakon završetka rata, kada su, predavši se partizanskim postrojbama u Istri i oko Trsta,

Piše:

Željko KULIŠIĆ

krenuli na put 'bez povratka'. I primjer ubijenih s otočića Jakljana, potvrđuje englesko-srpsku zavjeru o načinu postupanja s protivnicima komunizma, te o krvo-

mogu se jedino usporediti sa strahotama bleiburške tragedije kroz koju su prolazile stotine tisuća razoružanih Hrvata. Pače, partizanski zločini kod Dubrovnika bili su obrazac, preteča Bleiburga, jer 'krvava' niska Elafitskog otočja, Daksa, Šipan i Jakljan, preko Mljeta, Lastova i Korčule svjedoče kroz kakav su pakao prolazili

Mjesto ekshumacije na Jakljanu (vojno odmaralište)

ločnoj osveti spram članova poražene hrvatske vojske i civila nakon predaje, od Dravograda do Bleiburga. Stradanja i patnja žitelja šireg dubrovačkog područja

vojnici, civili i svećenici s „dubrovačkoga križnog puta“.

Svekolika tehničko-organizacijska priprema, od same ideje do konačne realizacije projekta „Ekshumacija i pokop žrtava komunističkog zločina počinjenog na Jakljanu nakon Drugog svjetskog rata“ trajala je ukupno desetak godina, za što su zasluzni brojni članovi i vodstvo udruge Hrvatski domobran iz Dubrovnika. Vrijedni iskazi, bilo pisanom ili usmenom predajom, okrunjeni su istraživanjem lokaliteta na otoku Jakljan u razdoblju od 18. do 28. veljače 2013. godine. Tijekom deset radnih dana veoma složenog i nadasve zahtjevnog posla, na prostoru napuštene 'kave' iskopano je oko 1.200 prostornih metara pijeska i pomno pregledana površina istražnog polja veličine 40 x 50 m, tik uz pristaniste.

Iskapanja na Jakljanu obavile su postrojbe Ministarstva obrane za posebne namjene i PU Dubrovačko-neretvanske. Specijalnu jedinicu čine ljudi kojima je zadatku pronađenje i iskapanje pos-

Tijek ekshumacije

mrtnih ostataka vojnika i civila iz Domovinskog rata, a odnedavno i Drugoga svjetskog rata. U nepromijenjenom sastavu djeluju više od petnaest godina, otkada su iskopali blizu 5.000 žrtava, točnije 4.896 posmrtnih ostataka vojnika i civila. Do prošle godine bavili su se isključivo iskapanjem ubijenih i nestalih iz Domovinskog rata, a od početka 2012. godine pretražuju i grobišta iz Drugoga svjetskog rata. Inače, tim za posebne namjene sastavljen je od desetine vrhunskih profesionalaca od kojih su dva patologa i jedan pravnik, zapovjednik je poručnik **Saša Škorić**, a postrojba je izravno pod zapovjedništvom Ureda za nestale i ubijene osobe pri Ministarstvu branitelja, na čelu kojega je zamjenik ministra, pukovnik **Ivan Grujić**. Tijekom ekshumacije na otoku je stalno bilo angažirano troje djelatnika PU Dubrovačke, inspektor istražitelj, službeni fotograf i voditelj odjela za razminiranje. Čitav prostor otoka i akvatorija bio je pod stalnim nadzorom postrojbe Pomorske policije PU, a u sve dane iskapanja bilo je nazočno po dvoje članova udruge Hrvatski domobran iz Dubrovnika.

Na iznenađenje mnogih pronađeni su zemni ostaci čak 214 likvidiranih vojnika i mornara. Iako se prvobitno predmijevalo o 102 žrtve komunističkog zločina, potvrdila su se kazivanja svjedoka o brojnim deportacijama i egzekucijama na Jakljanu, obavljenima nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Tamo su uglavnom dovodili zarobljenike s Korčule, koja je od jeseni 1944. postala sabirni centar svih protivnika komunističkog režima. Na Korčulu su tako brodicama dopremani i njemački mornari i zrakoplovci, koji su se predali u Istri i oko Trsta, zatim hrvatski vojnici i mnogobrojni civili sa širega dubrovačkog područja, koji su prema brojnosti iskopanih ostataka, također završili na stratištu Jakljana. Međutim, prema pouzdanim iskazima svjedoka, zloglasna UDB-a je na Jakljanu nastavila s ubijanjem nepočudnih Hrvata sve do 1951. godine, a prljave poslove obavljali su nama znani lokalni ubojice. Za nas u udruzi, ne postoji misterija brojke od 214 žrtava s Jakljana.

Nakon otkrivanja stratišta, na Jakljanu je u petak, 22. veljače, organizirana tis-

Kosti u žilama bora

kovna konferencija na kojoj je uz brojne novinare svih hrvatskih medija, nazočio i ministar branitelja **Predrag Matić** i voditelj Ureda za nestale i ubijene osobe pukovnik Ivan Grujić i dožupan **Frano Skokandić**. Novinari su ostali zapanjeni viđenim prizorima, a o načinu lišavanja života zarobljenih vojnika svjedočili su ostaci žice svezane oko ljudskih udova. Nama, nesretnici su bili vezivani žicom za ruke i/ili noge, dok su rupe od strjeljiva na lubanjama, potvrđivale 'uspješnost likvidacije', tj. pojedinačnih ubojstava hitcima u zatiljak.

Već na prvi pogled otkrivene kosti ukazivale su kako se radilo o izrazito visokim mlađim ljudima, od kojih su mnogi bili visoki između 189 i 204 cm, a podrobnim utvrđivanjem 'statusa zubala' uočeno je kako su većina imala potpuno zdrave zube. Pronađeni zlatni zubi i plombe navode na zaključak da se radilo o vojniciма višega društvenog sloja. Također je pronađeno više osobnih predmeta, poput ogledala, rasklopivih nožića-tremperina, vojničkih puca-dugmadi, nekoliko ručnih satova i par vjenčanih prstena s ugraviranim imenom, zatim pet zlatnih prstena pečatnjaka, što je izuzeto za daljnu obradu kao dokazni materijal i potkrjepu utvrđivanja narodnosti ubijenih. Odjeće ni obuće nije pronađeno, dok je najviše pronađeno žice kojom su bivali vezivani.

Ipak, najvrijednije su dvije vojničke pločice s ugraviranim imenima vojnika i postrojbe, o čemu će se više znati nakon obavljanja dodatnih pregleda.

Inače, sva saznanja domobrana, bila su utemeljena na 'labavim' iskazima malobrojnih živih svjedoka preživjelih domobrana, sudionika stradanja i pogibje brojnih domoljuba tijekom i nakon svjetskog rata. Za ozbiljna istraživanja i početak iskapanja na lokalitetu bilo je neophodno obaviti razgovore s mnogima koji su i sedam desetljeća nakon rata imali bojazan ili možda 'strah od odmazde'. Inače, udruža Hrvatski domobran je još 15. svibnja 2009. godine podnijela kaznenu prijavu pred Općinskim državnim odvjetništvom u Dubrovniku protiv više 'nepoznatih počinitelja' za brojne zločine počinjene na širem dubrovačkom prostoru od Konavala, Dubrovnika, Dakse, Jakljana, Mljeta, Korčule, Dubrovačkog primorja i Pelješca, čime je započela gotovo 'nemoguća misija' iz novije hrvatske pravosudne prakse.

Dvije i pol godine od podnošenja prijave, u studenom 2011. požurnicom se podsjetilo ODO Dubrovnik na potrebu pomaka s 'mrtve točke' svih nama nenaklonjenih birokratskih struktura, koje 'koće' rad hrvatskog sudstva i pravosuđa posvuda, a posebno na osjetljivim temama, poput otkrivanja komunističkih zločina.

Valja također spomenuti kako u proteklih dvadeset godina nije bilo iskazane volje vladajućih struktura, ni lijeve, ni desne provenijencije za procesuiranjem nekih, u to doba još živih ubojica dubrovačkih domoljuba.

Međutim, upornošću skupine volontera, članova udruge Hrvatski domobran, poslovi oko pronalaženja, ekshumiranja i pokopa ubijenih neistomišljenika komunizma nije se mogao zaustaviti. Zemni ostaci kostiju iz brojnih jama i stratišta su 'progovorili' o silini zločina i razmjerima zla totalitarnog režima. Stoga, ostaje pitanje zašto je trebalo proteći skoro 70 godina nakon onog rata, da bi se omogućilo dubrovačkim domobranima otkrivanje strašnoga komunističkog zločina na Jakljanu, gdje su ubijeni mladi ljudi, muškarci, vojnici, mornari! Ili još izravnije pitanje: zašto je trajala komunistička štinja dulja od čitavog ljudskog vijeka! Zbog koga i zbog čijih idea. U ime čije 'Slobode', i u ime kojeg 'Oslobodenja'? Tko je odgovoran i tko će biti procesuiran, pitanje je na kojem ne ćemo stati, nego ustrajati, jer istina se mora znati, nju smo dužni podastrijeti našim potomcima. Zato i prozivamo najodgovornije institucije: „Odradite svoj posao“, umjesto da se skrivaju iza otrcane hrvatske kovanice 'neka institucije odrade svoj posao'!

Ne će nas pokolebiti niti neodgovorno i zlonamjerno prozivanje od strane šačice anakronih tipova iz udruge samozvanih antifašista Dubrovnika, koji su 'posprdo' iskazali brigu pitanjem 'zašto se čekalo i gdje ste bili sedamdeset, ili bar zadnjih dvadeset godina'. Za izbjegavanje komunističko-birokratskih barijera trebalo je upotrijebiti puno vještine kako bi se realizirao projekt za kojeg 'mnogi nisu htjeli ni čuti, a kamoli ga poduprijeti'. Predugo se čekalo i na saborsko usvajanje Zakona o pronalaženju, obilježavanju i održavanju grobova žrtava komunističkih zločina nakon Drugog svjetskog rata. Kad su se konačno stekli uvjeti za početak istraživanja na stratištima, nakon parlamentarnih izbora 2011. došlo je do izmjene tek usvojenog zakona i ponovnog zastoja. Ni to, kao ni nekoliko bezuspješnih sastanaka s dr. Andrijom Hebrangom, predsjednikom saborskog odbora za istraživa-

nje žrtava komunizma, nisu pokolebali vodstvo Udruge u realizaciji postavljenog zadatka. Potpunom razotkrivanju tajne grobišta na Jakljanu. Stvari su se ipak pokrenule nakon sastanka u Ministarstvu branitelja i nakon upoznavanja ministra Matića s problematikom brojnih komunističkog stratišta na dubrovačkom području, koji su počinjeni nakon Drugoga svjetskog rata. Predstavnici Uprave za zaštićene i nestale pri Ministarstvu branitelja, gđa Višnja Starešina i pukovnik Ivan Grujić bili su presudni za prihvatanje i realizaciju naših 'labavih' argumentata, te pokretanje projekta, s tada još neizvjesnim završetkom.

nik ministra Bojan Glavašević, zatim župan Nikola Dobroslavić i njegova zamjenica, gđa Marija Vučković. Iz Grada Dubrovnika sudjelovala je predsjednica Gradskog vijeća gđa Olga Muratti i zamjenici gđa Tatjana Šimac Bonačić i Niko Šalja. Među brojnim uzvanicima pogrebu su nazočili i predstavnici mnogih udrug proisteklih iz Domovinskog rata, gospoda Niko Vuković, Vitomir Bajac, Marija Obad, zatim predstavnici Hrvatskog društva političkih zatvorenika dr. Augustinom Franićem, te Ivo Brešković iz Udruge Daks 1944-45., kao i brojni predstavnici društvenog i političkog života Grada.

Nad lubanjama su se odmarali oficiri zločinačke vojske ...

Ipak, konačni mir i vječni počinak žrtve su dočekale nakon sedamdeset godina, kad je na Domobranskom groblju u Gospinom polju u petak 1. ožujka 2013. održana prigodna komemoracija uz kršćanski obred pokopa zemnih ostataka njemačkih i hrvatskih vojnika i mornara. Tom dirljivom činu, kojeg je predvodio dubrovački biskup mons. Mate Uzinić, nazočili su svećenici dr Petar Palić, don Željko Kovačević, fra Ivan Brković i don Ivica Pervan. Iz Zagreba su zbrinjavaju posmrtnih ostataka prisustvovali izaslanik njemačkog veleposlanika, vojni ataše Jörg Rauber, ministar branitelja Matić, pomoćnik ministra Grujić, pomoć-

Spletom okolnosti, svi ubijeni bili su 'dvostruki zarobljenici'. Za života, kada su kao zarobljenici dovedeni na Jakljan i ubijeni. Drugi put postali su 'zarobljenici' korijena ogromnog bora, koji je izrastao nad tijelima žrtava. Tako su ubijeni i simbolično podijelili sudbinu 'zabranjenog' otoka, koji je od kraja Drugog svjetskog rata sve do ustroja hrvatske države, bio zarobljenik omraženoga komunističkog režima. Ironijom sudbine, od potpunog su ih zaborava 'oslobodili' sinovi one hrvatske vojske koja se nalazila nasuprot pobjedicima, a iskapanje su obavili sinovi pobjedničke Hrvatske vojske...•

KOMEMORACIJA ŽRTVAMA S JAKLJANA NA DOMOBRANSKOME VOJNOM GROBLJU U GOSPINU POLJU

Prvog dana ožujka 2013. održana je komemoracija za 214 žrtava komunističkog režima na elafitskom otoku Jakljanu. U ime Grada Dubrovnika bili su prisutni predsjednica Gradskog vijeća **Olga Murratti**, zamjenik gradonačelnika **Niko Šalja** i saborska zastupnica **Tatjana Šimac-Bonačić**, koja se s nekoliko prigodnih riječi sučuti oprostila od žrtava.

Među prvima je govorio **Ivan Grujić**, pomoćnik ministra, koji je najavio da će

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

skom groblju danas, 1. ožujka 2013. godine.

Dolazak partizanskih postrojbi na šire dubrovačko područje u jesen 1944. godine promijenio je iz temelja život u Gradu, a mnogim je dubrovačkim obiteljima donio bol i patnju. Sam pojam 'Sloboda' za Dub-

pobjedničkog komunizma, ostala je samo gorčina na usnama i prevelika bol u duši zbog prerano izgubljenih najmilijih i dragih osoba.

Povjesničari i lijeve i desne provenijencije i danas se spore optužujući jedni druge zašto su se na našem prostoru pobijednici tako okrutno obračunavali s poraženima. Zbog 'Slobode' ili zbog 'Oslobođenja'!

Nažalost, ovih je dana kao grom iz vedra neba odjeknula brojka od otkrivenim ostaćima 214 ekshumiranih žrtava komunizma. Zamro je osmijeh s lica svih dobromanjernih kad su strašne slike s iskopina grobišta na Jakljanu obišle svijet.

Dragi uzvanici, poštovana gospodo, ne mogu a ne zapitati se, zašto je trebalo proteći skoro 70 godina nakon onog rata, da bi se omogućilo članovima udruge Hrvatski domobran iz Dubrovnika otkrivanje strašnog komunističkog zločina na Jakljanu, gdje je likvidirano 214 mlađih ljudi, muškaraca, vojnika i mornara? Ili još izravnije: zašto je trajala komunistička 'omerta', šutnja duga jedan čitav ljudski vijek? Zbog koga, ili čijih idea. U ime 'Slobode', ili u ime 'Oslobođenja'.

Tko je odgovoran i tko će biti procesuiran, želimo i moramo znati. Jer nikad nije prekasno za istinu, koju smo dužni podastrijeti našim potomcima.

Možda upravo sada u vrijeme korizme, koje je kao naručeno za pokoru i oprost grijeha. Prinos žrtve, pokajanja. Promjenju svakog ponaosob. Možda će nekome od još živih egzekutora ili nalogodavaca proraditi savjest, te se iskreno pokajati za sve grijehe, učinjene i prešućene.

S ovog mesta pozivamo najodgovornije u institucijama pravosuđa: „Odradite svoj posao“.

Na kraju želim pohvaliti člana hrvatske vlade i ministra branitelja gospodina Predraga Matića, članove Uprave za nestale i zatočene osobe na čelu s pukovnikom Ivanom Grujićem, djelatnike specijalne postrojbe MORH-a na čelu s poručnikom Sašom Škorićem, kao i predstavnike PU Dubrovačke na čelu s gospodrom Mirkom Alemanijem, koji su vrhunskom profesionalošću u iznimno teškim i nadasve složenim uvjetima, za nepunih

Skinuti do gola i pobijeni bez suda

Ministarstvo branitelja utvrditi činjenice o ekshumiranim osobama i dostoјno ih sahraniti. Uzevši riječ, predsjednik dubrovačke podružnice udruge Hrvatski domobran, **Željko Kulišić**, kazao je sljedeće:

„Poštovani skupe, Oče biskupe, izaslači Njegove Ekselencije, njemačkog veloposlanika u Republici Hrvatskoj, gospodine ministre u Vladi Republike Hrvatske, gospodine zamjeniče ministra branitelja, gospodo župane i gradonačelnike, poštovani članovi udruga proisteklih iz Domovinskog rata, gospodo branitelji, članovi udruge Hrvatski domobran Dubrovnik i svi ostali cijenjeni uzvanici i sudionici tužne komemoracije na Domobran-

rovnik, koju su naši predci stoljećima tako skupo i ponosno čuvali, ima sasvim drugačije značenje od riječi 'Oslobođenje'. U glavama mnogih Dubrovčana, kao da je bio ugrađen 'slobodarski gen' koji je čuvao 'Slobodu' sve do ulaska partizana u jesen 1944. i njihova načina 'Oslobođenja'.

Nakon Drugoga svjetskog rata ostala su nebrojena dubrovačka stratišta, preteće Bleiburga, poput Orsule, Boninova, Montovjerne, Domobranskog groblja, Dakse i mnogih jama od Vranine do Butrine na Korčuli, koje su postale grobišta i nijemi svjedoci preskupe cijene 'Oslobođenja'. Članovima obitelji i sugrađanima ubijenih domoljuba, neistomišljenika

Posložene kosti na Jakljanu

Ulaz u Domobransko groblje

osam dana ekshumirali ostatke 214 ljudi, očeva i sinova, vojnika i mornara. Zarobljenika, koji su protekom od skoro sedam desetljeća, ponovno postali 'zarobljenici korijenja okolnih borova', postavši tako i simbolično sastavnim dijelovima 'zabranjenog' otoka Jakljana.

Još jednom svima koji ste sudjelovali u ovom projektu velika hvala, a ubijenima neka Bog podari vječni mir u tišini čempresa dubrovačkoga Domobranskog groblja u Gospinom polju.

Neka im je laka hrvatska zemlja! S nama su!"

*

Župan Dubrovačko-neretvanske županije **Nikola Dobroslavić** je prigodom zbrinjavanja posmrtnih ostataka žrtava kazao:

„Sve žrtve, kojih na žalost ima puno više nego ove što su ovdje, treba ekshumirati i obilježiti njihova stratišta. Potrebno je razotkriti prirodu tog režima, koji se na ovakav način obračunao sa žrtvama. Hrvatski sabor treba nastaviti pokroviteljstvo nad simbolom komemoracijom na Bleiburgu, kao simbolom svih žrtava komunističkog režima. Makar je za to prilično kasno, treba suditi svim počiniteljima. Isto tako, moramo dosljedno provoditi Rezoluciju Europskog Parlamenta o obilježavanju spomena na žrtve totalitarnih režima. Kod nas još uvjek nismo razotkriti, niti se obračunali sa zlodjelima komunističkog režima. To svakako moramo učiniti.“

Župan je izrazio želju da posmrtni ostaci počivaju u miru, a obiteljima žrtava poželio smirenje ovim činom.

Pogrebni obred je predvodio biskup dubrovački msgr. **Mate Uzinić**, uz prisut-

nost i assistenciju **Petra Palića, don Ivice Pervana, don Željka Kovačevića**, i gvardijana, kapucina padre Ivana Brkovića. Zahvaljujući susretljivosti A. Tadića, prenosimo biskupove riječi:

„Ovom komemoracijom i sprovodnom molitvom želimo ispuniti svoju dužnost kršćanskog pokapanja mrtvih, ali i još jednom na konkretnom primjeru upozoriti na razmjere zla koji su se događali na ovim našim prostorima za vrijeme drugog svjetskog rata i osobito, nažalost, poraéa. Ovo ne kažem zato što smatram da je komunistički sustav bio gori od nacističkog i fašističkog – previše je tu sličnosti da bismo mogli reći tko je gori – nego zato što je komunistički sustav nakon 18. listopada 1944., počevši od Orsule, preko Dakse, vidimo i Jakljana, Mljetu i osobito Korčule, posjao puno više žrtava nego su to na ovom našem području učinila prethodna dva.

Ne znamo tko su žrtve koje danas pokapamo. Pretpostavljamo, na temelju nekih svjedočenja koja su nas i dovela do mjesta njihovog stradanja na Jakljanu i do onog broja od 102 mornara koji smo do sada spominjali, da je dijelom riječ o zarobljenim njemačkim i hrvatskim mornarima likvidiranim od strane pobjedničkih partizanskih postrojbi nakon Drugog svjetskog rata. Ali, ako ih je bilo 102, tko su ostali? Ne znamo.

Ne znamo niti to jesu li bili vjernici i, ako da, koje su bili vjere. Pretpostavljamo da su bili kršćani. Od danas, međutim, znamo njihov broj. Taj broj je 214. To je više nego dvostruko od onoga što se pretpostavljaljalo, a što je još jedan od dokaza da su razmjeri zla koje se dogodilo u komunističkim čistkama nakon Drugog

svjetskog rata koji do danas nisu rasvjetljeni, a nažalost još nema dovoljno političke volje da ih se rasvijetli, puno viši nego smo pretpostavljali.

Znamo i još nešto. Znamo da su to većinom bili sasvim obični ljudi, sa svojim vrlinama i manama, snovima i nadama. Neke od njih, možda i sve, jedan je totalitarni sustav, onaj nacistički, odvojio od obitelji, posla, svakodnevice i uključio u svoju zločinačku mašineriju koja je oružjem i, nažalost, do tada nezamislivim zločinima istrebljenja u koncentracijskim logorima, željela pokazati nadmoć jedne rase nad drugim rasama, a drugi totalitarni sustav, onaj komunistički, ih je u svojoj klasnoj borbi koja je brisala sve za koje se pretpostavljalo da bi mu mogli biti prepreka, prekinuo u snovima da će se završetkom rata svemu onome što su prije rata napustili, natjerani ili zavedeni svejedno, moći ponovo vratiti.

Ostaje nam još jedno pitanje, a to pitanje je pitanje: Zašto? Zašto su ljudi bili takvi jedni prema drugima?

Smatram da odgovor na ovaj zašto onaj koji sam iznio u prigodi obilježavanja Dana žrtava totalitarnih sustava, a on je čovjekovo 'oslobodenje' od Boga. To je uzrok, a žrtve su posljedica. To 'oslobodenje' je u dvadesetom stoljeću u totalitarnim sustavima izazvalo neshvatljive zločine, ali ono se, možda sada na jedan drugačiji i perfidniji način, nažalost ne i manje opasan, nastavlja i danas. O tome 'oslobodenju' – neki ga prepoznaju kao veliki iskorak čovječanstva – nam slikovito pripovijedaju već prve stranice Biblije koje jasno poručuju da je to uzrok svih zala koje su se dogodile i događaju čovjeku i čovječanstvu: „Ne, nećete umrijeti! – kaza

napasnik prvim ljudima dodajući – Nego, zna Bog: onog dana kad budete s njega jeli, otvorit će vam se oči, i vi ćete biti kao bogovi koji razlučuju dobro i зло. „To 'biti kao bogovi', učini se čovjeku 'dobrim', 'zamamnim' i 'poželjnim', zbog čega je prihvatio ponudu i jeo. Posljedica je bila gubitak zajedništva s Bogom, a kad su izgubi Bog, vrlo brzo se izgubi i čovjek: „I našavši se na polju, Kajin skoči na brata Abela te ga ubi“.

Ovo nije, kako već rekoh, samo problem prošlosti iz koje kao da ništa nismo naučili – a kako i naučiti kad još nismo uopće utvrdili što se točno dogodilo jer još ne znamo stvarne razmjere zla – nego i sadašnjosti. I mi danas, pod krinkom slobode i napretka, činimo pogrešku koju je napravio prvi čovjek nakon koje se dogodilo prvo ubojstvo ili totalitarni sustavi prošlosti kojima je samo jedna od tragičnih posljedica smrt više desetaka milijuna ljudi? Koja je to pogreška? To je pogreška uklanjanje Boga i njegovih pravila iz svog života i života društva kojemu pripadamo, a proglašavanje sebe i svog mišljenja vrhovnim mjerilom stvarnosti. Izgubimo li Boga, a na ovaj način ga gubimo, izgubiti ćemo i čovjeka. Najprije u nerođenima koje se ne smatra ljudima, jer to tako smatra većina ili jer tako kaže ljudski zakonodavac. Zatim u starima i bolesnima čiji život proglašava besmislenim. Zatim i u onima koji su sljedbenici drugačijih političkih uvjerenja. Ovo se događa danas, ne jučer nego danas. Za zapitati se je što je ili tko je nakon toga na redu? I tko je taj koji ima pravo odlučivati? I gdje je tome kraj?

Koliko god da nam se ponekad situacija čini beznadnom mi nismo bez nade, a nismo jer makar je čovjek napustio Boga i uvijek ponovo od njega odluta, Bog nikad nije i nikad neće napustiti čovjeka. „'Vrata vjere' ... koja vode u život zajedništva s Bogom u njegovoj Crkvi uvijek su nam otvorena“ – pisao je papa Benedikt XVI u apostolskom pismu Porta fidei kojim je otvorio Godinu vjere. Tu spoznaju da nas Bog ljubi bez obzira na sve, da nas nikad ne napušta, da nam je uvijek otvoreno zajedništvo s njime, crpemo iz povijesti spasenja sadržanoj u Bibliji, kojoj je vrhunac i konačni Božji odgovor na sva naša lutanja vazmeno otajstvo muke, smrti i uskršnjuća Isusa Krista za koje se pripravljamo ovim krozmenim vremenom. U tom otajstvu nalazimo odgovor na sva naša pitanja, sva

naša: Zašto? U njemu, bez mržnje i ikakvih drugih negativnih osjećaja koji su bili i ostaju znak Božje odsutnosti i izvor novih zala, možemo svoje misli usmjeriti na križ Isusa Krista raspetoga i zajedno s njim ponoviti, misleći na sve počinitelje strašnih zločina ljudske povijesti, osobito one dvadesetog stoljeća koji su proizveli milijune žrtava nacizma, fašizma i komunizma: „Oče, oprosti im jer ne znaju što čine“. Nakon toga s vjerom da žrtve bilo kojeg spola, rase, klase, vjere, nacionalnosti i sl., u svojoj patnji i umiranju nisu bili sami, jer s njima i u njima je patio i umirao Bog, svoj pogled možemo spustiti na ova mrtva tijela te i za njih zazvati Božje oproštenje i milosrđe moleći onoga koji je u njima i s njima patio i umirao da ih pridruži i svojoj uskrsnoj pobjedi.

Iz evanđelja po Luki

U ono vrijeme: Kad ga odvedoše (Isusa da ga razapnu), uhvatiše nekog Šimuna Cirenca koji je dolazio s polja i stave na nj križ da ga nosi za Isusom. Za njim je išlo silno mnoštvo svijeta, napose žena, koje su plakale i naricale za njim. Isus se okrenu prema njima pa im reče: "Kćeri Jeruzalemske, ne plačite nada mnom, nego plačite nad sobom i nad djecom svojom. Jer evo idu dani kad će se govoriti: 'Blago nerotkinjama, utrobama koje ne rodiše i sisama koje ne dojiše.' Tad će početi govoriti gorama: 'Padnite na nas!' i bregovima: 'Pokrijte nas!' Jer ako se tako postupa sa zelenim stablom, što li će biti sa suhim?" A vodili su i drugu dvojicu,

Križ na središnjoj kosturnici na dubrovačkome Domobranskom groblju

zločince, da ih s njime pogube. I kada dođe na mjesto zvano Lubanja, onđe razapeše njega i te zločince, jednoga zdesna, drugoga slijeva. A Isus je govorio: "Oče, oprosti im, ne znaju što čine!" I razdijeliše među se haljine njegove bacivši kocke. Stajao je onđe narod i promatrao. A podrugivali se i glavari govoreći: "Druge je spasio, neka spasi sam sebe ako je on Krist Božji, Izabranik!" Izrugivali ga i vojnici, prilazili mu i nudili ga octom govoreci: "Ako si ti kralj židovski, spasi sam sebe!" A bijaše i natpis ponad njega: "Ovo je kralj židovski." Jedan gaje od obešenih zločinaca pogrdjava: "Nisi li ti Krist? Spasi sebe i nas!" A drugi ovoga prekoravaše: "Zar se ne bojiš Boga ni ti, koji si pod istom osudom? Ali mi po pravdi jer primamo što smo djelima zasluzili, a on - on ništa opako ne učini." Onda reče: "Isuse, sjeti me se kada dođeš u kraljevstvo svoje." A on će mu: "Zaista ti kažem: danas ćeš biti sa mnom u raju!" Bijasve već oko šeste ure kad nastala tama po svoj zemlji - sve do ure devete, jer sunce pomrča, a hramska se zavjesa razdrije po sredini. I povika Isus iza glasa: "Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj!" To rekavši, izdahnu. Kad satnik vidje što se zbiva, stane slaviti Boga: "Zbilja, čovjek ovaj bijaše pravednik!" I kad je sav svijet koji se zgrnuo na taj prizor video što se zbiva, vraćao se bijući se u prsa. Stajahu podalje i gledaju to svi znaci njegovi i žene koje su za njim išle iz Galileje. I dođe čovjek imenom Josip, vjećnik, čovjek čestit i pravedan; on ne privoli njihovo odluci i postupku. Bijasve iz Arimateje, grada judejskoga i iščekivaše kraljevstvo Božje. Taj dakle pristupi Pilatu i zaiska tijelo Isusovo. Zatim ga skinu, povi u platno i položi u grob isklesan u koji još ne bijaše nitko položen. Bijasve dan Priprave; subota je svitala. A pratili to žene koje su s Isusom došle iz Galileje: motrile grob i kako je položeno tijelo njegovo. Zatim se vrate i priprave miroslire i pomasti. U subotu mirovahu po propisu.

Prvoga dana u tjednu, veoma rano, dođe one na grob s mionirisima što ih pripravise. Kamen nađoše otkotrljan od groba. Uđoše, ali ne nađoše tijela Gospodina Isusa. I dok su stajale zbrunjene nad tim, gle, dva čovjeka u blistavoj odjeći stadoše do njih. Zastršene obore lica k zemlji, a oni će im: "Što tražite Živoga među mrtvima? Nije ovdje, nego uskrsnu!

Riječ Gospodnja!"

Nakon što je biskup prišao kosturnici i blagoslovio posmrtnе остатке žrtava, prisupili su polaganju vijenaca i paljenju svjeća pomoćnik ministra pukovnik Grujić, ministar Matić, vojni izaslanik veleposlanstva SR Njemačke **Jörg Rauber**, koji je zahvalio hrvatskoj vlasti i udruzi Hrvatski domobran, župan Dobroslavić, saborška zastupnica i zamjenica gradonačelnika Šimac-Bonačić, zamjenik gradonačelnika Šalja i predsjednica Gradskog vijeća Muratti, predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika - Podružnice Dubrovnik **dr. Augustin Franić**, te predstavnik Udruge Daksa 1944/1945. uz počasnu stražu (trombunjere). Komemoracija je završena nakon što je trubač odsvirao mirozov.

*

Prilikom ekshumacije žrtava likvidiranih na otoku Jakljanu ostala je nepoznаница. Kako to, da se umjesto stotinjak žrtava našlo 214 skoro bez ikakvih predmeta, koji bi mogli pomoći da se odgovori na postavljeno pitanje o tome tko su oni. Čitav problem je u sljedećemu: sve što se događalo na Jakljanu u uskoj je vezi s onim što se događalo u jami Bultini, nad Lombardom. Računa se da je ta jama prugatala oko tisuću žrtava. U ovom slučaju žrtve su dovedene iz Istre do Korčule, a tamo je već bilo mnogo zatočenih, koji su čekali rješenje svoje sudbine.

Znatan broj jama po otoku Korčuli u tjesnoj je vezi s dubrovačkim područjem, kao što je jama Vranina, kod Vela Luke. Jama Bultina opet u tjesnoj vezi je s otocićem Jakljanom. Ako se pozorno pročita ono što je napisano u *Političkom zatvoreniku* br. 187 na str. 40.-43., **Grgo Žutelija** nam je dosta toga rekao i napisao. Kad opisuje sebe kaže: „*Oprostite na pišanju, jer nisam školovan, seljački sam sin i imam samo pučku školu*“. On je bio hrvatski mornar. U vrtlogu vremena i zivanja dospio je kao zarobljenik nadomak Trsta. Međutim, kako su partizani morali napustiti Trst, kaže da su njih (zarobljenike) kao stoku trkom tjerali u Opatiju, a odatle natrag u Lovran, gdje su ih smjestili u talijansku vojarnu, a tu su ih počeli mučiti. Podijelili su ih na vojnike, dočasnike i časnike. Tko je imao i najmanji čin, bio je proglašen krivim i osuđen.

Jedne noći ispitivao ga je neki Zadranin, koji ga je spasio odvojivši ga u drugu sobu, odakle su svih 18 njegovih drugova ubili povše Lovrana. Odveli su ih oko 10

sati navečer. Ujutro su njihove odore bile na njihovim ubojicama. Nakon toga, odvojili su sve one koji su bili mlađi od 24 godine. Od toga su 150 odveli nekamo, a preostalih 130 strpali su u lađu i putem Zadra, Šibenika i Splita odveli u Korčulu.

Nakon toga su ih opet u noći digli i odveli na obalu i stali trpati u lađu. U nju su stala 102, a 28 je ostalo u Korčuli. Ovih 102 uputili su navodno u Boku kotorsku, a vjerojatno je da su završili na Jakljanu. Očito je da bez ekshumacije same Bultine iznad Lumbarde neće biti jasno odakle 214 žrtava na Jakljanu. Međutim, nelogično je da su nesretne žrtve iz Korčule vodili u jamu Vraninu, kod Vele Luke, tj. na suprotni dio otoka, kad im je Bultina na dohvatu, kod Lumbarde.

Žutelija je čovjek koji nije vičan Peru, pa se od njega ne može očekivati preciznost u tome. U Korčuli je bilo zarobljenih njemačkih i tada dovedenih hrvatskih mornara i njemačkih zrakoplovaca koji su dovedeni u postojeći logor „konavoskih ustaša“. Jedne noći nestali su njemački monari, druge noći „ustaše“, a treće noći njemački zrakoplovci. Ako se ispusti Žutelijinina priča, gdje se govori da je motor na lađi bio pokvaren, pa da su se morali vratiti s pola puta, dok su ih vodili na jamu Bultinu, vjerojatno su nakon opisane stanke provedene u Korčuli odvedeni na Jakljan. U svakom slučaju eventualna ekshumacija te same možda bi dala odgovore.

Za sada postoje neki elementi koji donekle potvrđuju pretpostavku. Kod ekshumacije na Jakljanu nađen je znatan broj rastom visokih žrtava, neki su imali i zlatne zube, što upućuje na njihovo socijalno podrijetlo. Nisu pronađeni nikakvi dijelovi odjeće i obuće. Žutelija govori da je s jednim Dubrovčaninom i jednim Hercegovcem slagao u bale odijela i da su ih vezivali konopcem, što su im naredili partizani, koji su prethodno cijelu noć kopali i tražili dragocjenosti iz tih odora. To dokazuje da je bilo dosta ubijenih, nakon što su skinuti do gola. To se podudara s onim da se nikakvih tragova odjeće i obuće nije na Jakljanu našlo. Mladi i visoki ljudi pokazuju da se vjerojatno radi o zrakoplovima i mornarima, što je praksa kod tih rodova vojske. •

Od prvih dana slobodne hrvatske države bila se bitka za istinu o jugoslavenskim komunističkim zločinima. Nekad je ta bitka bila svrha i cilj, a nekad samo sredstvo političke borbe, instrument za diskvalificiranje političkih protivnika i stjecanje utjecaja i moći. Na ruku onima koji su htjeli rasvjetljavanje te mračne strane hrvatske povijesti išla je težnja većine Hrvata i opći osjećaj za pravdu; njima nasuprot stajala je činjenica da je tzv. međunarodna zajednica bila sklona diskriminiranju Hrvatske i Hrvata kao tobože genocidnog naroda (sto je atribut koji su nam tako zdušno lijepili ne samo velikosrpski imperialisti, nego i mnogi navodno hrvatski „antifašisti“), kao i sklonost prvoga hrvatskog predsjednika **dr. Franje Tuđmana**, da amnestira one s kojima je rame uz rame ratovao prije pola stoljeća. Jer, da je u Tuđmana doista postojala volja da se taj problem raščisti, to bi se bar na legislativnoj razini bilo i dogodilo, jer je Tuđman u pretežnom dijelu svog mandata uživao takvu popularnost i snagu da je mogao povući i nepopularne poteze, pa i poteze zbog kojih bi mu se predbacivalo i iz dijelova domaće i inozemne javnosti.

Bitka za istinu o ideološkome i vojno-političkom rascjepu hrvatskoga nraoda u 20. stoljeću, kojom je kulminirao sukob hrvatske i jugoslavenske ideologije začet stotinjak godina ranije, odražavala se na skoro sve pore nacionalnog života, koji je i danas duboko podijeljen: dijelom zbog upornog prikrivanja istine, a dijelom i zbog toga što svaka vladajuća garnitura tom problemu pristupa pragmatično, svjesna da je pozornost javnosti s gorućih socijalnih i političkih teškoća najlakše odvratiti stvaranjem ekscesa, „slučajeva“ i novih ustaško-partizanskih obračuna. Zato se ciklički ponavljaju uniformirani crnokošuljaši na **Thompsonovim** koncertima, naizgled problematični prilozi u TV kalendaru Hrvatske televizije, mudrijaške provokacije kojekakvih savjetnika kojekakvih premijera i slično.

Iznimno važan dio te borbe jest i dugotrajna polemika izazvana djelovanjem nekadašnje saborske Komisije za istraživanje ratnih i poratnih žrtava. Iako sam njezin naziv govori da je nastala u vrijeme dok je jugoslavenstvo bilo još žilavo (pa

KOMISIJA ZA HRVATSKI MARTIROLOGIJ HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE PREUZELA GRADIVO BIVŠE KOMISIJE ZA ŽRTVE RATA I PORAĆA

njegovim protivnicima nije pošlo za rukom ni to tijelo nazvati hrvatskim imenom), Komisija je već svojim postojanjem bila crvena krpa pred očima Jugoslavena svih dlaka. Upućeniji ne dvoje da je i objektivno napravila iznimno velik posao, prikupivši obilno gradivo koje je moglo biti podlogom za čitavu seriju znanstvenih studija i monografija. S kakvim se je poteškoćama u svome radu ta Komisija susretala, vrlo rječito govori vrijedan podlistak koji su u *Hrvatskome tjedniku* (kako se odnedavno zove zadarški *Hrvatski list*) u tridesetak nastavaka objavili **Bruna Esih, Vice Vukojević i Bože Vukušić**, a udarac iz milosrđa onima koji su već svojim zanimanjem za politički nepoželjne teme izabrali položaj autsajdera i gubitnika, zadao je **Ivica Račan**, i stasom i ugledom oniži partijski aparatchik koga iznimno zaslужnim za demokratske promjene i stvaranje suvremene Hrvatske grlato proglašavaju isti oni koji paralelno s time minimiziraju Tuđmanovu ulogu, tvrdeći (logikom koja se ne može nazvati ni vrbovom, a kamoli željeznom) da bi samostalnu državu u onim okolnostima izborio i prosječan vozač zagrebačkog tramvaja.

Među važnim mjerama Račanove koaličiske vlade - u kojoj je, primjerice, nesuđeni predsjednik države **Dražen Buduša** igrao nesumnjivo bitniju ulogu od uloge sekundanta - bilo je i retroaktivno (kasnije se odlukom Ustavnoga suda pokazalo: protuustavno) kresanje prava hrvatskih političkih uznika i ukidanje Komisije. U odnosu na Hrvatsko društvo političkih zatvorenika ta *račanijada* je značila kulminaciju procesa koji su već nekoliko godina ranije započeli ljudi što su matično društvo proglašili udrugom ratnih gubitnika i „NDH nostalgičara“ (služeći se primetno boljevičkim, tako i crnokosuljaško-antisemitskim glasilima), da bi potom na svoje osnivačke skupštine - jer

svaka ptica svomu jatu leti - kao počasne uzvanike pozivali umiljatoga karlovačkoga humanista **Josipa Boljkovca**, kako bi i sami poslije završili na izbornim listama još simpatičnjega čovjekoljupca, **Josipa Manolića**. U odnosu na Komisiju, to je značilo utruće rada u vrijeme kad su još mnogi očevidci zločina bili živi, dok je

i Hercegovine, biskupu **dr. Mili Bogoviću**, materijale nekadašnje Komisije. Tom su prigodom uz biskupa Bogovića bili načočni članovi Komisije za hrvatski martirologij, hrvatski povjesničari i istraživači **Jure Krišto, Mate Rupić, Mario Jareb i Stjepan Razum** te publicist **Ante Beljo**.

Kako je priopćeno javnosti, predani su DVD (s naputcima) na kojem je pohranjena cjelokupna radna baza podataka o ratnim i poratnim žrtvama Drugog svjetskog rata nastala tijekom rada Komisije od početka 1992. do kraja 1999. godine te glavno završno izvješće i tri sekundarna završna izvješća Komisije - u digitalnom obliku - o njezinu radu od osnivanja početkom 1992. do rujna 1999. godine. Navodi se da se u toj bazi nalazi nešto više od 260.000 imena, a podatke je moguće pretraživati prema svim uključenim kriterijima - prema imenu, prezimenu i nadimku žrtve, imenu oca i imenu majke, danu, mjesecu i godini rođenja, mjestu, općini i državi rođenja, nacionalnosti, bračnom statusu, spolu, danu, mjesecu i godini smrti, pripadnosti oružanim jedinicama, počiniteljima, uzroku smrti, vjeri, zanimanju, broju djece, jesu li pronađeni ostaci ili ne, izvoru podataka itd. Pritom je naglašeno da, s obzirom na to da je posrijedi nedovršena radna baza, podatke valja dalje provjeravati i nadopuniti.

Biskup dr. Mile Bogović, predsjednik Komisije za Hrvatski martirologij

gradivo koje je ona prikupila predano Hrvatskomu državnom arhivu. Najave da će se Hrvatskom institutu za povijest osigurati novac i ljudi za istraživanje toga gradiva, ostale su mrtvo slovo na papiru, jednako kao i znamenito, poslovno Budušino »odlučno možda«.

Ipak, početkom veljače (7. 2.) ove godine predstavnici udruga Počasni bleiburski vod iz Klagenfurta i Hrvatski križni put iz Zagreba (**Gordana Turić, Vice Vukojević, Bruna Esih i Bože Vukušić**) predali su predsjedniku Komisije za hrvatski martirologij Hrvatske biskupske konferencije i Biskupske konferencije Bosne

Komisija za hrvatski martirologij Hrvatske biskupske konferencije i Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine, osnivanje koje je biskup Bogović potaknuo te ju i predvodio, preuzeala je time još jednu važnu zadaću: nakon izgradnje Crkve hrvatskih mučenika na Udbini ova Komisija kani popisati sve hrvatske ratne i poratne žrtve Drugoga svjetskog rata. Treba joj poželjeti puno uspjeha i više sreće i razumijevanja od onoga što je pruženo ugašenomu i ugušenom saborskom povjerenstvu... (L. K.)

OBILJEŽEN 4. TRAVNJA, DAN GOSPIĆKIH ŽRTAVA

Na Uskrs, kognoga 4. travnja 1945. postrojbe jugoslavenskih partizana ušle su u nebranjeni Gospic. Hrvatska vojska povukla se iz grada kako bi ga sačuvala od razaranja i nepotrebnih žrtava. Ostale su samo manje postrojbe hrvatske i njemačke

Piše:

Ivan VUKIĆ

Nisu se iz Gospica povlačili samo Gospicani, već hrvatska vojska i civili s pod-

jemu su tepali da je oslobođenje. Doista, „oslobodili“ su ljudi od života i imovine. Na tisuće Hrvata i pripadnika drugih naroda je pobijeno, opljačkano, zapaljene su im kuće i konfiscirana imovina.

Malobrojni Gospicani i drugi koji su se u gradu zatekli, dočekali su „osloboditelje“, jugoslavenske partizane, pouzдавajući se u svoju nevinost i u vjeronamnu jugopartizansku pravdu i uljednost. Jugopartizane su dočekali i mnogi njihovi istomišljenici i suradnici, pa su i oni, gotovo svi, osjetili pravdu „osloboditelja“: tane, nož i uže. Skončali su s ostalim „neprijateljima naroda“ na mnogobrojnim gospickim grobištima.

O planiranom partizanskom pokolju Gospicana svjedočenje je veterinaru **Anti Rukavini** dao komesar cijele partizanske formacije, koja je ušla u Gospic – hrvatski intelektualac i publicist, godine 1932. sudionik Velebitskog ustanka – **Šime Balen**:

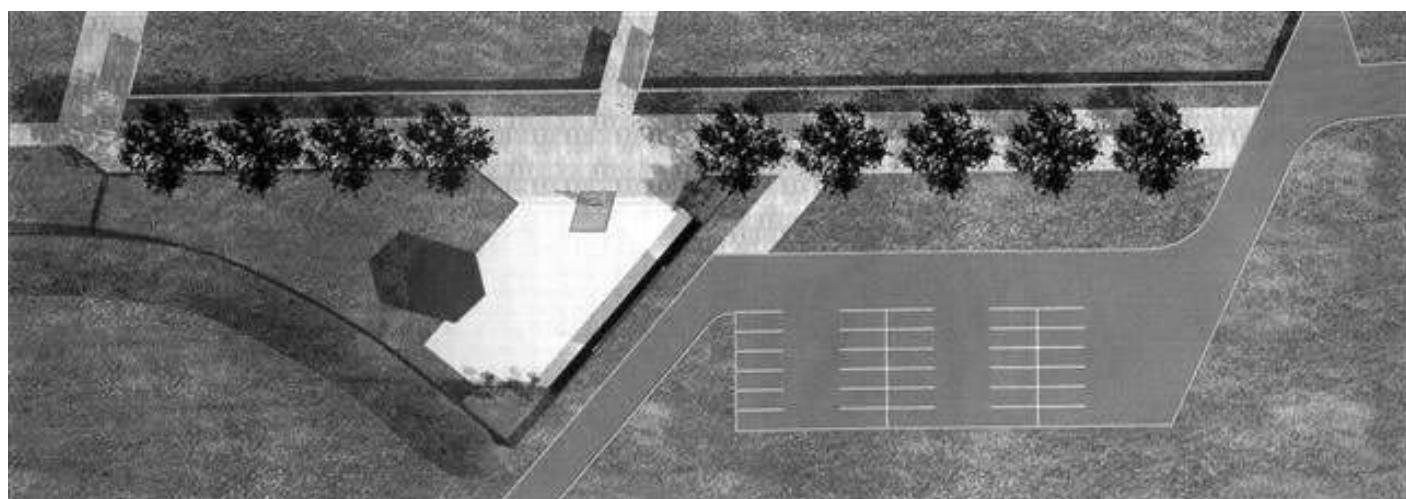
"Deset dana prije ulaska u Gospic, što se zbio 4. travnja 1945., imali smo sastanak političkog aktiva Like u selu Čitluku, zaselku Rajčevićima. Na tome su sastanku bili svi politički komesari jedinica. Raspravljali smo o tome, što moramo uraditi, kad uđemo u Gospic. **Jakov Blažević** predložio je: 'Kad uđemo u Gospic, treba ubiti sve, pa i hrvatsku mačku!' Tomu suludu prijedlogu žestoko smo se usprotivili ja i general-pukovnik narodni heroj **Mićun Šakić**, koji je Gospicane i Gospic dobro poznavao, jer je pohađao

Spomen-ploča na zidu groblja

vojske, koje su štitile odstupnicu na zapad. S vojskom je uzmicao i veliki broj civila, žena i muškaraca, svih uzrasta i zvanja. Vojnici su se povlačili po zapovijedi vojnog stožera, a civili zbog straha od partizanske bezumne krvoločne odmazde.

ručja cijele Nezavisne Države Hrvatske, koja su pala pod partizansku vlast, a u Gospicu su se zatekli na svome putu uz maka. Oni su u Gospic donijeli vijest o strahotnim zločinima koje su vršili jugoslavenski partizani u svome osvajanju, ko-

Izgled spomen-obilježja u Gospicu

učiteljsku školu u Gospiću. Rekli smo: 'Ne možemo pobiti Gospićane, ne možemo ubijati djecu zbog sto ljudi.' Nažalost, kad smo nakon 10 dana ušli u Gospic, 48 sati ubijali su, do koga su stigli, koga su uhvatili; ni djecu nisu poštajeli."

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika uz podršku Gospićana svake godine priredi obilježavanje *4. travnja, Dana gospićkih žrtava* u znak sjećanja na tisuće pobijenih Hrvata. Svi smo u poodmakloj životnoj dobi i pribojavali smo se da će se našom smrću ugasiti sjećanje na ovu tragediju. No, ove 2013. godine, obilježavanje spomenada organizirala je župa Gospic. U 17 sati na mnoštvenom grobištu u Kloštru, gdje su Titovi „antifašisti“ nakon zvјerskog mučenja ubili **vlč. Kukalja**, gospićkog katehetu i osamdesetak njegovih sugrađana, molitvu za spas njihovih duša predvodio je župnik mons. **Mile Čančar**. Nakon molitve povorka poštovatelja žrtava, predvođena župnikom mons. Čančarom, uputila se u gospićku katedralu gdje je on uz koncelebraciju **vlč. Ivana Tolle** služio svetu misu za duše pobijenih.

Nakon mise vjernici predvođeni svojim župnikom uputili su se „cestom smrti“ od katedrale do groblja sv. Marije Magdalene. Ispred spomen-ploče žrtvama na ogradnom zidu groblja, uz ulaz, župnik mons. Čančar predvodio je molitvu za duše pobijenih na ovom velikom stratištu i grobištu ispred groblja, dožupan **Ivica Mataija** i njegov brat **Milan**, predsjednik gospićkog HSP-a, položili su vijenac, a vjernici odložili upaljene svijeće za duše pobijenih mučenika. Puk se potom uputio do *malog groba* uz grobnu senjskih žrtava u koji su pokopane kosti mučenika, koje je Elektrolika iskopala prilikom polaganja elektro kabela preko masovnog grobišta ispred groblja. Nakon molitve pohođen je grob mučenice časne sestre milosrdnice **Žarke Ivasić**, koju su lažno optužili, osudili na smrt i strijeljali Titovi „antifašisti“ u groblju ispred kapelice sv. Marije Magdalene, a zatim do *velikog križa* ispred kojeg je održano moljenje za sve žrtve, ma gdje počivale, za njihove mučitelje i sve mrtve.

Nadam se da je ovim činom obilježavanje *4. travnja, Dana gospićkih žrtava*, te crne obiljetnice i najtragičnijeg događaja u gospićkoj povijesti, uvršteno u godišnji raspored događanja gospićko - senjske biskupije i župe Gospic. Dobro je da je naša Crkva organizator, jer političke stranke, društva i udruge, kao i državni sustavi dolaze i prolaze, a Kristova crkva ostaje, nije podložna takvim mijenjama, ona traje i raste. Bila je, sada je i bit će, čuvarica hrvatskog ognjišta. Zahvalni smo Bogu, biskupu **dr. Mili Bogoviću** i gospićkom župniku Mili Čančaru na ovoj odluci. Za očekivati je da će se ipak, konačno, u obilježavanje ove najveće tragedije, ne samo Grada Gospica već cijele Ličko-senjske županije, uključiti njihovi politički predvodnici, sve institucije, političke stranke, udruge i društva. Ova tragedija mora se urezati u hrvatsko povjesno pamćenje i prenositi s naraštaja na naraštaj, ne da se potiče mržnja prema bilo komu, već da nam se ovakvo zlo, ovakva tragedija više nikada ne ponovi..

OBLJETNICA POGIBIJE HRVATSKIH BRANITELJA POUGARJE – 21 GODINA PONOSA I SLAVE

U pougarskom selu Vukovići (općina Dobretići, BiH) 22. lipnja 2013. godine obilježiti će se 21. obljetnica pogibije hrvatskih branitelja pod motom „Pougarje – 21 godina ponosa i slave“. Prije pet godina (2007.), novčanim prilozima hrvatskih domoljuba izgrađeno je spomen-obilježje poginulim hrvatskim braniteljima iz Domovinskog a godinu dana kasnije i vojnicima iz Drugoga svjetskog rata.

Spomenik palima za Domovinu

Obljetnica na kojoj se svake godine pred velikim brojem domoljuba odaje počast hrabrim braniteljima ima za cilj posjetiti na tešku i junačku prošlost hrvatskog naroda u novijoj povijesti, ali i potaknuti na povratak i gospodarsko ulaganje u BiH. Pokrovitelji obljetnice, uz ZK Pougarje i Općinu Dobretići, udruga je bosanskih Hrvata Prsten.

Znatan broj hrvatskih domoljuba s područja ove općine aktivno je sudjelovao u postrojbama Oružanih snaga Republika Hrvatske i Hrvatskoga vijeća obrane tijekom Domovinskog rata. Kako bi se ova svečanost dostojanstveno obilježila, upućena je zamolba Oružanim snagama BiH za nazočnost hrvatskog kontigenta vojske radi odavanja vojne počasti ali i pružanja logističke potpore. Osim velikog broja domoljuba iz Pougarja očekuju se dolazak i brojnih udruga, izaslanstava zakonodavnih i izvršnih vlasti iz BiH i Hrvatske. Program započinje misom zadušnicom u 11 sati. Slijedi: 12.00 sati: polaganje vijenaca i paljenje svijeća na spomen-obilježju, 12.30 sati: pozdravni govor: veleposlanstvo Republike Hrvatske u BiH, 13.00 sati: ručak, sportsko i prijateljsko druženje. Sve dodatne informacije mogu se doznati putem e-pošte: pougarje@yahoo.co, tel. +385 (0) 91 7645 283, +385 (0) 98 9660838 ili na <https://www.facebook.com/pougarje.godineponosaislave>. (I. A.)

NAŠ NUTARNJI SVIJET (12)

KOLIKO MOŽEMO PODNIJETI

Ljudi su tijekom života trajno izloženi opterećenjima, pa i vrlo teškim opterećenjima. Doživljavamo smrt, teške bolesti, gubitak radnog mesta, obiteljske lomove, starost, prirodne katastrofe, ratna stradanja. Mnogi teškim razdobljima uspijevaju dobro broditi te ih i prebroditi. Poneki se nažalost slome, a događa se i da tlo pod nogama gube i zbog manjih teškoća - zbog sukoba na radnom mjestu ili doživljenih kritika.

Sposobnost podnošenja kriza ispituje se koncepcijom rezilijencije.

Pojam stiže iz fizike, a označava sposobnost materijala da se nakon prestanka djelovanja sile (koja ne prelazi granicu njegove elastičnosti!) vratí u prvotni oblik. Kod ljudi se koristi kako bi se opisala nutarna snaga koja je preduvjet da križu izdržimo, ostanemo zdravi, te kasnije, obogaćeni proživjelim iskustvom, postanemo možda i čvršći.

Piše:

Maja RUNJE, prof.

Rezilijentnim ljudima smatraju se oni koji postižu dobre ocjene u tzv. *Big-Five-profilu*. Profil je popis pet velikih osnovnih odlika čvrste osobnosti. To su ekstravertiranost (društvenost, komunikativnost, spremnost na rizik, proaktivnost), niska neurotičnost (što manje straha, labilnosti i nervoze), odgovornost (pouzdanost, sposobnost planiranja, urednost, osjećaj dužnosti), otvorenost (znatiželja, inteligencija, kreativnost, višestrukost interesa) te pomirljivost (toplina, ljubaznost, spremnost za pomaganje, diplomatičnost). Važna je i vrsnost vođenja triju osnovnih pokretačkih motiva: potrebe za priznanjem i postignućem, potrebe za moći i utjecajem te potrebe za sigurnošću i mirom, no također i brojna druga područ-

ja - iznad svega, naravno, karakter, uvjerenja, vrijednosti, ideali i vjera.

Suprotno od rezilijentnosti je povrednost (vulnerabilnost). Povrediva osoba je osoba koju životni udarci ozlijeduju do mjere da je čine slabom i psihički bolesnom. Također i obratno: budući da je slaba, udarce teže podnosi.

Danas su velikim dijelom poznati čimbenici koji utječu na stvaranje rezilijentnoga, jakog čovjeka. Kao i uvek, važni su prirođeni darovi, osobito inteligencija, te topla i stabilna obitelj koju vode vrijednosti. Djeca profitiraju od roditelja koji imaju društvene kontakte, osobito od onih koji su angažirani u svojim župama - pri čemu ključno značenje ima život u zajedničkim vrijednostima, a manje sama vjera. Važni su i baka i djed te drugi članovi obitelji, a također, naravno, i dobra škola. Odrastanje u siromaštvu, uz teško bolesne roditelje, u stalnim frustracijama ili u nasilnom ambijentu, značajno

SAVJET LIJEČNIKA

MORA LI SE UMRIJETI OD RAKA CRIJEVA

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC-SOJČIĆ**

Znamo da na ovoj zemlji ne živimo vječno te da jednom moramo umrijeti. Ali mora li to biti baš od raka i još k tome preuranjeno? Promjenama u okolišu, načinom života te, osobito, velikim povišenjem očekivanog trajanja životne dobi došlo je do znatnog porasta oboljenja od raznih vrsta zločudnih tumora. Danas je rak uzrok skoro polovice smrtnih slučajeva. Mnogi tumori nastaju – ako ih tijelo nije smjesta eliminiralo – i razvijaju se neprimjetno. Zato je često kasno i prekasno kada se opaze smetnje te ih se otkrije. No, kod nekih vrsta - na koži, dojkama, prostatni, maternici te crijevima - postoje mogućnosti da budu dovoljno rano, na vrijeme, pronađeni, liječeni te i izlijječeni.

Ovaj puta želim skrenuti pogled na rak debelog crijeva koji je još prije par desetljeća značio smrtnu osudu. Danas je izljječiv, ako se dovoljno rano dijagnostičira. Ne postoji prava prevencija, ali se sumnjivi su znakovii i traže razjašnjenje. Ne postoji prava prevencija, ali se sumnjivi su znakovii i traže razjašnjenje. Međutim, i bez ikakvih smetnji bi test sto-

može postići zdravim životom. To znači da se svatko treba brinuti da prehrana bude bogata balastnim tvarima i stolicama regulirana. Također, treba se strogo odreći pušenja, minimalizirati uživanja alkohola, kretati se što više, te, ako je ikako moguće, normalizirati tjelesnu težinu. Garancije, dakako, nema. Naglasak zato ostaje na ranom otkrivanju već nastale bolesti ili njezinih mogućih predstadija te njihovo radikalno odstranjivanje, a to je, hvala Bogu, danas moguće.

Počnimo jednostavnim, kao što je obraćanje pozornosti na oblik, kakvoću, boju i ritam vlastite stolice. Stolica tanka kao olovka, višednevni zatvori koji završavaju proljevima te eventualno vidljiva krv, vota. Ako se ništa sumnjivo ne nađe, dob-

lice na neprimjetu (okultnu) krv trebao biti rutina svake ili svake druge godine. No, to je samo gruba orientacija, dosta netočna. Postoji i preciznija metoda, tzv. imunološki test, no nije posvuda dostupan. Ukoliko se tragovi krvi nađu, trebalo bi se bezuvjetno podvrgnuti kolonoskopiji. Na sreću, veliki dio ljudi s pozitivnim nalazom krvi u stolici su ipak zdravi, dok, nažalost, odsutnost krvi ne isključuje rak.

Stoga je najpouzdanija metoda rane dijagnostike kolonoskopija – endoskopski pregled cijelog debelog crijeva pomoći tanke cijevi koja se u tijelo uvodi kroz čmar, s optikom i mogućnošću istodobne intervencije. Tijekom pregleda moguće je postići uzimanje uzoraka sumnjivog tkiva, odstranjivanje mogućih polipa koji se nerijetko mogu pretvoriti u rak te zaustavljanje krvarenja. Kolonoskopija se prepisuje svim ljudima nakon 55. godine života. Ako se ništa sumnjivo ne nađe, dobro je ponavljanje pregleda nakon deset

povećava rizike. Djeca socijalno slabijih skupina redovito imaju lošiji školski uspjeh, učestaliji ADHD-sindrom (hiperaktivnost i deficit pažnje), više teškoća u emotivnim vezama te češće obolijevaju od depresije i drugih psihičkih bolesti.

Poznato je da ulogu ima i sama kultura, mada pravi suodnos pri-padnosti pojedinom narodu i ntu-tarnje snage pojedinca nisu zna-čajnije istraženi. Postoje ameri-čke studije useljeničkih zajedni-ca koje spominju, primjerice, sna-gu Japanaca, europskih Židova i Vijetnamaca. U oči osobito upada psihičko zdravlje Vijetnamaca, a koji su kao djeca prezivjeli dra-matičnu životnu borbu u krhkim čamcima u kojima su se našli na otvorenom moru u bijegu pred komunisti-ma i ratom. U stranoj kulturi, uz roditelje koji su bili siromašni i neškolovani, neo-bično brzo su napredovali, ne pokazujući znakove posttraumatskog stresa.. Njihovi akademski i drugi uspjesi nadvisuju one koje postižu djeca koja su rasla u srednjim američkim društvenim slojevima. Zna se da su svi imali jaki osjećaj da moraju zgrabitи veliku priliku koja im se ukazala, no uspjeh se nastavio i u današnjoj, trećoj generaciji.

U Europi je istaknuti primjer pred-sjednik Njemačke liberalne stranke Phi-

lipp Rösler kojega su njemački roditelji 1974. usvojili u Vijetnamu kao bezimeno dijete kojemu se ne zna ni dan rođenja. U Njemačkoj je ubrzo doživio rastavu rodi-telja-usvojitelja te je živio samo s ocem, no unatoč traumatičnim iskustvima u 24. godini je postao liječnik, a u 35. godini ministar gospodarstva. U njemačkoj poli-tici postoji inače i osobiti primjer ministra financija Wolfganga Schäublea, iz redova kršćanskih demokrata, koji je zbog atentata koji je na njega izvršen 1990. go-dine, nepokretan od trećega vratnog kr-alješka na dolje, no koji već 23 godine

ima veliki politički utjecaj i vodi najteža ministarstva.

Stvaranje rezilijencije sigurno nije ograničeno na raz-doblje djetinjstva, jer je poznato da ljudi mogu napredovati cijeli život, pa i u starosti. Mo-guće je dogradivati način vo-đenja života te jačati svoje nu-tarnje snage. Pri tome je, na-ravno, potrebno uočiti neza-oabilaznu dijalektiku života - da je puno u našim rukama, ali da nismo apsolutni gospodari. Savjetići da je sreća posvuda oko nas te da se potrebno samo smješkati, a koji su zadnjih godina bili u modi, ne mogu pro-mijeniti realnost. Kad je o kri-zama riječ, potrebno je imati realna očekivanja te biti smiren.

I smiren i snažan čovjek se boji patnje te želi da je bude što manje, no ako kroz nju mora prolaziti, trajno će tražiti rješenja, koliko god mu bude moguće. Što ne bude mogao promijeniti, prihvatić će - ne kriveći nikoga te izbjegavajući ulogu žrtve. Sigurno je da možemo podnijeti pu-no više negoli mislimo. A sreća, osobito u zrelim godinama i u starosti, i nije u pov-remenim jakim sunčanim trenucima, već u dragocjenom pouzdanju da se ne treba pretjerano bojati i da smo spremni za sva-ki trenutak, pa kakav bude..

godina, a ako je bilo odstranjanja, na-kon pet godina. U slučaju da se ustanovi kako rak već postoji, a da još nije došlo do metastaziranja (rasapa) ili urastanja u susjedne organe, operacija, s odstran-janjem oboljelog dijela crijeva, znači život i zdravlje. U najgorem slučaju postoji barem produljenje života i poboljšanje njegove kvalitete.

Rak debelog crijeva je čest, ali većina oboljelih je starija od 65 do 70 godina. Postoje međutim i rizične skupine. To su oni kod kojih se rak pojavljivao u bliskoj rodbini. Oni bi se morali pregledavati već od tridesete godine života.

Naravno, odlučiti se na kolonoskopiju nije isto što i otici zubaru na redoviti pregled. Pitanje je što nudi i plaća zdrav-stveno osiguranje, a također je li dijag-

nostički centar blizu i je li dostupan. Mo-ra se ići po uputnicu, pa tražiti termin, pa ići na razgovor s liječnikom, a zatim se mora obaviti temeljito čišćenje crijeva, jer inače pregled nema smisla. Postoji i socijalni problem. Mora se naime imati nekoga za pratnju, jer se ne smije voziti auto niti biti sam - zbog posljedica sred-stava protiv bolova, za umirenje ili spa-vanje, koja se daju za vrijeme pretrage, a i zbog moguće opće slabosti od gladi i gu-bitka tekućine. Nekim ljudima su to oz-biljne prepreke. Nekima su velike teš-koće sram i neugoda – osobito muškarci-ma. No ako je ikako moguće, treba prevladati samoga sebe. Isplati se!

Još par riječi o rektoskopiji i sigmo-doskopiji – endoskopskim pregledima rektuma i završnog dijela debelog cri-

jeva, koji su jednostavniji. Obično naža-lost nisu dovoljni. Većina polipa se naime nalaze u desnom dijelu debelog crijeva, dakle dostupni su samo pomoću kolonos-kopa. Postoji i tzv. virtualna kolonoskopija, a što je zapravo rendgenska tomografija crijeva. Za nju ne treba čišćenje, pa nije neugodna, međutim plosnati polipi se ne mogu prikazati, a u slučaju nekog nalaza mora ipak slijediti kolonoskopija ili otvoren-a operacija, za uklanjanje i saniranje. Ne valja zanemariti niti ozračivanje bez prave potrebe, a koje nije neznatno.

Dakle, očito se ne mora umrijeti od raka crijeva, ali pod uvjetom da se koriste sve mjere i sredstva ranog liječenja koje su da-nas moguće..

PLEHAN: POSJET BOSANSKOJ POSAVINI NEKADA I SADA (II.)

Tu se može zamijetiti kako u čovjeku živi nešto što ne podnosi nikakve granice, nešto sveobuhvatno - beskrajna želja da bude primljen i priznat, voljen bezuvjetno i neograničeno. Ali ta potreba za prihvaćanjem ne mora biti svedena na razinu ugleda među ljudima. Tako se u postupcima ovih ljudi, unatoč njihovo preosjetljivosti, koja u uzrujanosti rađa neprimjerenim postupcima, zapažaju i drugačija ponašanja. U trenutcima neuspjeha, neopravданa omalovažavanja i prijezira, oni se mogu brzo pribrati i smireno odgovoriti kako »ničija nije do zore gorjela«, dok je samo Bog vječan i njegova pravda nepogrešiva, a - eto - nasreću zadnja prosudba pripada samo njemu!

S druge pak strane oni vole javne i svečane susrete, raduju se npr. obredima bogostovљa u svečanu izdanju, kad sve blista, kad izvanjski izgled i unutarnji sadržaj sjaje uzvišenošću i zrače dostojanstvom. To ih ispunja ponosom, ali - može izgledati čudno - oni to s pravom smatraju nečim što se samo po sebi razumije. Tako treba biti i tek kad tako jest, dobro je i sve je na svom mjestu.

Težnju da se krug uzajamne povezanosti poveća i učini što svečanijim, prati snažno isticanje osobne blizine i naklonosti koju prožima nježnost i toplina. Veoma su brojni i u čestoj upotrebi nazivi od milja za malu djecu i za odrasle. Neki su od njih dirljvi: muževljev brat za nevjестu je brato, a njegova sestra za nju je seka, i to vrijedi uvijek i svugdje - doživotno i neizostavno. Mekan i topao izgovor rodbinskih naziva bio bi ovdje vrijedan posebne studije. Kada dijete na Plehanu izgovori riječ teta, to zvući prebogato i ujedno premekano - upravo obiteljski toplo i neponovljivo. Premda se broj djece smanjio i još se uvijek smanjuje, što je vjerojatno najžalosnija i najopasnija pojava u plehanskom kraju, djeca su zbiljski toplo i nježno voljena. Ne samo da se obiteljski život odvija tako da dijete bude uvijek u žarištu pažnje, nego se taj vid zauzetosti oca i majke, bliže i daljnje rodbine, smatra za najveću vrijednost i izvor osobnog zadovoljstva i sreće.

U Koraću živi jedan starac koji je otac brojne obitelji. U godini 1979. imao je 37 unučadi i 25 praunučadi, a obitelj mu je brojila 85 članova. Sjećajući se svoga ži-

Piše:

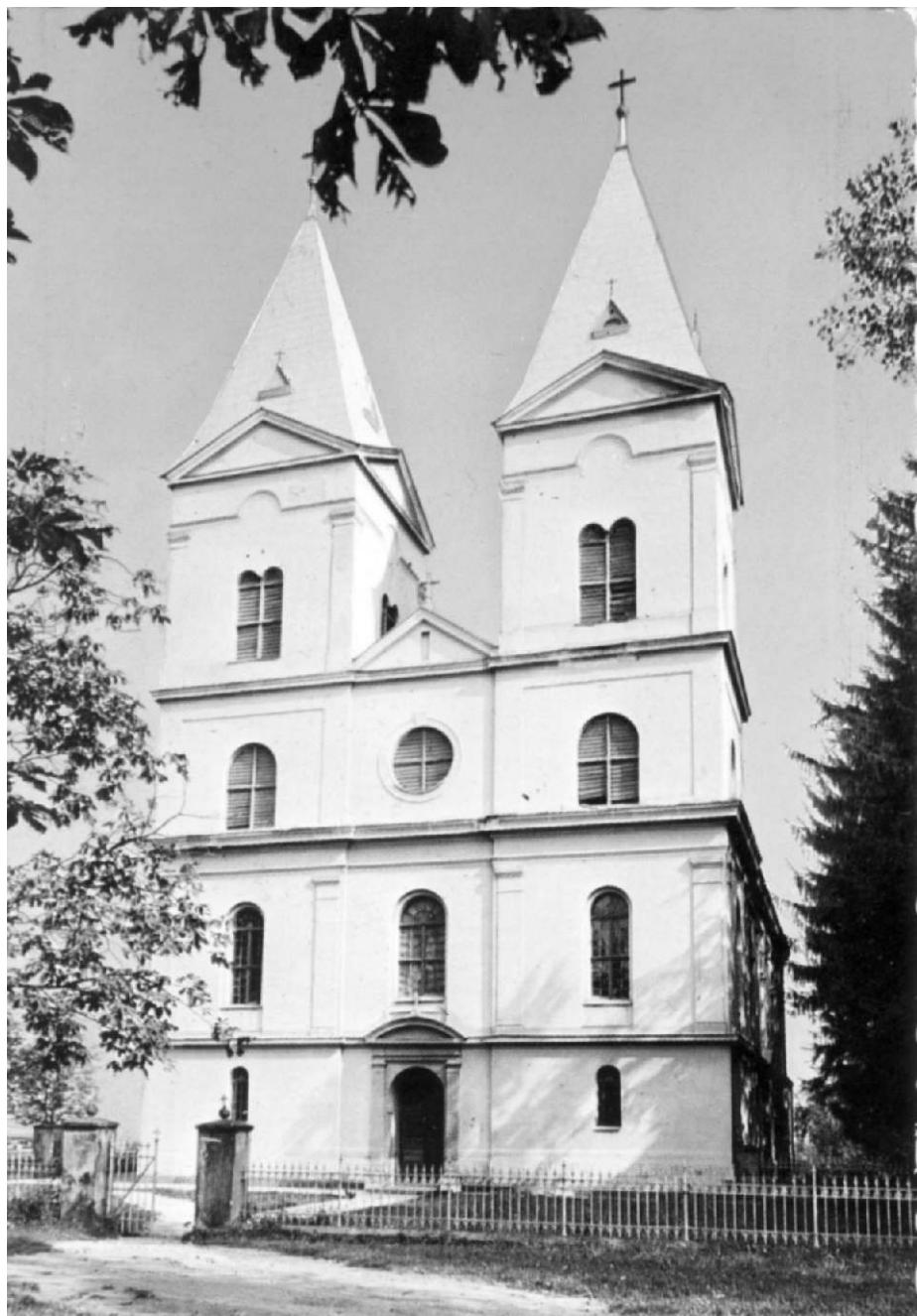
Dr. Vjeko Božo JARAK

votnog puta i svojih napora da podigne djecu, da ih usmjeri pravim putem i pomogne im da se osamostale i oposobe za život, sažimao bi svoje doživljaje u kratak izričaj: »Napatio sam se u životu, veoma sam se napatio, ali sam se i napjevao, jesam se napjevao kao što se nitko nikad nije napjevao!« I tako starac Ivo i mnogi drugi starci i starice u ovim krajevima

žive spokojno, predano podnose svoje tegobe staračke dobi i o smrti govore kao o posve razumljivu svršetku koji i nije svršetak nego samo prijelaz, mučan ali nadom obasjan i prohodan.

Posebna se pažnja ovdje posvećuje onoj djeci koja ostaju bez jednog ili bez oba roditelja. Njihova kuća dobiva naziv »djecinja«, a uspomene se na njihov rast i odgoj dugo pamte i nadaleko razglašuju. Navlas isto vrijedi i u slučajevima bolesti i teškog siromaštva.

Samo se po sebi razumje da su ljudi koji su u djetinjstvu doživljavali naklonost i

Plehan u punome sjaju

uživali toplinu zajedništva ponijeli u život svoje iskustvo i volju za zajednicu. Oni vjeruju da je zajedništvo moguće i imaju odvažnosti da ga, unatoč smetnjama, oствaruju. Za njih riječi obitelj i zajednica nisu prazne i ne posreduju suhu i beživotnu mudrost, nego nešto što se za normalna čovjeka jednostavno pretpostavlja i što on kao čovjek mora prihvatići ne pitajući za cijenu. Iza toga stoji uvid kako čovjeka u njegovim neposrednim stavovima i odlukama ne određuje i ne obilježava samo ono što on jest uzet sam za sebe nego i iskustvo s onima koje je doživio u obiteljskom grijezdu: djed i baka, otac i majka, braća i sestre, prijatelji, kumovi i znanci. Svi oni ulaze u njegov život, žive u njemu i snažno utječu na njegov razvoj i njegovo sazrijevanje, a to se najjače osjeća kad jednom mora preuzeti svoju sudbinu u svoje ruke, donositi odsudne odluke i prihvatići odgovornost za sebe i za svoju obitelj.

Primjera koji to potvrđuju ima u plehanskom kraju i okolini, kao i drugdje u svijetu, zaista dosta. Najviše ih je iz doba ratnog i poratnog vihara. Jedan se svojom profinjeničku ipak izdvaja: Trebalо je da jedna obitelj dadne svoje konje za rad u dalekom kraju. Tko će poći uz konje? Domaćin, kao jedina muška glava u kući, nije mogao. Nije bilo drugog rješenja nego da podje neva, lijepa i mlada žena njihova nestalog sina. Ona je taj zadatak nijemo prihvatile, morala je, druge nije bilo. U trenutku kad je polazila iz kuće, oglasila se njezina svekrva, žena u poodmaklim godinama i slaba zdravljia: »Nije to posao za nevu, idem ja«. I otišla je.

Možda se u tom primjeru očrtava najizrazitija vlastitost naroda cijelog kraja: brojnija pojava uzor-žena, onih o kojima s lijepom pohvalom govori Biblija ističući iznad svega njihovu hrabrost i odvažnost kad se treba zauzeti za drugoga i za cijeli narod. Svaki budni motrilac ljudi i zbijanja u ovim krajevima biva češće prisiljen stati pun udobljenja pred pojmom takve žene. Naoko su to tihe i mirne, blage i pomalo sjetne osobe. Tek kad im se pažljivije promotre oči i lice, zapazi se na njima ozbiljnost života i sabrano iskustvo, nasluti se kolika se snaga i odlučnost krije u njima duboko negdje iza njihova vedra i pomalo zamišljena pogleda. Nitko ne zna kako ona snažno ukorijenjena u njima živi i kako pronalazi načina da se prenese na druge: nijemim pogledom, blagom kretnjom, pomirljivom riječju, laganim os-

mjehom, skrovitim postom i molitvom, radom i žrtvom od jutra do sutra.

Određena negativna iskustva života u zajednici, posebno današnja kriza braka i obitelji, nameću i ovim ljudima ozbiljna pitanja o zajedništvu i zajednici uopće. Stariji ljudi sjećaju se prijašnjih oblika zajedničkog života, razmišljaju o njima i procjenjuju prednosti i nedostatke. Svi su složni u prosudbi: nekoč je zajedništvo izgledalo čvrše i zajednički se posao lakše i uspješnije obavlja, ali su pojedinci imali manje prava i manje slobode, u mnogo čemu bili su prikraćeni, a katkada su živjeli obespravljeni. To iskustvo danas sve više oživljava i pretače se u zrelije i ozbiljnije shvaćanje teškoča zajedničkog života. Sve je veći broj roditelja koji se istinski trude da razumiju svoju djecu, da im budu roditelji s ugledam i ovlašću, ali istinski prijatelji, koji će im ostaviti dosta prostora za samostalnost i slobodu, i ujedno bdjeti da se u njima razvije svijest odgovornosti koja prati slobodne odluke i osobna ponašanja.

Novi oblici ugroženosti obiteljskog života, povećani odlaskom na rad izvan rodnog kraja, u tuzemstvu i inozemstvu, donose nove kušnje i razočaranja u zajedničkom životu i ljudima uopće. Ponekad su posrijedi takva ponašanja koja lako mogu razoriti svaki oblik zajedništva i raskinuti sve niti uzajamne povezanosti, često zauvijek. Za izgrađene ljudi ni to nije nikakvo opravданje da posumnjuju u mogućnost i vrijednost zajednice nego je to poticaj za razmišljanje kako bi postali svjesni svoje i općeljudske ograničenosti i nesavršenosti. Svaki je čovjek u mogućnosti da razvije ljudskost do punine prema vlastitoj mjeri, kao i da se pretvorи u nečovjeka. I svi su oblici ljudskog življenja na zemlji u znaku takve pogibelji.

IV.

Davno je prošlo vrijeme, i sad se samo zgodimice spomene, kad su u ovome kraju kućice bile rasute po brežuljcima i dolinama, daleko jedna od druge, s malim prozorima i čvrstom ogradom, u šumarku ili povrtaljci kroz koju je do kuće vodila uska pješačka staza, a u kući pod jednom glavom i upravom živjela obitelj, daleko od prometnica i svijeta, udaljena od škole i ljudi, čuvajući svoj mir i svoja shvaćanja i izdvojenosti i osamljenosti.

Takva vremena otišla su u nepovrat. Nastupilo je novo doba s korjenitim i obuhvatnim civilizacijskim promjenama, brišući svaki tračak pomisli da bi se ono što je nekoč bilo, moglo ponovno vratiti u

život. Sve se to, za ljude ovih krajeva, zbijelo neočekivano, naglo i brzo, ne ostavljajući im mogućnost da predahnu, da pravo pogledaju i vide, da razmisle i smisle kako treba stati i kamo krenuti, što o svemu misliti i što učiniti.

Ljudi ovih krajeva bijahu i suviše u se zatvoreni, izdvojeni iz svijeta i udaljeni od velikih životnih žarišta, u kojima bi bilo moguće barem u stanovitoj mjeri osjetiti val novih zbivanja i naslutiti smjer kojim je nezaustavljivo posegla matica života suvremenog čovječanstva. Bez prometnica i putova, bez radija i tiska, bez škola i duhovnih vođa prodorna duha, širokih pogleda i dobre upućenosti u složenost svjetskih zapletaja, narod je ovdje, u cjelini gledano, stjecao samo površne, djelomične i često posve nedostatne, a ponекad i posve iskrivljene dojmove o tome što se doista zbiva u svijetu i u našim prostorima. Nije stoga nikakvo čudo što je nagle i dalekosežne zaokrete dočekao posve nespreman. Tim ljudima, prije svega, nije bilo moguće povjerovati da su takve promjene uopće moguće, a onda kad su se pred njihovim očima, počele događati i osobno ih pogađati, tad su, dobrim dijelom, izmičući pred njima, sami sebe i druge uvjerali kako će val novih zbivanja, onako kako je naglo došao, tako brzo iščeznuti, i to netragom.

Bila je to tipična reakcija ljudi uskog i zatvorenog duhovnog svijeta koji pokazuju nepovjerenje prema svemu nepoznatom ili drugačijem, jer je to nepovjerenje, u nedostatku potpunijeg uvida, jedina obrana od mogućih opasnosti što ih u sebi nose novine. Međutim tako se ne samo izbjegavaju nevolje nego i umanjuju mogućnosti za pozitivan razvoj života. To se očitovalo u gotovo svim aspektima modernog preobražaja.

Još i u poratnom vremenu ovdje je bilo poteškoča s prihvaćenjem obvezatnoga osnovnog školovanja. Bilo je također nepotrebna osporavanja i napetosti oko uvođenja električne rasvjete, gradnje i asfaltiranja putova, otvaranja zdravstvenih stanica, pošte i telefona, nu neposredna korist ovakvih novina bila je ipak lako uočljiva pa je zdrav razum lakše pobjeđivao. Pri tome se moglo uočiti da su najveći otpor pružali oni pojedinci koji nisu bili spremni podnijeti veće osobne žrtve za zajedničko dobro.

I tako, budući da su se na gospodarskom i drugim područjima s prvim pothvatom počeli javljati vidljivi uspjesi i očevidne prednosti za pojedince i za cijeli

kraj, otpor je slabio a probuđene težnje za promjenama nabolje puštale su dublje koriđen te je i preobražaj postajao ubrzanim. Najprije su počele nicati nove kuće, velike i lijepo, čvrsto građene i dobro ograđene. Zatim su se na

njivama i poljima počeli javljati sremeniji strojevi i oruđa, pogodna da unaprijede poljodjelstvo i voćarstvo. Njih su pratile i nove vrste poljoprivrednih kultura, nove pasmine goveda i svinja. U kućama su se pojavili radio-aparati i televizori, novi namještaji i novo posuđe.

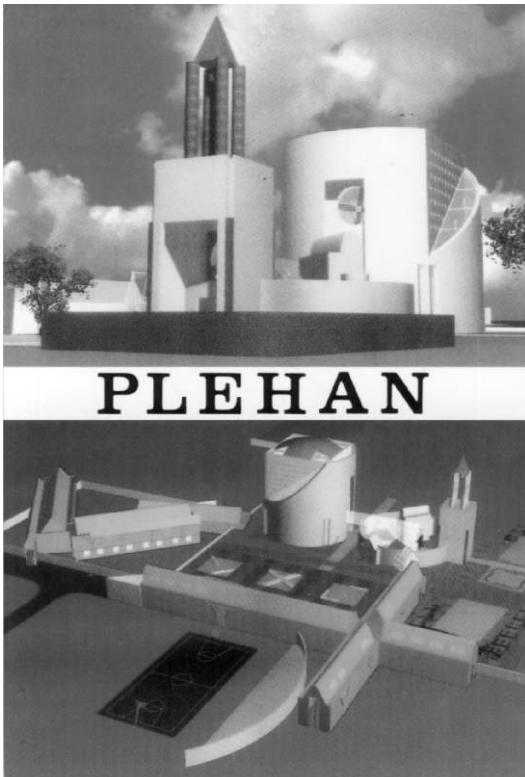
Ali uočavaju se i slabe strane: ravnodušnost i nedostatak svijesti odgovornosti u mladim ljudi; olako trošenje teško stecenih sredstava i zloupotreba slobode; neozbiljno shvaćanje seksualnog života i braka; nemar prema starijim i iznemoglim članovima obitelji. Jesu li u ranom djetinjstvu suviše razmaženi pa sada nesposobni za životne napore, ili su u nedoumici kako da nadu sebe i svoj put u život? Jesu li se razočarali u nama starijima ili sumnjičavo provjeravaju zbilju, žečeći nešto plemenitije od onog što vide i čuju, što im obitelj i društvo nudi? Mladost je najljepše životno doba, ali je i najteže. Ništa nije tako teško kao ostati u svijetu zbilje a ne iznevjeriti se sebi, biti svoj, samostalan, slobodan i odgovoran. To ne biva bez osobna naprezaanja što zadaje bol, ali je jedini put osobnog rasta.

Povrh svih tih i sličnih pitanja jedno se ipak ističe kao najbolnije. To je nedostatak smisla za žrtvu koju iziskuje obiteljski život, rađanje i odgoj djece. Gotovo u svakom razgovoru s ljudima ovoga kraja spomene se činjenica da se zbog upadno smanjenog broja djece jedna za drugom zatvaraju škole.

Navedena zapažanja i razmišljanja jasno pokazuju da je riječ o ljudima koji su u svojoj biti obiteljski i uopće društveni, čovjekoljubivi.

Dok su u prošlosti živjeli u zatvorenim obiteljskim zajednicama, poznavali su više-manje uski krug svojih rođaka i prijatelja, susretali su se u većem broju na nedjeljnim i blagdanskim skupovima u crkvi ili na groblju. Druge ljude, posebice ljude drugih vjera i nacija, pre malo su poznавali ili su ih, nedostatno upućeni, gledali u iskrivljenu ogledalu, kao što su, na primjer, muslimansku vjeru često promatrali u svjetlu osmanlijskih osvajanja i porobljavanja.

Treba ipak reći da je uza svu zatvorenost i predrasude kod ovih ljudi bila životadna težnja za dobosusjedskim odnosima te da je ona u neposrednim životnim dodirima rađala plodovima uzajamnog razumijevanja i pomaganja. Čestit život i pouzdan karakter, djelima potvrđeno poštovanje ljudi drugih vjera i naroda, upisivalo se u svijest i preraštalо u uvjerenje da su i ti ljudi ne samo vrijedni poštovanja nego da mogu najljepšim djelima zalađanja za čovjeka i opće dobro nadvisiti kršćane-katolike.

Budući izgled obnovljenog samostana

Vrijedna iskustva te vrste potvrđena su brojnim primjerima, a neka su od njih postala poslovična, pa se u raznim oblicima, ozbiljnim i šaljivim, prepričavaju pri čemu se dobiva dojam da nikad ne će biti zaboravljena.

U narodu plehanskog kraja živi uspomena na Marka Čička i njegovu ženu Mandu koju su svi nazivali »baba Markovića«. Nadaleko bijahu oboje poznati po svom poštovanju i odvažnosti, po svojoj spremnosti da svakoga lijepo prime, ugoste i pomognu. Kad su ostarjeli, iznemogli i oboljeli, onda im je iz Velike, obližnjega muslimanskog sela, svaki dan dolazio Zaim Kasumović i obavljao najvažnije njihove poslove, dvorio ih je njegovao sve do smrti.

Iz mnoštva poslovičnih i šaljivih izraza toga istog iskustva, izdvaja se priča

jednog mještanina katolika na Plehanu koji je, htijući prekoriti škrtost pojedinih katolika i pohvaliti darežljivost muslimana, pripovijedao kako je na »armanu« jednog susjeda vidio kokosi drugog susjeda kako zaludno traže koje zrno da bi utažile glad. I kad nisu ništa našle, navorio ih je da pođu u Veliku na Dervišev »arman«. Pošle su i spasile se da ne uginu od gladi.

Ta spoznaja o zbilji čestita života ljudi drugih vjera i naroda bila je snažna i hrabro se, premda najčešće posve tiho, nosila s nerazmjernim isticanjem razlika i davanjem prednosti vlastitim stavovima i osvjedočenjima.

Suvremene ideje-vodilje slobode, ravnopravnosti i sveopćeg bratstva ljudi, iskustva stecena u dodiru s ljudima drugih životnih sredina, različitim pogleda na svijet i život, raznih vjera i naroda, pomažu pučanstvu ovih krajeva da neprestano proširuje svoje duhovno obzorje, bolje upoznaje samo sebe i svoje mogućnosti, a na poseban pak način da izoštrava prirodni osjećaj za prave vrijednosti i nenadoknadivo značenje osnovnog poštovanja u međuljudskim odnosima. U negdašnjem njihovu odgoju suviše je isticana važnost općih načela, a pre malo njihovo provođenje u životu. Sada se lakše širi spoznaja o važnosti i odlučnom značenju živa primjera i neposredne zauzetosti za životne zadatke i goruće potrebe ugroženih ljudi. Za takav oblik čovjekove djelatnosti nije potrebno suviše isticati neka opća pravila niti su za to potrebni posebni stručnjaci, učitelji i vođe, nego jednostavno zdrav duh i pošteno srce.

To potvrđuju primjeri iz svakodnevнog života i to postaje kao nešto što se samo po sebi razumije. Jedan noviji primjer zorno pokazuje o čemu je zapravo riječ. Dugo je godina na Plehanu s najvišeg mjesta u crkvi govorenko kako treba urediti groblje, ali groblje nije uređeno. Jednoga dana našlo se u mjesnoj zajednici nekoliko prijestolnih ljudi koji su rekli: »Hajdemo urediti groblje!« I uredili su ga kako nikad nije bilo uređeno od svog postanka. A dok su ga uređivali, širila se okolo radost i prelazila u zahvalnost te su ljudi dolazili, gledali kako se radi i častili vrijedne i poduzetne radnike.

Na taj način razvija se svijest o pravim vrijednostima i mogućnostima ljudi neovisna o tom kakva su imovinskog stanja i društvenog položaja, jesu li zavedeni u matice krštenih ili nisu, pripadaju li po slo-

vu ovom ili onomu narodu. Sve te oznake mogu svečano zvučati, ali jednako tako mogu zatajiti u neposrednim zadatcima, što se naočigled ovog naroda dosta puta dogodilo i još se i sada događa. Međutim osobna plemenitost, bistrina duha i toplina srca, spremnost na pomoć i suradnju jesu svojstva koja ne zatajuju. Prava je sreća što takvih ljudi ima i što ih narod sve više zaščita i daje im svoje povjerenje. Malo bi se, na primjer, našlo obitelji u ovim krajevima u kojima se ne bi znalo spomenuti ime dobra i pouzdana liječnika u bolnici u Brodu, Derventi ili Doboru, vrijedna učitelja na selu, čestita domaćina, poštena trgovca, a sve to neovisno o njegovim izvanjskim oznakama - na kakvu je položaju i kojoj vjeri ili naciji pripada.

Tako se razvija novo zajedništvo koje ne nastaje naredbom ili prisilom, nego privlačnošću bića koja se poznaju, poštuju, razvijaju svijest uzajamne odgovornosti i istinski se brinu jedna za druga. A ljudima biva jasno kako se na najbolji i najjednostavniji način rješavaju najteži zadaci na dobro pojedinaca i naroda u cijelini.

Među vrijednostima koje se nanovo otkrivaju i postupno usvajaju te tvore vidan napredak u duhovnom rastu ljudi ovih krajeva, svakako je i pojačan osjećaj za vrijednost smirenosti i unutarnjeg sklada čovjekovih misli i osjećaja. Mali opseg zanimanja i djelovanja, sužen prostor razmišljanja i shvaćanja, ostavljao je u prijašnjim vremenima u ovih ljudi znatan višak životne snage koju nije bilo lako obuzdati i njom vladati, pogotovu kad je tu i tamo u tome znatan udio imalo i povećano uzimanje alkohola, pa je često dolazilo do naglih provala strasti što je rađalo svađom, tučnjavom i nerijetko ubojstvom. Danas je toga sve manje. Naprotiv, u porastu je broj ljudi koji zagovaraju strpljivost i podnošljivost, povjerenje i poštivanje svakog čovjeka. Takvo mišljenje šire pametni i jaki ljudi, dok neznanice i slabici propovijedaju sumnjičavost i zagovaraju nasilje, čime, dakako, ne čine uslugu čovještvu nego potpiruju najniže strasti i razaraju društvo.

U skupu ozbiljnih ljudi moglo se na takve postupke čuti popratno tumačenje kako nas taj put ne vodi miru i slobodi nego dovodi do novih trivenja i napetosti, do novih oblika ugnjetavanja i mržnje; jer je to tjesan put, on čovjeka ne obogaćuje nego osiromašuje, oduzimajući našem zajedništvu najvažniji oslonac - slobodu, pravednost, odstojanje i poštovanje koje dugujemo čovjeku i njegovoj savjesti.

Povrh svega pak za mudre ljudi odsudna je činjenica da takvu postupku nedostaje ono bitno: ljubav. I nesavršen oblik zajedništva, opterećen ljudskim slabostima i neslaganjima, bolji je i blagotvorniji za čovjeka od razdvajanja i osamljivanja. Zajedništvo, makar bilo manjkavo, više postiže nego usamljeni pojedinac.

»Nekad i sad«, »prošlo i sadašnje«, »staro i novo«, »napredno i nazadno« jesu izričaji koji se kao odraz stanovite napetosti i ovdje često javljaju. Promjene novog doba primane su različito s nepovjerenjem, strahom i zebnjom ili pak s radošću i udivljenjem. I danas se mogu zapaziti obje struje shvaćanja, ali je ipak posve jasno: nitko više ne misli da bi se tijek povijesti mogao zaustaviti i povratiti minuli svijet, a još bi manje netko bio spreman odreći se prednosti novog doba. Jedna je stranica povijesti prevrnuta i otvoreno je novo poglavje. Njegovo je trajanje još uvijek prekratko da bi se moglo sa sigurnošću govoriti o njegovoj vrijednosti u cijelini. Vrijeme se nije zaustavilo nego teče, ljudi se nisu skamenili nego se kreću, žive i rade, stvaraju povijest i otvaraju novu budućnost.

Sa zadovoljstvom se može reći da su se većini proširila obzorja i razvio osjećaj za vrijednost slobode i osobne odgovornosti, za povećane mogućnosti zajedničkog zaузimanja i djelovanja, za svijet viših, nekoć samo rijetkim pojedincima dostupnih, vrijednosti znanosti i umjetnosti.

Raj se ipak na zemlji nije ostvario i nitko pametan ne misli da će se ikad ostvariti. Ljudi se rađaju, rastu i napreduju, rade i životu se raduju, ali oni također boluju i tuguju, mrze i ubijaju, i konačno svi umiru.

Prastara, praskonska pitanja, kao iskre iz pepela, uvijek iznova ožive i neizbjježivo se čovjeku nameću: »Čemu sve to?« »Isplati li se to?« »Ima li ovaj naš život uopće smisla?«

Neugasiva čovjekova težnja da traga za smisлом svoga postojanja kao da ponovo oživljava i navodi ljudе da veću pažnju posvete svojim umjetnicima, mudracima i učiteljima duhovnog života, nadajući se da su oni svojim pronicljivim duhom i osjećajnim srcem kadri dokučiti veliku tajnu čovjekova usuda i pomoći sremenom svijetu da pronađe put u sigurniju i sretniju budućnost.

V.

Promatraču života i rada ovih ljudi te velikih promjena u novije doba nameće se samo po sebi još jedno pitanje: kako je stalo s njihovim vjerskim životom, je li

val suvremenih zbivanja zahvatio i vjeru i kakve se promjene zapažaju u ozračju vjerskog uvjerenja i raspoloženja, držanja i djelovanja? Riječ je, dakako, ovdje isključivo o vjernicima kršćanima-katolici-ma, i o njihovoj vjeri koliko je ona dostupna izvanjskom promatranju.

Kršćanska vjera ljudi plehanskog kraja očitovala se pretežno kroz privatno i javno, osobno i zajedničko bogoštovlje: u molitvi i poslu, pohađanju nedjeljne mise i primanju sakramenata, slavljenju svetkovina i održavanju vjerskih običaja, usrdnim vapajima Bogu za pomoć i zahvaljivanju za nju. Jezgra osobnog vjerenja - da čovjek potječe od Boga i da se Bogu vraća, te da je njegova konačna sudbina određena Božjom dobrotom i čovjekovim čestitim ili zlim življenjem na zemlji - bijaše iskrena i duboko doživljena. Ona je pomagala čovjeku da se u sreći ne uzoholi i u nesreći ne klone duhom, da podnosi životne udarce smirenno i umire predano - s pouzdanjem da će mu Bog biti milostiv, kako je to u Isusu Kristu obećao i ostvario.

Moglo bi se reći da je to bilo opće uvjerenje vjernika katolika plehanskog kraja. Premalo je znakova koji bi upućivali na to da su oni, u cijelini gledano, u svojoj vjeri pošli dalje od toga - da su u znatnijoj mjeri svoje kršćanstvo istinski doživljavali kao radosnu vijest što unosi svjetlo i toplinu u život, rađa unutarnjim poticajima za razvoj osobnosti i budi svijest odgovornosti jednih za druge, za obitelj i narod, za čovječanstvo uopće, a za siromašne, zapostavljene i odbačene, bolesne i žalosne na prvom mjestu, za djelotvornu borbu protiv svih čovjeku i čovječanstvu protivnih pojava u pojedincu i obitelji, u selu i narodu, u svijetu uopće. Premalo je tragova i plodova što u tom svjetlu jače ističu kršćansko postojanje kao život vjere i nade u vječno Božje kraljevstvo koje ovdje i sada, u čovjeku i u njegovoj povijesti svjedoči da je kršćanska poruka zaista radosna vijest, Božji dar ljudima za njihov mir i sreću, za napredak i procvat onih vrijednosti koje su krasile Kristov život u cijelini. •

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (II.)

HRVATI I SRBI

Poznato je da je Mile Budak tijekom svoga političkog angažmana puno pisao i govorio o pitanju suodnosa Hrvata i Srba, no obično se smatra da u samim njegovim književnim djelima nema političkih činjenica i razmišljanja, osobito ne o ovom pitanju - osim možda u *Ratnom roblju*, autobiografskoj prozi o zarobljeništvu u Srbiji 1915. godine. Tvrđnja o odsutnosti političkoga doima se odmah neobičnom već i stoga što je književnost uvijek, na ovaj ili onaj način, o temama koje autora zaokupljaju i pokreću.

Uistinu, priđemo li Budakovim stranicama u sabranosti, trajno ćemo najizravnije doticati autentičan Budakov osjećaj i doživljaj, biti u njegovu živu društvu, susretati ga čak i u eksplicitnim redcima. U *Ognjištu Luka* zdvaja jer jedinca mora odvesti u bolnicu u Zagreb, tuguje zbog sinovljeve bolesti i zbog trajnog rastanka, no boji se i nepoznata svijeta. Anera ga tješi da su i tamo sve naši ljudi, a ima i baš o'dolen... ovi naši Iznad vode, a svi, vele, pravi ljudi, a i Milkan je majkin tamo (Og II, 124).

Zar je Budak, koji čitatelju tako izravno i intenzivno otvara svoju dušu, mogao u književnim djelima potpuno zaobići pitanje suodnosa Hrvata i Srba, pitanje koje se dramatično vilo nad njegovom i narodnom glavom, a kojemu se on nije mogao, a nije ni želio, izmicati?

Književnim radom Budak se bavio punih četrdeset godina. Prve radove objavio je u 16. godini, 1905., u zagrebačkome *Pobratimu*. Uoči mature objavljivao je već gotovo redovito. On sam početkom svoga književnog stvaranja smatra pjesmu „Posmrtno čedo”, tiskanu 1909. u gospičkom *Hrvatu* (U kolibici zapuštena sela, pod patrijarhom hrvatskih planina, s jednim vinom grob se očev škropi, i krstitke mu posmrtnoga sina). Budući da je njegova majka, kada joj je župnik pjesmu pročitao, prihvatala sinovljevo pišanje (*Kako sve složi... kanda je sve sam vidje*), iako je do tada pivanje pisama smatrala besposličarenjem. Posljednji Budakov književni rad je roman *Bazalo*, koji je pisao od siječnja do travnja 1945., kako je sam zabilježio u rukopisu spašenu hrabrošcu dr. Zlatku Gašparoviću, ta-

Piše:

Maja PAVELIĆ RUNJE

dašnjeg odbornika Matice hrvatske, i tiskanu tek 2004.

Jedan od ranih Budakovih radova je njegov prikaz knjige **Bude Budisavljevića S ličke grude**, tiskan u zagrebačkome *Savremeniku* u travnju 1914. Budak, koji

je tada imao 25 godina, Budisavljevićeve priče ocijenjuje lijepima te autora hvali da o Lici uspjeva pisati življe negoli **Turić** ili **Devčić**. Budak naravno uočava da Budisavljević piše isključivo o pravoslavnima, pa kaže da u Lici živi i druga grana, ne manje junaka, ne manje zanimljiva i osebujna. Jedno su. Samo imena druga. Dalje Budak ističe da se suodnos ipak mijenja: Eto, mi smo Bunjevci s Vlasima živjeli u slozi i prijateljstvu. Bilo je među na-

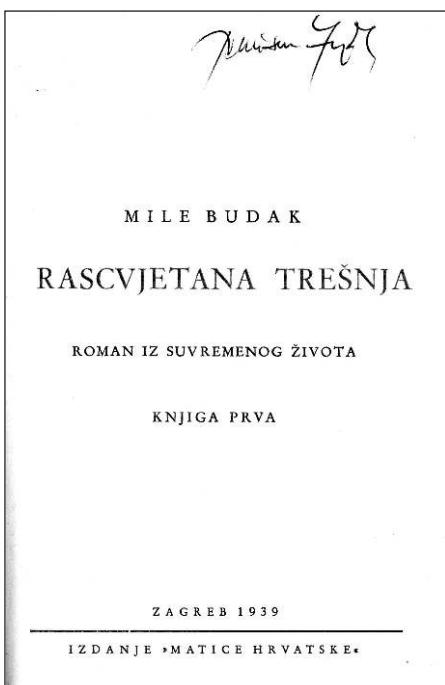
Ivica Frković, Mile Budak, Marko Čović i Mime Rosandić u Budakovu rodnom Sv. Roku 2. lipnja 1941.

ma i dobrih kumova i po Bogu vjernih pobratima iako smo se, makar i pomiješani, razlikovali po izgovoru, nošnji i običajima. Sada, što dalje, to gore.

Prvi veliki Budakov književni rad je *Ratno roblje*, koje je pisao u zarobljeništvu u Italiji od ožujka 1916. do lipnja 1917., sigurno prema bilješkama, jer je na strašnom putu prema Albaniji tijekom zimskih mjeseci 1815. iz naprtnjače bacao mnoge važne predmete da teret lakše podnese, no ne i bilježnice za koje se sam sebi zaklinjao da ih pod svaku cijenu mora donijeti kući (Rr, 166). U *Ratnom roblju*, općepoznato je, Budak ima potpuno otvoreni i neopterećeni stav prema Srbinima, a svjedoči i o tome da predrasude ne postoje ni na drugoj strani. Riječ je do duše, znamo, o vremenu kada su zarobljeni časnici još gotovo posvuda uživali konvencijama uređene postupke. Ipak, Budak puno piše o uslužnim srpskim vojnicima koji su ljubazniji negoli su bili austrijski zapovjednici (Rr, 37) ili o srpskom majoru koji uzimlje brašno srpskim vojnicima da bi nahranio austrijske zarobljenike koji trpe glad (Rr, 229).

Inače *Ratno roblje* odiše otvorenosću i tolerancijom i prema drugim narodima. Budak s uvažavanjem govori o Rusima, Englezima, Francuzima, Talijanima i Židovima, a nije naoštren čak ni prema Hrvatima prebjezima, onima koji se kao dobrovoljci javljaju u srpsku vojsku. Piše, primjerice, da su (to jutro) cijeli izlaz do ceste opkolili u gustoj hrpi Hrvati koji su bili raspoloženi jugoslavenski... Ulaze u auto... Bi mi kao da me netko udario po mozgu, iako se o tome govorilo (Rr, 36), no na drugom mjestu kaže da i nije čudno da mlad ogorčen čovjek koji je nezadovoljan Monarhijom – a nezadovoljno je svih šest milijuna Hrvata – kad čuje kralja i kraljevića koji govore jezikom koji on razumije, padne pred njih da im se pokloni (Rr, 39).

Ratno roblje je svjetlo dana ugledalo tek 1941. - nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske! - i Budak je mogao odlučiti da će mijenjati i ispravljati - no nije mijenjao jer je, vjerujemo, želio sačuvati izvornost dojmova i procjena. Isto vrijedi i za *Hajduka*, tiskanog 1945., kojega se radnja događa u drugoj polovici 19. stoljeća. Glavni lik Nikola Vrklian je u hajdučkoj družini u kojoj su, uz nekoliko Hrvata također i Srbi, iz ličkih srpskih sela: Lazo Škundrić iz Popine kraj Gračaca, Rade Jelovac iz Medka, Iso i Jovan Tarbuk iz Komića te Simo Surla i Obrad

Obradović iz Mogorića. *I da znaš*, piše Budak, *mi i riščani smo tu ka edna duša. Tu ti nema nikakve razlike jer su i oni ljudi ka i mi... a što se krste s tri prsta, a ne s cilom rukom ka mi, tko veli da Svetogruči na to jako pazi i da mu je naše milije od unog njijova* (Ha, 176). Na drugom mjestu svi članovi družine mole na grobu Nikoline majke jer sve su majke jednake, i sva su groblja sveta (Ha, 429), a svi skupa također primaju odrješenje od grijeha klečeći pred starim katoličkim svetoročkim svećenikom Barcem koji im kaže: *Kad se kajete braćo moja, neka vam Svetogruči Bog oprosti i neka vas blagosloví* (Ha, 432).

U *Rascvjetanoj trešnji*, romanu koji je većim dijelom napisan 1931. i 1932. iako je prerađen, doradjen te objavljen tek 1940., srpski likovi prikazani su najčešće također „neutralno“. Jovica Stefanović je *Zlati pomagao, koliko je mogao. On* (kao jugoslavenski časnik) *ima pravo da dobiva ogrjev u naravi, a budući da je on samac pa toga ne treba, odstupa Zlati* (Rt I, 177). Okolnosti ipak tijekom radnje na mjestima postaju složenije, pa se čuje i tvrdnja: *Mi stojimo jedni prema drugima kao nabijeni topovi. Tko prvi opali, taj je pobijedio.* Stefanović na to odgovara: *Tako su nam govorili i za Turke i za Bugare i za Švabe, pa smo ih ipak sve pobijedili* (Rt II, 95). Na drugom mjestu Budak kaže: *Vidjet ćeš ti kako će se (naš seljak) raskraviti. Samo još malo!* (Rt II, 109).

U kasnijim književnim djelima, odnosno u onima koja opisuju kasnija vremenska razdoblja, tonovi se, čini se, još jas-

nije mijenjaju. Čuju se na rijetkim, gotovo nevažnim mjestima, no odzvanjuju dramatikom. U noveli „Čiji je Velebit“ - jednoj od najljepših u hrvatskoj književnosti! - iz zbirke *Opunci dida Vidurine* tiskane 1933., starješina Mijatina sudara se s lugarom Savom Milekićem, koji je, očito, prema prezimenu, iz Raduča, srpskog sela kraj Svetog Roka. *Zapamtit ćemo se mi*, kaže lugar Mijatini, a Mijatina mu odgovara: *Sve je to naše, pa se ti naduva koliko ti drago... naše je ovo i otkad je nas i Velebita* (OdV, 12). U istoj zbirici u noveli Jožića tejaci najmenica Mileva od kojih dvadeset godina, rodom iz Raduča... za svaku malu se kune Bogom, dok domaće djevojke ne smiju ni vagnuti (OdV, 45). Kajana, planinka kuće, joj je kao majka, ali je razočarana kada je Mileva rastjerala i izgubila telad koju je trebala čuvati: *Oprostila sam joj što je sino krala, oprostila sam joj što je svaki lonac poskorupila i svaki zdijanjak sira obrizala... al da nikada nema u rukama pruta za blago neg janice goni nogami, a ovce i goveda uzbija babuljem i rustima... Sirota j, velju, i ne zna i nije vidila pa će naučiti, a una k vragu i po vražju* (OdV, 52). Susjed Joso za Milevu kaže: *Unaj (vaš) vrag radučki progna tejace* (OdV, 48), a Kajana dalje žali: *Kud ja nju uze iz Raduča... kunda nema naših cura* (OdV, 65).

A srpski likovi u *Ognjištu* (napisanu u svibnju i lipnju 1937., a tiskanu 1938.)! Luka zna da Blažić ima ortake iz *Popine i Mazina* (Og I, 28), i iz Ploče, a u selu, u Svetom Roku, se glasno šaptalo da je Blažić bije u krađi s *Pločanima* koji su noću šnjim u sanice i dovezu ga prid zoru tu iza Gaja jer, eno i sad traga od sanica, a nisu ničije iz sela. Jer, drugačije su naše, a drugačije pločanske sanice (Og I, 79). Konačno, Blažičevi suradnici, koji mu trebaju pomoći ubiti Luku, su Savica i Perica iz Ploče. U razgovoru s Blažićem Pločani govore istočnohercegovačkom štokavskom ijekavicom kojom govore Srbi u Lici te u drugim hrvatskim krajevima (koja je - kakve li štete! - izabrana kao osnova hrvatskoga standardnog jezika!), a sam Blažić, naravno, zapadnohercegovačkom štokavskom ikavicom (Og II, 332 i dalje). Inače, stereotipi o Srbima kradljivcima i nasilnicima su, naravno, izrazljutnje, no i izraz određenog iskustva, koje je u vezi s fanatičnim idealom čestitosti koji je trajno bio životnom strategijom Bunjevaca.

Dakle, u Budakovim književnim djelima postoje političke niti! I, vjerujemo, nije ispravno reći da *Ognjište* nema političke teze! Cijelo je *Ognjište* „teza“! *Ognjište* je najčišća metonimija o hrvatskom postojanju i identitetu: *Nadnjo se (Luka) nad svoje ognjište kao stara orlušina nad gnezdo i ne da ga... Ne da ga dok može... Amode se da podivanimo. Ti meni, prijashne, tako i tako... I o glavi mi radiš... Nisi ti meni glave meća, pa mi je nećeš ni skidat* (Og II, 350). Naravno, sadržaj Budakovih stavova se mijenja kako se mijenjaju političke prilike i sam suodnos Hrvata i Srba.

Cesto se čuje da je Mile Budak trebao ostati samo književnikom, da se nije trebao prihvatići politike. To misle **Vinko Nikolić, Branimir Jelić, Jere Jareb** i mnogi drugi. Takvo mišljenje začuđuje, jer se, smatramo, samo možemo diviti čovjeku koji je već u gimnazijalskim danima odlučio preuzimati odgovornosti za opće dobro. A izbor je bio potpuno svjestan. U romanu *Direktor Križanić „rodoljub“* Micek Križanić mladome Anti Harambašiću (Budaku!) savjetuje da se nije dobro otvoreno zlagati za narodno dobro i za pravdu, da je najbolje šutjeti i čuvati se, kako on sam čini. Harambašić mu na to odlučno odgovara: *Tvoje je držanje sramotno... sramotno do ogavnosti* (DK, 170).

Budak je, naravno, znao što je ratni žrvanj i kakve su nove prilike. Dobro je razumio Hrvatsku - zahvaljujući i dobrom poznavanju Bosne u kojoj je proveo dječaštvo i prvu mladost. Sve je jasnije uočavao da se ne more svaki dan umirati (Og II, 382), već da se mora braniti ili otvorenih očiju u propast (Og II, 338).

Kako vrijeme bude promicalo, bit će međutim vidljiva i vrsta nutarnje muke. Budak je čovjek savjesti i sigurno je intenzivno osjećao da su na drugoj strani ljudi poput nas i da nisu svi krivi. Projektu hrvatske države, naravno, nije bilo alternative. Budak je upravo cijelim bićem osjećao da je nacionalna država u skladu s potrebama ljudi. Jedan od dokaza bit će mu i skupštine na kojima je držao govore tijekom proljeća i ljeta 1941., na kojima su se okupljale desetine tisuća ljudi.

U rodom Svetom Roku bio je 2. lipnja 1941., a tom prilikom je - tijekom godina druge Jugoslavije prenosilo se od usta do usta - tisuću mladića iz toga kraja pristupilo ustaškoj vojsci. Mora da su osjećali da je riječ o životu i smrti, jer normalan čovjek u dragovoljačku vojsku ne ide iz šale. Nije poznato postoji li gdje popisi, no da je broj dragovoljaca mogao biti tako

visok, vidi se – kakve li tuge! - iz popisa žrtava Drugog svjetskog rata u *Kronici stradanja Hrvata južne Like* Luke Pavičića, tiskanoj 1996. Za Lovinac je popisano gotovo četristo žrtava, za Ričice četristo, za Sveti Rok tristo. Za većinu mladića piše: *ubijen na Križnom putu, nestao 1945., ubili ga partizani u Gospicu 1945., ubili ga četnici 1944. u Medku*.

Je li Budak znao do kakve je vrste sraza 1941., i kasnije, došlo između Hrvata i Srba u njegovu zavičaju te na drugim hrvatskim prostorima na kojima su živjeli i Srbi? Vjerujemo da jest. Vjerujemo čak da je razumio da je Srbima bilo vrlo teško, kao što je uvijek teško manjini koja živi na rubovima i nađe se u oružanu sukobu. Ozljede na strani Hrvata nakon dvadeset

nom roblju kaže: *Kada bih ja sada izjavio da iskreno ljubim poštenoga srpskog gejaka i dobroćudnoga ruskog mužika, proglašili bi me veleizdajnikom jer sam Hrvat i zatvorili bi me* (Rr, 255). Također kaže: *Od svih naroda treba načiniti federalativnu, jaku (europsku) državu* (Rr, 243). Budak međutim razumije da smo u dosadašnjoj svojoj borbi protiv samoga rata kao čovjek koji neznačnim škaricama obreže proljetne izdanke golema hrassta... umjesto da ga opkopa i odsječe u korijenu. (No) tako dugo dok je utopija misliti na rezanje rata u njegovu korijenu, moramo se zadovoljiti obrezivanjem i otapanjem toga paklenog drveta (Rr, 133).

Na kraju, kad su se svjetovi rušili, 1945., Budak je, od siječnja do početka travnja, pisao *Bazalu*. U razgovoru Ivana i Ante Ivan (Bazalo) kaže bratu: *Ne valja da se jedni drugi bojimo i da se gonimo. Grijota je to.* Ante ga podsjeća koja su im zla oni, Mrkobradi (nacionalno miješana obitelj, loši ljudi!), sve učinili, no Ivan ponavlja: *Est to, al da i' nije Stvoritelj tu ostavije, ne bi bili mogli to činiti* (Ba, 90). Na mjestima, u *Bazalu*, se čini kao da je Budak govo zaprepašten obimom nasilja koje je zahvatilo njegov podvelebitski kraj, i cijelu Hrvatsku, i kao da se utiče, barem na čas, na mesta mira. A tada još nije znao što će oni, Mrkobradi - dalje činiti, što će se događati u svibnju i lipnju, i kasnije, u dugim godinama koje su slijedile!

Mile Budak je svoj narod darovao velikim darovima. Ostavio nam je mnoge poruke. Danas je tu njegovo prelijepo raskošno književno djelo. A tu su i njegove vile! U *Bazalu* nam poručuje da su uz nas u zavjetnom hramu vjere, ponosa i slobode, na vidiku hrvatstva... Eto, baš tu, u *Velebitu*... imadu mjesto na kom se svake noći roče... A s njima su i svete dobre duše naših pređa... koje nas jačaju, štite i vode kroz životne bure i oluje, kroz jade i nevolje, kroz sve borbe (Ba, 40 i 52).

*

Kratice: Og, *Ognjište* I. i II. dio, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1990.; Rr, *Ratno roblje*, Azur journal Zagreb 1991.; Ha, *Hajduk*, Hrvatsko kulturno društvo Freiburg i Ogranak Matice hrvatske Basel, Zagreb / Basel / Freiburg 1989.; Rt, *Rascvjetana trešnja* I., II., III. i IV. dio, Matica hrvatska Zagreb 1939.; OdV, *Opinci dida Vidurine*, Matica hrvatska Zagreb 1933.; DK, *Direktor Križanić*, Matica hrvatska Zagreb 1938.; Ba, *Bazalo*, Matica hrvatska, Zagreb 2004.♦

Budak nakon atentata 1932.

godina srpskog terora bile su nezacijeljene i nezacijeljive. Uz to, u Hrvatskoj su se našle strane vojske, a oba su se naroda suočila s prodom komunizma koji je svojom bolesnom ideologijom inficirao na sve strane. Primjerice, srpsko selo Medak bilo je četničko, a susjedno Divo selo komunističko, a susjedno Divovo selo komunističko.

Budak je ozbiljnom formacijom i prihvaćanjem katolik - ne na papiru i ne kao klerikalac, već kao vjernik. Pacifist je. Napisao je više antiratnih stranica negoli **Krleža**. U *Ognjištu* više puta govori o ratu, primjerice opisuje majke i žene koje čekaju svoje: *Stisni zube, zaboravi na srce, pa u strepnji, u znoju i trudu srljav dalje, gazi tu neizmjernu, nepreglednu daljinu, od jutra do mraka, proživljuj užase besanih noći od Večernjice do Danice... Vidiš ga, kukavca, zamazana, blatna, poderana, gladna i ušljiva kako srlja u mrak, a otud ga čekaju s puškama i topovima kao divlju zvijer. A znaš kako je on dobar, divan, blag, pa na njega puškama i topovima... A tako i on ide na one druge. A niti ih zna niti pozna* (Og, I, 258). U Rat-

PRINOSI DR. NIKOLE MANDIĆA (1869.-1945.) HRVATSKOJ POLITICI (I.)

Događaji iz Drugoga svjetskog rata i neposrednog porača obilježeni su nizom zlosretnih sodbina brojnih pojedinaca. Među njima su bili i mnogi s poražene strane. Koncepcija Nezavisne Države Hrvatske (NDH) predvođena ustaškim pokretom doživjela je slijedom ratnog ishoda potpuni slom. Poslije toga je nastupila provedba pobjedničke pravde sa svim elementima masovnog obračuna koji je u skladu s trijumfom komunista bio označen ne samo eliminacijom ideološkog protivnika, nego i potiskivanjem klasnog neprijatelja.

O tome kako su se komunističke vlasti obračunavale s drugom stranom dosta je pisano u proteklih dvadesetak godina, čime se polako počeo ispunjavati mozaik niza represivnih postupaka.^[1] Ipak, zbog velikog broja kažnjениh, do sada nisu obrađeni mnogi pojedinačni primjeri, od kojih često svaki za sebe pridonosi potpunijem razumijevanju različitih pravaca razvijka suvremene hrvatske prošlosti.

U središtu pozornosti ovog članka nalazi se dr. Nikola Mandić, po mnogo čemu jedna od najistaknutijih osoba iz javnog života bosanskih odnosno bosansko-hercegovačkih Hrvata tijekom prve polovice 20. stoljeća.

Unatoč toj neprijepornoj činjenici, koja će biti argumentirana u pregledu njegova dugotrajnog djelovanja, o njemu se i danas ne zna previše. Premda je bez sumnje riječ o političkom prvaku visokog profila, koji je imao vidno mjesto u trima različitim razdobljima - napose u kasnom austro-ugarskom i onom koje je bilo vezano uz NDH, a manje u međuratnom - on je na stranicama mnogih monografija i raspršenih članaka ostao zapisan tek kao jedan od sudionika važnijih događaja svoga vremena, bez ambicija da se u cjelini obuhvati njegova slojewita karijera. Izostali su podrobniji životopisi koji bi bacili više svjetla na njegovu osobu i pokušali ponuditi odgovore na pitanja o tome što je sve utjecalo da doživi nesretan kraj.

S gledišta političke povijesti Mandić je ušao na veliku pozornicu kao jedan od glavnih organizatora javne djelatnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini (BiH) na sarmome početku 20. stoljeća. Pri tome je važno naglasiti dva čimbenika. Prvi se od-

Piše:

Dr. sc. Stjepan MATKOVIĆ

nosi na obilježja austro-ugarske uprave u zauzetoj BiH. Dolazak Austro-Ugarske na to područje je označio, prema većini povjesničara, izlazak iz dugovjekovne domene Osmanskog carstva i okretanje prema zapadnoj kulturi i njenim vrijednostima. Time su se, između ostalog, otvorila vrata afirmaciji suvremene nacionalne ideje kao sastavnice modernoga europskog ustroja, koja je u sklopu slojewe baštine i viševjerskog sadržaja BiH morala imati specifičnu ulogu.

Dr. Nikola Mandić u mlađim danima

U tom je smislu hrvatski narodni element dobio prigodu za jačanje vlastite nacionalne ideje, tim prije što se sada načazio pod vodstvom dinastije koja je u sklopu svoje Monarhije okupila gotovo čitav hrvatski korpus. No, taj proces izgradnje modernoga nacionalnog identiteta nije bio nesputan, nego je nadziran postupcima austro-ugarskih vlasti koje su ga različitim postupcima nastojale prilagoditi svojim interesima i multinacionalnom okviru, pa je tako i Mandić bio među onima koji je jednom prigodom otvoreno izjavio za parlamentarnom klupom da se

radilo o kolonijalnom tipu uprave, ciljajući na diktate iz središta austrijske i mađarske poluge moći.

Drugi čimbenik je ideološke naravi i vezan je uz sve intenzivnije širenje pravaških ideja u BiH. Pokazalo se da je upravo hrvatska državotvorna koncepcija dr. Ante Starčevića bila najprikladnija za preuzimanje jednog od temeljnih političko-programatskih modela iz matice hrvatskih zemalja. Unatoč jakoj tradiciji jugoslavenstva, u dijelu suvremene historiografije naglasilo bi se hrvatskog jugoslavenstva, koje je zagovarao krug oko uplivnog biskupa Josipa Juraja Strossmayera i većeg broja pripadnika društvene kreme njegova vremena, takvi pogledi na političkoj sceni nisu prevagnuli. Đakovački biskup i njegovi epigoni nisu nakon okupacije BiH imali većeg uspjeha u svojoj agitaciji u tim zemljama. Tek će se s procesom raspadanja crno-žute Monarhije ponovo aktualizirati ta tradicija narodnog jedinstva koja će ubrzo ustupiti mjesto novim ideološkim obrascima koje je nametnuo radićevski pokret sa svojom seljačkom ideologijom i republikanskim dodatkom, što je bilo prihvaćeno u najširim slojevima hrvatskog društva.

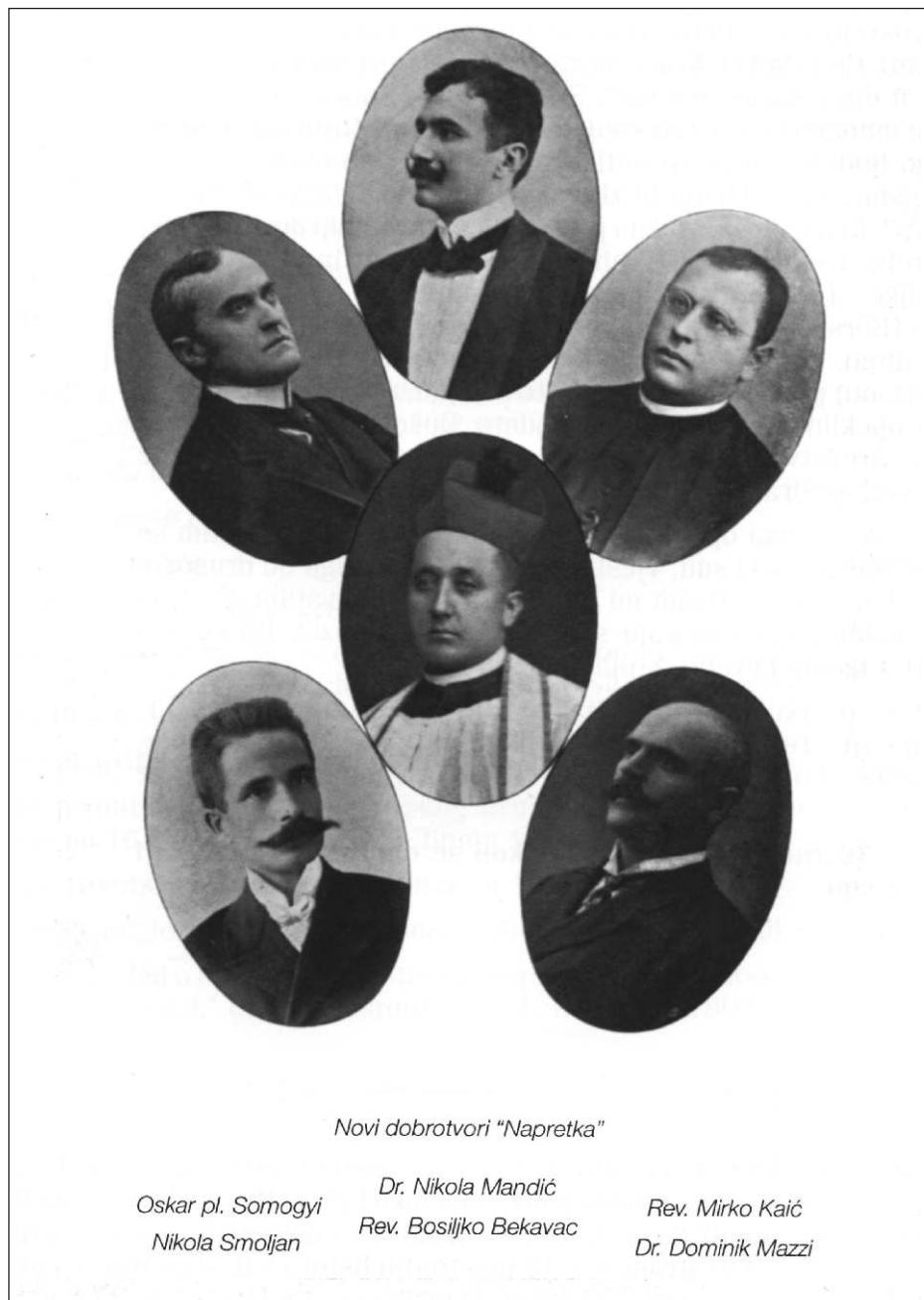
Nikola Mandić se rodio početkom 1869. u Dolcu kod Travnika. Gimnaziju je svršio u Sarajevu, a studij prava s položenim doktoratom 1894. na bečkom Sveučilištu. Nakon povratka u domovinu prvo je bio sudbeni prislušnik, zatim pristav, a onda se po položenom odvjetničkom ispitу započinje baviti odvjetništvom u Sarajevu.

S obzirom na to da je među tadašnjim bosansko-hercegovačkim Hrvatima bilo vrlo malo visoko školovanih ljudi, koji bi mogli na odgovarajući način odgovoriti na sve izazove austro-ugarske uprave i potrebe modernog konstituiranja svog naroda, Mandić je bio idealan izbor za uključivanje u javni život i predvođenje političke borbe Hrvata koji su po brojnosti i utjecaju zaostajali za bosansko-hercegovačkim Srbima i muslimanima, ali su istodobno pokazivali sve znakove vitalne zajednice na gospodarskom, kulturnoškom i demografskom području, a koja se istodobna nije mogla zaobilaziti ni u političkom životu.

Tako Mandić postaje predsjednikom Hrvatskog pjevačkog društva Trebević u kojemu je nastupao zajedno s **dr. Jozom Sunarićem**, još jednim odvjetnikom s bečkim doktoratom i istaknutim bosanskim političarom.[2] Obojica su provodili poteze u skladu s pravaškom idejom o višekonfesionalnoj naravi hrvatske nacije, koja je podrazumijevala da su muslimani, koji tada nisu imali izgrađen osjećaj posebnoga nacionalnog identiteta, sastavni dio hrvatstva. Zbog takvih pogleda ulazili su u česte prijepore i sukobe s političkom djelatnošću vrhbosanskog nadbiskupa **dr. Josipa Stadlera** koji je na prvo mjesto stavljao katolištvo, čime je suzio prostor za savezništvo s muslimanima u BiH, a time je otvoren i žestoki spor između laičke inteligencije i najvišeg dostoјanstvenika Katoličke crkve na tom području. Situaciju je dodatno opterećivao nadbiskupov spor s bosanskim franjevcima, izazvan papinskom bulom o uvođenju redovite katoličke hijerarhije u BiH.

Političko sazrijevanje Hrvata urodilo je pokretanjem Hrvatske narodne zajednice (HNZ). Ona je zapravo u formalnom smislu bila udruža, a ne politička stranka jer zemaljski zakoni nisu dopuštali političku djelatnost. Ta je organizacija osnovana 1906. upravo u Mandićevu rodnom mjestu i dugotrajno se pokazala najjačim okupljaštem bosansko-hercegovačkih Hrvata.[3] Mandić je u njoj imao vodeću ulogu, pa je kao predsjednik bio u prilici povlačiti ključne poteze u zamršenim odnosima u BiH, ali i prema političkim predstvincima iz drugih hrvatskih zemalja, ponajprije onima iz banske Hrvatske sa središtem u Zagrebu. Zbog dubinskog sukoba oko koncepcije vođenja hrvatske politike, Stadler je kasnije pokrenuo Hrvatsku katoličku udružu, ali mu s njom nije uspjelo oslabiti položaj HNZ-a, a time ni Mandićevu ulogu u političkom životu.

Za vrijeme provedbe aneksije BiH, koja je izazvala duboku međunarodnu krizu zbog toga što su se Kraljevina Srbija i u prvo vrijeme suzdržana carska Rusija glasno opirale da se ona državnopravno priključi u sastav Austro-Ugarske, Mandić je dosljedno nastavio slijediti i zastupati pravaška uvjerenja. Upravo u danima proglašenja aneksije nalazio se zajedno s tuzlanskim odvjetnikom, publicistom i članom HNZ-a **dr. Ivom Pilarom** u Beču, gdje su pred vladarom zagovarali izvorni pravaški zahtjev za državnopravnim po-

*Novi dobrovori "Napretka"*Oskar pl. Somogyi
Nikola SmoljanDr. Nikola Mandić
Rev. Bosiljko BekavacRev. Mirko Kaić
Dr. Dominik Mazzi*Među prvacima "Napretka"*

vezivanjem BiH s Hrvatskom. Riječ je o pogledima po kojima su BiH po svojem povijesnom i prirodnom pravu trebali postati sastavni dio hrvatske države.[4] Pri tome je išao korak dalje, potraživši spone i sa sve utjecajnijim krugom oko prestolonasljednika **Franje Ferdinanda** koji je među pojedinim narodima Monarhije budio nade u ustavne reforme i davanje većih prava do tada podređenim narodima, ponajprije Hrvatima. Riječ je o poznatim trijalističkim planovima koji su predviđali da će dolaskom na prijestolje novog vladara uslijediti povezivanje hrvatskih zemalja unutar reformirane Monarhije.[5]

Taj je potez ukazivao na projekciju budućih nastojanja da se osloncem na tzv. bečki faktor i lojalnošću prema dinastiji ostvare temeljni interesi hrvatske politike u sklopu Monarhije, kako bi se unutar jedne državne jedinice okupile sve zemlje koje su opisane u pravaškom programu iz 1894. godine. U skladu s tim programom i međunarodnom konstalacijom snaga, Mandić je bio uvjeren da se hrvatski integritet tada nije mogao zamisliti izvan okvira Monarhije. Riječ je o realnom pogledu koji nije bio posljedica „crno-žute“ orientacije, nego zadanih okolnosti u kojima su pravaške pristaše isticale da je njihova lojalnost vladajućoj dinastiji uvjetovana ispunjavanjem obveza dvora prema

Hrvatima. Zbog svega toga je i razumljivo da je prijestolonasljednika i ministra vanjskih poslova **Aloisa von Aehrenthalala** posjetila hrvatska deputacija u kojoj je bio i Mandić, kojom prigodom je pozdravljena aneksija kao važan korak u postupku ujedinjavanja hrvatskih zemalja.

U poslijeanksijskom razdoblju Mandić vodio korespondenciju s Franjom Ferdinandom preko majora **Alexandera Broscha** koji je bio voditelj prijestolonasljednikove vojne kancelarije Stoga je razumljiva i bojazan kod srpskih političara koji su u izvedbi trijalizma vidjeli opasnost po svoje nacionalne ciljeve tako da nije nimalo slučajno što je upravo nadvojvoda sa svojom ženom dospio na ciljnik sarajevskih atentatora.

Usporedno sa svojim istaknutim mjestom u hrvatskome političkom životu, Mandić je držao i neke važne položaje na zemaljskoj razini. Tako je obavljao dužnost dogradonačelnika (podnačelnika) grada Sarajeva što je bila posljedica dogovora s muslimanima koja je dovela u proljeću 1908. do osvajanja gradskog zastupstva. Na tom je položaju ostao do 1913. godine. U međuvremenu je u svibnju 1910. na izborima izabran zastupni-

kom u Bosansko-hercegovačkom saboru kao predstavnik Ijubuškog kotara. Izabran je i u sarajevskom seoskom kotaru, ali je prema izbornom zakonu mogao zastupati samo jedan kotar. U tom je pokrajinskom Saboru bio neko vrijeme i njegovim potpredsjednikom, a onda i predsjednikom. Car i kralj **Franjo Josip** ga je 1914. imenovao zamjenikom (doglavnikom) zemaljskog poglavice (poglavaru), predsjednikom Računarskog doma za BiH i tajnim savjetnikom. Zbog ulaska u predsjedništvo bosansko-hercegovačke zemaljske vlade prepustio je mjesto predsjednika HNZ-a Sunariću, koji će slijedom toga krajem rata preuzeti glavnu ulogu u ime Hrvata unutar Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu i uvesti ih u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

(nastavit će se)

Bilješke:

- [1] Uspoređi na primjer radove Nade KIĆIĆ-KOLANOVIĆ, Vrijeme političke represije: "veliki sudski procesi" u Hrvatskoj 1945.-1948., *Časopis za suvremenu povijest* (ČSP), br. 1, 1993., str. 1.-23; Vladimira GEIGERA, Sudski procesi u Hrvatskoj 1945. godine. Smrtna presuda evangeličkom biskupu dr. Philippu Poppu, [2] ČSP, br. 1, 1995., str. 157.-167. i Josipa JURČEVIĆA, Osnovne značajke presuda jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova u Hrvatskoj 1944. i 1945. godine, *Društvena istraživanja*, br. 4, Zagreb, 2012., str. 1007.-1026.
- [2] Sunarić je rođen 1868. u Grahoviku kod Dolca. Nakon završetka studija prava u Beču obavljao je sudsku praksu u Travniku, a zatim je deset godina bio odvjetnik u Banjoj Luci. Uz Mandića, koji mu je bio surjak, jedan je od prvaka HNZ-a, predsjednik Bosansko-hercegovačkog sabora i član Narodnog vijeća za BiH. Poglavnik ga je 8. V. 1941. imenovao doglavnikom, no iste je godine ta odredba povučena razriješen te dužnosti iz do danas neutvrđenih razloga. Umro je 23. II. 1943. u Sarajevu.
- [3] U odboru za osnivanje Hrvatske narodne zajednice bili su još uz Mandića i dr. Milan Katičić, dr. Jozo Sunarić, Stjepan Kučić, dr. Ivo Pilar i Đuro Džamonja, a 1908. izabrani su, uz njih (osim Kukrića), za članove središnjeg odbora HNZ-a: Ivo Budimirović, fra Marijan Dujić, Alekса Cvjetićić, Hamid Šahinović-Ekrem, Stjepan Mihić, Pavlo Grgić, Kosta Djebić-Marušić i Dane Čubelić.
- [4] Od kraja 19. stoljeća dio pravaša revidira svoje poglede na pitanje BiH i prihvata kompromisna rješenja koja su uglavnom isla za dogовором sa srpskom stranom.
- [5] Primjerice, o tome govori i zadnje djelo uglednog francuskog biografa Jean-Paula Bleda, *François-Ferdinand d'Autriche*, Tallandier, Paris, 2012., 230. •

Bosansko-hercegovački sabor 1910. godine

TRIVIJALNA HISTORIOGRAFIJA U HRVATA (V.)

Marginalije dr. sc. Vladimira Geigera (Hrvatski institut za povijest)

Izmišljotine i pogreške Ive Goldsteina (nastavak)

**U povodu knjige: Ivo Goldstein, Hrvatska 1918 - 2008.
Europapress holding i Novi liber
(Zagreb, 2008.)**

(Osvrt na poglavlja: 48. "Rasap i slom NDH, Bleiburg i križni put", 49. "'Obračun s narodnim neprijateljem'" i 50. "Ratni i demografski gubici")

Po opsegu ljudskih stradanja i žrtava, a i dalekosežnim posljedicama, slučaj Bleiburg i sudbina folksdjočera ogledni su primjeri partizanske i komunističke represije i zločina odnosno kako to neki nazivaju "obračuna s narodnim neprijateljem" potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću. Iako o tim događajima postoji mnogobrojna literatura i arhivsko gradivo, niz je otvorenih pitanja i protupitanja o kojima opsežne prikaze i tumačenja donosi i povjesničar **Ivo Goldstein** u najnovijoj sintezi suvremene hrvatske povijesti, naslovljenoj *Hrvatska 1918 - 2008.*

*

Prema navodima jugoslavenske vojne historiografije, u završnim borbama i ranijim operacijama tijekom završne ofenzive 1945., Jugoslavenska armija je nanijela njemačkim i raznim "domaćim" protukomunističkim snagama velike gubitke od preko 100.000 mrtvih i oko 340.000 zarobljenih, što znači da se u Austriju uspjelo probiti nešto više od 240.000 njemačkih i drugih vojnika. U nanošenju gubitaka neprijatelju najdjelotvornija je bila Treća armija (25.000 mrtvih i preko 100.000 zarobljenih) i Četvrta armija (25.664 mrtvih i 52.260 zarobljenih) koje su djelovale na krilima bojišta. Od oko 340.000 zarobljenih, 221.287 bili su njemački vojnici, a oko 120.000 pripadnici Oružanih snaga NDH (ustaše i domob-

rani), srpski i crnogorski četnici i drugi.[1]

Ministar narodne obrane i vrhovni zapovjednik JA, maršal **Josip Broz Tito**, obavijestio je 14. svibnja 1945. Glavni štab Slovenije da je naredio štabovima Prve, Druge, Treće i Četvrte JA da predaju ratne zarobljenike glavnim štabovima Slovenije i Hrvatske i zatražio je od Glavnog štaba Slovenije da dostavi točan broj ratnih zarobljenika. Naredbu štabovima armija da dostave podatke o brojnom stanju ratnih zarobljenika J. Broz Tito je dostavio sljedećeg dana.[2] Dakle, J. Broz Tito je o broju ratnih zarobljenika bio ili, pak, trebao biti pravodobno izvješten.

J. Broz Tito je 15. svibnja 1945. pohvalio jedinice Treće JA, koje su "brzim i energičnim nadiranjem" [...] "presjekle odstupnicu ostacima njemačkih i ustaško-četničkih bandi i zaokruživši ih na području Slovenj-Gradec - Guštanj - Pliberk [Bleiburg] - Dravograd, poslije trodnevnih žestokih borbi razbile ih i prisilile na kapitulaciju".[3] U izvještu vrhovnog zapovjedniku JA, J. Brozu Titu, zapovjednik Treće armije **Kosta Nađ** naglašava da je "domaćim izdajnicima, četnicima i naročito ustašama, zadan odlučujući smrtni udarac i tako im onemogućeno da izbegnu zasluženu kaznu za zločinstva i nedela koja su ti izrodi počinili našim narodima".[4] Jedinice Treće JA, pod zapovjedništvom general-lajtnanta Koste Nađa, pukovnika **Branka Petričevića**,

političkog komesara i pukovnika **Vukašina Subotića**, načelnika štaba, koje su u završnim borbama u Sloveniji zarobile oko 100.000 neprijateljskih vojnika, najdogovornije su za postupanje prema zarobljenicima u Koruškoj i Štajerskoj.[5]

Uz to, Kabinet maršala Jugoslavije izvjestio je 17. svibnja 1945. predstojnika britanske vojne delegacije da je J. Broz Tito primio depešu feldmaršala **Harolda Aleksandera**, zapovjednika savezničkih snaga u Sredozemlju, od 16. svibnja 1945., o predaji 200.000 "Jugoslavena" u Austriji, uz napomenu: "pomenutih 200.000 preuzeće Štab III armije kome su izdate potrebne instrukcije".[6]

Unatoč u literaturi često navođenim zapovijedima vrhovnog zapovjednika NOV i POJ/JA i generalnog sekretara Komunističke partije Jugoslavije, J. Broza Tita, primjerice: od 8. studenoga 1941. "Pod pretnjom kazne smrti zabranjuje se odgovarati na [te] zločine sličnim protumera- ma koje nisu dozvoljene u partizanskim redovima"[7], od 6. prosinca 1944. da "Sa svim zarobljenicima ima [se] postupati po međunarodnom pravu. Za svako odstupanje od ovoga i kršenja mojih naređenja najstrože će postupati"[8], te posebice od 14. svibnja 1945., da se poduzmu "najenergičnije mjere da se po svaku cijenu sprječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedinaca"[9], mnogobrojni događaji i dokumenti potvrđuju da je ubi-

Dr. Vladimir Geiger s ocem i sinom Goldsteinom u Teznomu 11. rujna 2007.

janje ratnih zarobljenika tijekom, potkraj i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata bilo uobičajeno i nekažnjavano.

U historiografiji su objavljeni mnogobrojni navodi, podaci i dokumenti o tome kako su postrojbe Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije/Jugoslavenske armije djelovale i odnosile se prema zarobljenim neprijateljskim vojnicima i civilima, posebice potkraj Drugoga svjetskog rata, a i u neposrednom poraću.[10] Poimenične, pak, podatke o ljudskim gubicima Hrvata, ali i drugih, tijekom i posebice potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću donose mnogobrojni žrtvoslovi, i slična izdanja, koji popisuju stradale i žrtve iz različitih područja Hrvatske i Bosne i

Hercegovine. Uz sve nepotpunosti i pogreške, navode koje ovi prilozi donose o poginulim, ubijenim i od posljedica ranjavanja i bolesti umrlim osobama, o tisućama odnosno desecima tisuća stradalih, posebice na "križnom putu" i u poslijeratnim logorima teško je osporavati.[11]

U mnogobrojnoj literaturi o Bleiburgu i "križnom putu", koja donosi različite procjene i navode, broj stradalih i žrtava kreće se u rasponu od oko pedeset tisuća do pola milijuna poginulih i pobijenih zarobljenih ustaša, domobrana i civilnog stanovništva NDH.[12] Ukupni gubici vezani uz pojam Bleiburg mogli bi, prema utemeljenim procjenama, iznositi najmanje oko 70.000 do 80.000, a gubici Hrvata oko 50.000 do 55.000.[13]

Goldstein je mišljenja da je postojala načelna suglasnost J. Broza Tita da se taj "obračun" dogodi, "ali ne na tako žestok način i u takvu obimu".[14] Goldstein, naime, ustvrdjuje da "Josip Broz Tito nije naredio ubijanje, ali je, po svemu sudeći, znao da bi se ono moglo dogoditi. Nizom naredbi pokušao je to spriječiti, ali nije uspio".[15] Uz pozivanje da postoje podaci o suprotstavljanju J. Broza Tita nasilju, Goldstein tvrdi da "njegova upozorenja nisu bila dovoljno stroga".[16]

Prema Goldsteinu, među mogućim motivima za naredbu J. Broza Tita od 14. svibnja 1945., očigledno je da "nijedan kompetentni vojskovođa ne podnosi da mu vojska čini svojevoljne masovne ispade, mimo zapovjednog sustava i bez izričite naredbe".[17] Goldstein objašnjava i da naredba J. Broza Tita od 14. svibnja da se poduzmu "najenergičnije mjere da se po svaku cijenu spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedinaca", međutim "nije bila jako oštro formulirana: ne traži se odgovornost za počinjeno, ne preciziraju se kazne za nove prekršitelje".[18] No, kompetentnom vojskovođi vojska ne čini "svojevoljne masovne ispade, mimo zapovjednog sustava i bez izričite naredbe". Nedvojbeno je kako nazivamo takvu vojsku i takve postupke. Ako je, pak, J. Broz Tito bio kompetentan vojskovođa, tada su masovne likvidacije zarobljenika bile dio sustava i izričite naredbe.

Prema Goldsteinu, J. Broz Tito je "imao nekih dvojbi kad su mu poslije njegove naredbe od 14. svibnja stizali izvještaji o ponovnom ubijanju zarobljenika", te navodno "nije odobravao što se dogodilo, pogotovo jer se otelo kontroli i preraslo u anarhiju, pa je tražio izvještaje i razjašnjenja", ali i 'opravdanja i razumijevanje' za osvetnički gnjev protiv 'bandi' koje i poslije završetka rata još ratuju i nanose gubitke 'našim ljudima'.[19] No, moramo se upitati kada je to J. Broz Tito negodovao odnosno od koga je "tražio izvještaje i razjašnjenja", i osim navodnih "vjerodostojnih svjedoka", koji to izvje-

štaji potvrđuju izrečenu tvrdnju? Osim toga, negoduje netko tko trpi od jačega, a ne vrhovni zapovjednik na postupke podređenih!

Mnogobrojni događaji i dokumenti pokazuju da je očita razlika između propisanoga i činjenoga. Zapovijedi J. Broza Tita o postupanju sa zarobljenicima najvjerojatnije su bile samo za "javnu" i "vanjsku" uporabu. Uostalom, objašnjavajući odnos J. Broza Tita prema ratnim zarobljenicima tijekom Drugoga svjetskog rata, i posebice u svibnju 1945., Goldstein tvrdjuje da je J. Broz Tito znao za strijeljanja ratnih zarobljenika, a da je stajalište o likvidacijama promijenio "isključivo iz činjenice da zbog njih saveznici 'protestuju'".[20]

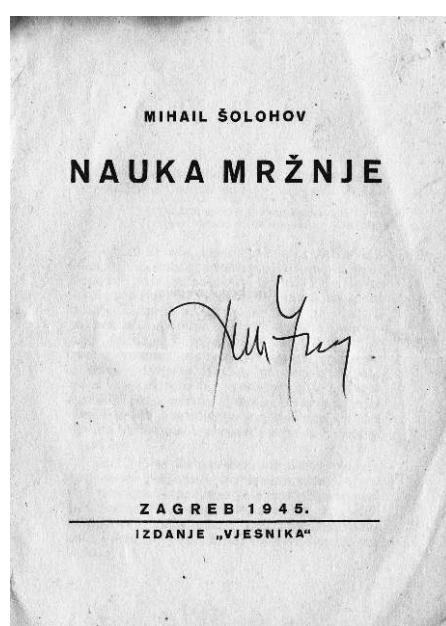
J. Broz Tito nije mogao spriječiti masovne likvidacije zarobljenika, naprsto jer je takav način bio dio njegova idejno-političkog sustava, totalitarnog svjetonazora. Nemoguće je da J. Broz Tito nije znao za masovne likvidacije zarobljenika, odnosno da s njima nije bio suglasan i da nije izdao izravno naređenje, imajući u vidu način odlučivanja u KP Jugoslavije i Jugoslavenskoj armiji.[21] Inicijative za sve naloge i mјere, za čije su izvršenje bila zadužena niža tijela, polazile su u Jugoslaviji, kao i u SSSR-u, od generalnog sekretara KP i Politbiroa. J. Broz Tito je imao središnju i neprijepornu vlast odlučivanja, i u političkim i u vojnim pitanjima.[22]

KP Jugoslavije služila se tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću radom posebnih službi i jedinica NOV i POJ/JA, organa KP Jugoslavije i organa unutarnjih poslova, posebice Odjeljenja za zaštitu naroda i Korpusa narodne obrane Jugoslavije, koje su pri organizaciji i izvođenju represije i zločina imali presudnu ulogu. Nije nevažna činjenica da je načelnik OZN-e za Jugoslaviju u operativnoj djelatnosti bio podčinjen vrhovnom zapovjedniku NOV i POJ/JA i predsjedniku NKOJ-a, J. Brozu Titu, kao i da je KNOJ, preko načelnika OZN-e Povjereništva za narodnu obranu NKOJ-a bio neposredno podčinjen povjereniku za Narodnu obra-

nu NKOJ-a, opet utjelovljenom u J. Brozu Titu.[23]

Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača napominje svim podređenim tijelima 1. rujna 1944. da za "zločine treba da odgovara samo onaj, koji je taj zločin počinio ili pomogao", te da "nevne sud narodni neće i ne može kažnjavati", jer "naša narodna vlast je pravedna".[24] No, bez obzira na ovakve formalne fraze, "revolucionarna pravda" prema poraženima i neprijateljima često je u Jugoslaviji, kako to inače i biva u revolucijama, bila istovjetna s nadjobičnjom odmazdom. Javni tužitelj FD Hrvatske iznosi 14. srpnja 1945. javnom tužitelju DF Jugoslavije niz teškoća nastalih, uz ostalo, i samovoljom JA, OZN-e, Narodne milicije i raznih tijela "narodnih" vlasti, koji su "u danima velikih zarobljavanja, a i poslije, naredjivali i dopuštali ubijanje bez suda, javno ili čak po

neistomišljenicima novog sustava. Pri provođenju masovnih zločina i represalija nad neprijateljima ili prepostavljenim neprijateljima jugoslavenske komuniste, odnosno zapovjednu partizansku hijerarhiju očito nije vodio iracionalni osjećaj mržnje i osvete koliko racionalna težnja uklanjanja svih mogućih protivnika u osvajanju vlasti. Ne treba, pak, odbaciti odmazdu kao motiv, posebno na nižim razinama. Neprijatelje ili prepostavljene neprijatelje trebalo je ukloniti. Primjerice, izvješćujući o razlozima likvidacije domobranskih časnika i vojnika koji su se odazvali "Posljednjem pozivu" odnosno amnestiji J. Broza Tita od 30. kolovoza 1944., Treći odsjek Odjeljenja za zaštitu naroda VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije iznosi, 15. siječnja 1945., stajalište da "Bez mnoga skrupula treba likvidirati sve one za koje znamo da su nam neprijatelji i koji će sutra biti protiv nas".[26]

Jedan od standardnih rezervista "antifašističkoga" humanizma

nekim neodgovornim elementima nevine ljudi, ubijene ostavljali skoro nezakonite i sl. [...]."[25]

Tadašnje ozračje i razvoj događaja ostavili su, pak, dosta slobode i prostora pojedincima na zapovjednim mjestima, zasigurno ne bez znanja najviših vojnih i političkih osoba i ustanova, kako bi se što prije obračunali s mnogim protivnicima i

Stajalište i odnos NOV i POJ/JA i "narodnih" vlasti, od najviših do najnižih razina, uključujući i J. Broza Tita, prema samovoljnoj represiji i zločinima, na temelju osobnih, političkih ili nacionalnih razloga, proizlazio je i iz ratnog i revolucionarnog ozračja u Jugoslaviji. Nekažnjavanje počinitelja proizlazilo je i iz nemoći vlasti zbog masovnosti takvih djela i velikog broja onih koji su ih činili, ali često i zbog nezainteresiranosti vlasti, jer počinitelji su ipak "naši", a žrtve su ionako "njihovi". Naredbodavci i izvršitelji, svjesni nelegalnosti takvih postupaka, nastoje provesti likvidacije "konspirativno". Iskazane primjedbe na masovne likvidacije viših zapovjedništava odnose se u pravilu na način provođenja, a ne na likvidacije same po sebi odnosno na njihovu osudu.

Prema Goldsteinu, bilo je, posebice na "križnom putu", "i česte samovolje, osvetništva, pa i pljačke. Bilo je nastojanja da se takve pojave susbjiju, ali nedovoljno energičnih. [...] Međutim, pozivanja na odgovornost bilo je ipak relativno malo, smjenjivanja s položaja i disciplinskih kazni još manje, a strogih kazni jedva da je bilo ili su imale interni karakter i o njihovu osudu.

Masovna grobnica u Teznom

ma se nije obavještavalo. Priča se da je navodno ipak bilo nekoliko strijeljanih partizana zbog samovoljnih ispada, ali o tome nisu pronađeni nikakvi dokumenti.” [27]

No, osim samovoljnih ispada pojedinača, navodnih priča i navodnih dokumenata kojih nema o najstrožem kažnjavanju pojedinih partizana koji su počinili zločine, mnogobrojni događaji, suvremenici i dokumenti svjedoče o masovnim likvidacijama koje su provodile razne postrojbe i ustanove NOV i POJ/JA, prije svega OZN-a i KNOJ, koje se u takvom broju ne bi mogle događati bez naredbi najvišeg rukovodstva ili barem njegova prešutnog odobravanja. Ako su, pak, naredbe J. Broza Tita o sprječavanju zločina nad zarobljenicima, koje je donosio tijekom Drugoga svjetskog rata kršene, a posebno ona od 14. svibnja 1945. upućena štabovima Prve, Druge, Treće i Četvrte JA, da poduzmu “najenergičnije mјere da se po svaku cijenu spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedincaca”, logično bi bilo upitati se zašto nit-

ko zbog toga nije odgovarao. Nameće se odgovor da te naredbe, ako i jesu vjerodstojne, očito nisu sustavno provođene i nisu bile ozbiljne. Naime, očita je razlika između propisanoga i činjenoga.

Goldstein masovne likvidacije zarobljenika u Sloveniji, u svibnju 1945., koje tek u najnovije vrijeme naziva “ratnim zločinom”, a ranije ih je nazivao “zločinom osvete”[28], nastoji prikazati kao “programirano selektivno ubijanje popraćeno mjestimičnim individualnim ispadima”.[29] Prema Goldsteinovu objašnjenju, gotovo u psihoanalitičkoj, frojdovskoj maniri, “Represija jugoslavenskih i hrvatskih komunističkih vlasti u prvim poslijeratnim tjednima i mjesecima, u kojoj su Bleiburg i Križni put samo najzamašniji dijelovi, isprepletena je kombinacija pobjedičke vrtoglavice, spontanog i politički inspiriranog osvetništva i smišljenog ‘obračuna s narodnim neprijateljem’ koji izvire iz staljinističke ideologije i njenih zasada o ‘zaoštravanju klasne borbe’ nakon pobjede revolucije. Rezultat je inačica dugovječne *Vae victis* (jao pobijedima) tradicije, natopljena oporim

plemenskim mentalitetima nekih naših krajeva, tolerirana i podstrekavana fetišizmom ‘principijelne’ revolucionarnosti.”[30]

(nastavit će se)

Bilješke:

- [1] Mladenko COLIĆ, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu*, Beograd, 1988., 401.
- [2] Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, II, fasc. 41/III, Depeši vrhovnega komandanta JA Josipa Broza - Tita GŠ NOV (JA) Slovenije z dne 14. 5. 1945.; Josip BROZ TITO, *Sabrana djela*, Tom dvadeset osmi, 1. maj – 6. jul 1945., Beograd, 1988., 43., 198.
- [3] *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom II, knj. 1, Beograd, 1949., 637.; J. BROZ TITO, *Sabrana djela*, Tom dvadeset osmi, 1. maj – 6. jul 1945., 46. - 47.
- [4] Jovo POPOVIĆ, *Druže Tito rat je završen 15. maja 16.00 na Dravi Kosta Nad*, Beograd, 1985., 196.
- [5] Miro SIMČIĆ, *Tito bez maske*, Zagreb, 2008., 284. - 285.
- [6] Arhiv Josipa Broza Tita, Beograd, Kabinet maršala Jugoslavije – II-9-d/4.; Andelko MIJATOVIĆ (ur.), *Međunarodni znanstveni skup “Bleiburg 1945 - 1995”*. Zbornik radova, Zagreb, 1997., 154.; Zdravko DIZDAR, Vladimir GEIGER, Milan POJIĆ, Mate RUPIĆ (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, Slavonski Brod, 2005., Zagreb, 2009., 116.
- [7] Josip BROZ TITO, *Vojna djela*, I, 1941 - 1945, Beograd, 1961., 44.
- [8] J. BROZ TITO, *Vojna djela*, I, 1941 - 1945, 289.

- [9] Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd, Arhiva NOB, kut. 258A, br. reg. 9-22/10; Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, II, fasc. 41/III, Depeši vrhovnega komandanta JA Josipa Broza - Tita GŠ NOV (JA) Slovenije z dne 14. 5. 1945.; J. BROZ TITO, *Sabrana djela*, Tom dvadeset osmi, 1. maj – 6. jul 1945., 43.
- [10] Usp. primjerice: Jera VODUŠEK STARIĆ, *Prevzem oblasti 1944 - 1946*, Ljubljana, 1992. ili hrvatsko izdanje: Jera VODUŠEK STARIĆ, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944. - 1946.*, Zagreb, 2006.; Lovro ŠTURM (ur.), *Brez milosti. Ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem*, Ljubljana, 2000.; Mitja FERENC, *Prikrito u očem zakrito. Prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne*, Celje, 2005.; Mitja FERENC, Želimir KUŽATKO, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji/Prikrita grobišča Hrvatov v Republici Sloveniji/Hidden Croatian Mass Graves in the Republic of Slovenia*, Zagreb, 2007.; Josip JURČEVIĆ, *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Zagreb, 2005.; Srđan CVETKOVIĆ, *IZmedu srpa i češkića. Represija u Srbiji 1944 - 1953.*, Beograd, 2006.; Momčilo MITROVIĆ, *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945.*, Beograd, 2007.; Michael PORTMANN, *Die kommunistische Revolution in der Vojvodina 1944 - 1952. Politik, Gesellschaft, Wirtschaft, Kultur*, Wien, 2008.; Milko MIKOLA (zbral in uredil), *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, Ljubljana, 2006.; Milko MIKOLA (zbral in uredil), *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji. Koncentracijska taborišča Strnišče, Hrastovec, Brestrnica in Filovci*, Ljubljana, 2007.; Zdravko DIZDAR, Vladimir GEIGER, Milan POJIĆ, Mate RUPIĆ (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, Slavonski Brod, 2005., Zagreb, 2009.; Vladimir GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, Slavonski Brod, 2006.; Vladimir GEIGER, Mata RUPIĆ, Marijan KEVO, Egon KRALJEVIĆ, Zvonimir DESPOT (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska, Slavonski Brod - Zagreb*, 2008. i tamo navedeni izvori i literatura.
- [11] Usp. Vladimir GEIGER, "Osvrt na važnije žrtvoslove o Drugom svjetskom ratu i poraću objavljene u Republici Hrvatskoj 1991. - 2004. godine", *Dijalog povjesničara - istoričara*, 9, Zagreb, 2005., 621. - 639.; Vladimir GEIGER, "O zborniku Bleiburg i Križni put Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb, 2007.", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 39, br. 3, Zagreb, 2007., 811. - 812. (bilj. 5.) i tamo navedena literatura.
- [12] Usp. Martina GRAHEK RAVANČIĆ, *Bleiburg i Križni put u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi*, Magisterski rad, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2006., 148. - 159. i tamo navedeni izvori i literatura.
- [13] Bogoljub KOČOVIĆ, *Žrtve Drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London, 1985., Sarajevo, 1990.; Vladimir ŽERJAVIĆ, *Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.
- [14] Ivo GOLDSTEIN, "Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnog puta", u: Juraj Hrženjak (gl. ur.), *Bleiburg i Križni put. Zbornik radova*, Zagreb, 2007., 37.
- [15] Ivo GOLDSTEIN, "Tito je htio spriječiti smrt 50.000 Hrvata", *Globus* (Zagreb), 23. 5. 2008., 26.
- [16] Ivo GOLDSTEIN, "Josip Broz Tito – između skrupulognoga historiografskog istraživanja i političke manipulacije", *Dijalog povjesničara - istoričara*, 6, Zagreb, 2002., 320.; Ivo GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945. u hrvatskoj povijesti i osvetnički gnjev", u: Nada Kisić Kolanović, Mario Jareb, Katarina Spehnjak (ur.), 1945. – razdjelnica hrvatske povijesti, Zagreb, 2006., 72.; Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, Zagreb, 2008., 359.
- [17] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 359.
- [18] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 359.
- [19] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 371. Usp. Miljenko JERGOVIĆ, "Intervju sa Slavkom Goldsteinom. 'Tito je bio vođa zavjere šutnje o Bleibburgu'", *Jutarnji list* (Zagreb), 11. 9. 2007., 14.
- [20] I. GOLDSTEIN, "Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnog puta", 37.
- [21] M. SIMČIĆ, *Tito bez maske*, 285.
- [22] Jure VUJIĆ, *Trg maršala Tita. Mitovi i realnosti titoizma*, Zagreb, 2007., 212., 215. i tamo navedena literatura.
- [23] J. JURČEVIĆ, *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, 243., 247. - 250., 280., 282.; Josip JURČEVIĆ, *Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj (Zločini jugoslavenskih komunista u Hrvatskoj 1945. godine)*, Zagreb, 2006., 59. - 61. i tamo navedeni izvori.
- [24] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 306, OK Virovitica, kut. 699.; V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 65.
- [25] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 421, Povjernjni spisi 1945.; V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 286.
- [26] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1491, 2.25.; J. JURČEVIĆ, *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, 333.; Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIĆ, M. RUPIĆ (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, 54.; V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 103.
- [27] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 365.; Ivo GOLDSTEIN, "Kriteriji za selekciju i masovne likvidacije", *Jutarnji list* (Zagreb), 22. 11. 2008., 81.
- [28] Vladimir GEIGER, "Osvrt na istraživanja i odjeke problematike Bleiburga i Križnog puta 1945. u Republici Hrvatskoj", *Dijalog povjesničara - istoričara*, 8, Zagreb, 2004., 423.
- [29] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 364.; I. GOLDSTEIN, "Kriteriji za selekciju i masovne likvidacije", 80.
- [30] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 369..

Mama je mislila da ćemo u Italiji ostati osam do deset dana, dok se opće stanje ne smiri. Eto, nažalost, platili smo golemu cijenu i podnijeli veliku žrtvu. Po volji i milosti Božjoj živjeli smo šest mjeseci u Italiji, lutajući amo-tamo u grčevitoj borbi za opstanak. Nas dvije s mamom i tetkom **Marom** sakrivali smo se po tavanima. Sastajali smo se s drugim Hrvatima, s **Nikicom Murkovićem**, sudcem iz Perušića, **Madom Hunjet** iz Gospića i njenom sestrom **Đurđicom**, udanom za **Danu Crljenu**. Svatko je spavao tamo gdje bi ga netko primio. Bilo je jako teško. Nismo imali talijanske isprave kojima bismo stekli pravo na rad i podizanje hrane.

Jedne noći u Trstu, u sobu koju je mama iznajmila za nas, upali su vojnici i policajci. Popisali su nas za povratak u Jugoslaviju. Usnula sestra Đurđica probudila se i tako se jako rasplakala, da se jedan od njih smilovao i rekao neka ostanemo do jutra. Gazdarica je vikala na njih neka izlaze iz njene kuće, jer ne može dopustiti da dvije žene s dvoje male djece izbace na cestu i s ono malo stvari koje su imale upute u neizvjesnost u Jugoslaviju. Stalno je bilo takvih problema.

Glad je bila velika. Mama bi pošla u selo i za zlatni prsten kupila jaje - dva i malo vodom razrijeđena mlijeka. Kuhali smo što bismo u onoj oskudici nabavili. Od cikorije kuhali smo nezaslađenu crnu kavu. U borbi za preživljavanje mama je založila svoj zlatni nakit: vjenčani prsten, lančić, križ, naušnice i drugo, dobiveno od tate. Isto tako to je uradila i teta sa svojom zlatinom. Kako u svakoj državi iza rata bude strašno, tako je bilo i u Italiji. Sve je bilo zamazano, puno buha, stjenica i svraba. Sjećam se kako su nas odveli u neku tvrđavu. Tamo su nas nekim mastima mazali radi svraba. Nismo se imali gdje oprati. Mama bi nas kupala na fontani na ulici. Bilo je to doba patnje i bola. Strašno, strašno, prestrašno! Sudac Murković je rekao da ovako više ne možemo. Moramo potražiti neku međunarodnu ustanovu za prihvrat. Tako smo pronašli logor Fermo. Na putu do logora doživjeli smo velike neprilike. Putovali smo iz grada u grad različitim prometalima. Sjećam se nekih kamiona natovarenih kožom. Smjestili smo se na te kože čvrsto se držeći. Čekali smo cijeli dan da kamioni krenu.

U logoru Fermo svi su bili popisani u tri liste: u bijelu (za civile bez ikakve političke težine), sivu (za one koji su imali političke veze s NDH, a na toj listi bile smo i mi), te na crnu listu, na koju su upisa-

MOJ OTAC, PUKOVNIK DELKO BOGDANIĆ (II.)

(Sjećanja Magde Bogdanić)

ni ljudi iz sustava vlasti NDH. Za nas s popisa nije bilo nikakve sigurnosti, naročito za one s treće liste. Preko noći ljudi bi uhićivali, izručivali Jugoslaviji ili odvodili u zatvore u Rim (Regina Coelis). Jedna velika skupina je pobegla iz zatvora, a to je mislim negdje opisano. Sjećam se da su se naši ljudi skrivali izvan logora i spavalni na drveću. Mnogi su došli u Argentinu pod lažnim imenima.

U Fermo smo bile oko dvije i pol godine. Družili smo se s hrvatskim obiteljima, kao što su **Sredl, Ducmelić, Hranilović, Stegnar, Krpan, Ramljak** i drugi. Bilo je oko dvije tisuće osoba u tom našem logoru, jako puno obitelji. Svi smo bili zajedno, tako smo i spavalni u tim golemim nastambama. Poslije su nam napravili paravane od platna učvršćena na drveni okvir. Bili su visine oko 2 metra. Tako smo dobili mali intimniji obiteljski kutak. Imali smo ležajeve sa slamaricama. Nastambe smo uredno održavali. Vladao je red. Radi dezinfekcije prale su se nastambe skoro svaka dva tjedna. Tu je hrvatski narod pokazao što je i kakav je. Iz ničega, u krizi, neimaštini i očaju stvoren je mali vrtić, pučka i srednja škola, a učili su se jezici. Osnovali smo stolarsku radionicu i krojačnicu. Pomagali smo se, gajili zajedništvo i osjećaj pripadnosti.

U logoru Fermo bilo je više naših svećenika. Tu je bio i naš znanac iz Gospića, svećenik **Bujanović**. Zvali smo ga pop Jole. Dolazio je k nama kući u Gospiću. Bio je u sustavu vlasti. Mama bi govorila tati: „Delko, Delko, pusti Jolu svećenicima“. Tata bi odgovarao neka se malo strpi, vratit će se Jole svećenicima kada se Hrvatska učvrsti. Dolazio je pop Jole k nama i u Argentinu. Oženio se, i sa ženom Adelom otišao u Australiju. Čula sam da su, kad su ostarjeli, prodali stan i otišli u dom za stare osobe. Svećeniku u Adelaide su nudili arhivsko gradivo. Ovaj to nije preuzeo. Gradivo je ostalo u stanu i novi vlasnik ga je bacio. Šteta!

Ni ja ne znam kako će moja ostavština biti sačuvana. Nadam se da će je čuvati moja kći, kao obiteljsku ostavštinu.

Piše:

Ivan VUKIĆ

Znate, mladi imaju osjećaj za Hrvatsku iz priča nas starih. Većina ih nije bila u Hrvatskoj. Nisu se napojili predivnim hrvatskim krajolicima, udahnuli hrvatski zrak i čuli živu hrvatsku riječ. Žive u tuđem svijetu, koji je njihova domovina. A znate onu: „Daleko od oka, daleko od srca“. Ne znam, bojam se da će se sve razvodniti. To je stvarnost, to je istina, sve će se rastopiti i iščeznuti. Ako arhivsko gradivo ne bude sačuvano na jednom mjestu, razvući će se i zagubiti.

U logoru Fermo saznali smo za tragičnu sudbinu maminih roditelja te brata **Zvonka** i djeda **Ilje**. Kada smo mi iz Otočca

Delko Bogdanić na primanju kod A. Pavelića

otisli, taj dan ili sutradan, partizani su mamine roditelje ubili na stravičan način negdje blizu njihove kuće u Otočcu. Baku **Mariju** su noževima srezali i izboli, strašno. Umrla je držeći krunicu u ruci. Bila je velika kršćanka, svakodnevno se pričešćivala. Nisu dopustili da ih pokopaju u groblju. Isto kako je to bilo u Gospiću i ostalim mjestima. Jedne noći bez mjesecine, neka prosjakinja koja je dolazila baki, a ova bi joj uvijek nešto dala, i jedna naša rođakinja, zamotale su mrtva tijela bake i djeda u plahte i krišom ih pokopale izvan ograda otočkoga groblja. U groblje nisu smjele. Nakon 15 godina njihova najstarija kći **Julka** preko suda pokrenula je postupak, neka se utvrdi zašto su

njena majka i otac ubijeni bez ikakve presude i zašto im je uskraćeno pravo da ih pokopaju u otočkom groblju. Njena upornost bila je nagrađena. Dobila je dozvolu da roditelje ekshumira i pokopa u groblje. Brat **Zvonko** bio je domobranski a poslije ustaški časnik. Poginuo je na Bleiburgu, davši svoj život za Hrvatsku. Djeda Iliju partizani su po ulasku u Gospic 4. travnja 1945. uhitili i, nakon mučenja, zavezali ga za zaprežna kola, te ga vukli i strijeljali negdje u okolici Gospića. (Svjedoci kažu da je **Ilja Bogdanić** strijeljan kod svoje kuće u Prnjavorškoj ulici, op. prir.).

Iz logora Fermo nas su premjestili u Bagnoli. U tom su nam logoru izdali osobne isprave za useljavanje u Argentinu. Podvrgli su nas i detaljnim zdravstvenim pregledima. Samo su se zdravi

mogli useliti. Naša skupina se 31. prosinca 1947. ukrcala na brod Santa Cruz. Putovali smo 21 dan tim dotrajali panamskim brodom do Argentine. Kad su naši ljudi ulazili u brod, vidjevši u kakvu je stanju, govorili su: „Bože, u Tvojim smo rukama, ovaj će se raspoloviti na sredini oceana“. Hvala Bogu, stigli smo u Buenos Aires 21. siječnja 1948. Naši franjevcu zakupili su veliku kuću. Znali su da dolazimo i da nemamo kamoa. Svi smo to mjesto nazivali Monte, jer se nalazilo u ulici Monte. Prva dva tjedna bili smo u emigrantskom hotelu na Retiru dok nam nisu izdali isprave.

Kad smo ih dobili, dopušteno nam je da odemo iz hotela. Gotovo 90 posto nas je otišlo u Monte. Smjestili smo se kako smo mogli. Bilo je puno soba. Tu smo živjeli godinu i devet mjeseci. U jednoj sobi smo živjeli **Domagoj Vlahović**, njegova mama **Marija** i njegov brat **Ante**, moja mama, moja teta i nas dvije sestre. Svi smo imali krevete. Živjeli smo u tom tijesnom prostoru skladno. Poštivali smo jedni druge i pomno pazili da ne narušimo intimnost svakog od nas. Gore na terasibele su sobe za neoženjene muškarce.

Ljudi su počeli tražiti posao, zapošljavati se i raditi ono što su mogli i kako su mogli. Mamin brat **Ivan Zdunić** rekao je mami neka se za živu glavu ne zapošljava.

Velika smo joj briga nas dvije malene. Rekao je da nije samo Delkov šogor, već su i prijatelji, te da će se on brinuti za mamu i nas djecu. Mama se ipak zaposlila u tvornici bakelita. Posao je bio naporan i štetan za zdravlje. Radilo se pod maskama, a morali su iz zdravstvenih razloga popiti litru mlijeka na dan. Prsti su joj bili ozlijedeni od takva rada. Mama je tu radila dok je nisu otpustili. Kad su je otpustili, gorko je plakala, ali se nije predavala. Kupila je šivaći stroj i naučila šivati. Šivala je konfekciju za neku veliku trgovacku kuću. Poslije je izrađivala pulovere, kao većina Hrvata.

Odmah 1948. otišla sam u internat kod časnih sestara, jer sam narasla za školu. Teta Mara čuvala je moju sestruru Đurđicu od 3 godine. Kod časnih sestara milosrdnica bila sam od 7. do 18. godine. Tamo sam završila izobrazbu, naučila svirati glasovir, samo što nisam postala časna sestra. Studirala sam ekonomiju. Zaposlila sam se, pa nisam završila studij. Radila sam u banci. Tamo sam upoznala svoga budućeg muža, **Pierreua Manuela Ec-hepetelecu**. On je bio Bask, rođen u Francuskoj. Dosevio je u Argentinu 1950. Vjenčali smo se i u braku proveli 36 godina do njegove smrti. Bio je direktor banke, završio je studij ekonomije. Bio je vrlo načitan, naobražen i intelligentan. Imam jednu kćer i dvoje unučadi. Kći se zove Marija Gabriela. Diplomirana je inženjerka arhitekture, dobro govori hrvatski. Unuka se zove Marija del Pilar, a unuk Juan Manuel. Sestra Đurđica živi u Argentini. Udana je za Argentinca Arnalda Sotoa. Oboje su živi. Imaju petero djece, dviye kćeri i tri sina, po imenu: Pablo Delimir, Javier, Cecilia Ana, Adrian i Maria Fernanda, osmero unučadi: Alvaro, Bautista, Francisco, Maria Jesus, Maria del Rosario, Facundo, Fatima i Lourdes, a deveto je na putu.

U početku nisam znala ništa o svome ocu. U uredu je radio sa mnom **Ljeposlav Perinić**. Vjerojatno ste čuli za nj, jer je Republici Hrvatskoj darovao kolekciju lutaka. Radi svojih lutaka putovao je svijetom. U Sjevernoj Americi u razgovoru spomenuo je da radi s kćeri pukovnika Delka Bogdanića. Rekli su mu da poznaju čovjeka koji zna dosta toga o obitelji Bogdanić. Taj čovjek mu je ispričao da se je tata pred OZN-om i KNOJ-em sklonio u Velebit. Bio je izdan i izvršio je samoubojstvo. Njegovo tijelo bilo je tri dana izloženo u Kosinjskom Bakovcu, a potom u Gospicu na sudskim vratima. Tijelo je bilo razneseno bombom. Učenici svih škola i Gospicani morali su ga doći gledati. Dovodili su i zatvorenike da ga prepoznađu. Mamina sestrična rekla im je da to nije Delko, a kada je došla kući plakala je i govorila da jest, jest, to je Delko. Premda mu je manjakao prst i zubi, a bio je zarastao u bradu zbog načina života u posljednje vrijeme, prepoznađala ga je. Jednom kovaču naredili su da tatinu tijelo negdje odnesi i pokopa, te da nitko ne smije znati gdje mu je grob. Naredbu je izvršio, samo je na grob navalio veliki kamen, da bi se po njemu grob jednom mogao pronaći. Nažalost, nikakvih saznanja nemam o tom kovaču, a ni o tatinu grobu.

Nu tu vijest bili smo svi potreseni, a mama je bila očajna. Kada se za mjesec-dva oporavila napisala je pismo tom čovjeku iz Sjeverne Amerike. Znala je kako lijepo pisati. Na pismo nije dobila odgovor. Nakon godinu dana Perinić je ponovno putovao u Sjevernu Ameriku, ali je doznao da je UDB-a ubila tog čovjeka, pa zato mama nije ni mogla dobiti odgovor na pismo. Ne znam kako se zvao taj čovjek i u kojem je gradu SAD-a živio, a i Perinić je umro.

Bilo nam je grozna spoznaja da je tata izvršio samoubojstvo kako im živ ne bi pao u ruke. Preko **Ivana Vukića**, koji piše

o našoj nedavnoj krvavoj i tragičnoj povijesti, spojila sam se s gospodrom **Rozom Šporčić**. Nazvala sam je i u telefonskom razgovoru mi je rekla: „Delka Bogdanića upoznala sam kao mlada djevojčica od 10 godina. Moj otac **Mate Pleša** bio je domobranski vodnik. Sakrivao se od progona partizanske vlasti. Oko mjesec dana skrivao se sa skupinom pukovnika Delka Bogdanića. U Delkovo skupini bilo je više domobrana i ustaša. Ka^{->}ko je vrijeme prolazilo, neki su u potjerama ubijeni, a neki bi se predali. Poneki su bili poštovanici od progona i nastavili živjeti civilnim životom kod kuće. Među njima je bilo i onih koji nisu mogli izdržati pritisak OZN-e, pa su postali njeni suradnici i izdavali su dojučerašnje suborce.

U Delkovo skupini tako je bio i ustaša iz Kosinjskog Bakovca po imenu **Grga Grgurić**. On se priključio skupini s nakanom da OZN- dojavljuje što Delko smjera. Bila sam, pripovijeda gospođa Ruža, malena i spretna djevojčica. Mama mi je davala hranu i vodu, da je krišom od partizana kroz šipraže odnesem tati i pukovniku Delku. Kasnije, kad se stanje malo smirilo i kada smo osjetili da tati ne prijeti smrtna opasnost, vratio se kući. Bio im je sumnjiv i stalno je bio pod prismotrom, on i svi mi ukućani. Unatoč tome, ja sam i dalje po tatinu i maminu nalogu nastavila nositi hranu i vodu pukovniku Delku i njegovoj skupini. Glad i svaka druga neimaština bila je velika. Partizani su opljačkali selo, ostali smo bez ičega, kao crkveni miševi. Od ono malo što smo imali, odvajali smo dio za naše nevoljnike koji su se skrivali u šumi. Hranu za njih donosili su nam i susjedi, koji su znali da smo u vezi s pukovnikom Delkom.

Pukovnik Delko znao je krišom navratiti k nama u kuću. Jednom, dok je objedavao za stolom, rekla sam mu neka skine bombu s opasača. Odgovorio je: „Curo

Hotel Lika nakon sloma NDH i konfiskacije

Današnji izgled Hotela Lika

Andželina Andža Bogdanić s kćerkom Magdom, unukom Marijom Gabrielom i prauunkom Marijom del Pilar

Andželina Andža Bogdanić s unucima Marijom del Pilar i Juanom Manuealom

mala, ona je moja spasiteljica“. Njegova skupina se osipala. Za prezimeti s njim ostali su ustaše **Pave i Ivan**. Ne znam kako su se prezivali. Sjećam se da je Ivan bio visok, crne, kovrčave kose, a Pave je bio plav. Pukovnik Delko odlučio je zemunicu za prezimljavanje iskopati u vrtači blizu naše kuće, stotinjak metara od ceste. Rekao je da je tu u selu sigurnije nego u planini. Zemunicu su obložili šimlom, a potom dekama i biljcima, koje su dobili od seljana. Za zemunicu je znao tata i mi ukučani, ne znam je li još netko u selu.

Glad nadvladava oprez. Pave i Ivan pošli su tražiti hranu od svojih poznanika, koji su se prije skrivali s njima. Navratili su i do **Ivana Špoljarića Brdara, Mile Špoljarića Lukina i Jose Podnara**. Ivan je bio povezan s Martinom Pršom, zadrtim komunistom. Padala je kiša, pa je snijeg bio raskvašen. Dojučerašnji suborci rekli su Pavi i Ivanu neka odu prileći u štagalj dok kiša prestane i dok im pripreme hranu. Kada su se nesretnici otišli odmoriti, opkolila ih je OZN-a i KNOJ, koji su bili smješteni u Pilareve kuće. Pave i Ivan su se predali. Vezali su im ruke. Batinali su ih. Ivanu su rezali lice i derali kožu. Bio je čvrst i ništa nije odao. Svukli su ga do pojasa i bosoga po snijegu preko polja odveli prema Dragnuši, koja pripada Pazariškom Bakovcu. Lijeko od Dragnuše u šumi su ga ubili. Kad je snijeg okopnio pastiri su našli njegovo truplo. Pavu su slomili, pod mukama pristao je pokazati gdje se krije pukovnik Delko Bogdanić. Doveo ih je do zemunice. Vojnici su opkolili vrtaču u kojoj je bila zemunica. Bilo ih je toliko da je izgledalo kao da su u kolu. Pave je povikao: „Gospodine pukovniče, izadi, ništa Ti se neće dogoditi!“. Bila sam vani i čula sam taj poziv. Pukovnik je provirio iz zemunice

i naglo se povukao unutra. Nakon toga čuo se prasak bombe kojom se je raznio. Postalo mi je jasno zašto je bomba njegova „spasiteljica“.

U raskomadano pukovnikovo tijelo vratili su utrobu i, držeći ga za noge, izvukli iz zemunice. Ostala je u zemunici njegova jetra, koju je neki pas latalica odnio. Pukovnika su utovarili u volovsku zapregu moga đevera. U pukovnikov bombom raznesen trbuš posjeli su vezana i izbezumljena Pavu. Djever ih je odvezao na placu u Kosinju. Pokupili su i krvave deke i biljce. Pukovnika Delka su objesili na lipu, a deke i biljce su razastrli po židu uz put do crkve. Oznaši su govorili ženama koje su isle u crkvu, neka uzmu svoje pokrivače. One, zgrožene, nisu htjele ni pogledati na tu stranu. Sljedeći dan pukovnika Delka i još živa Pavu prevezli su u Gospic. Pričalo se da je i tamo Delko bio izložen danima, kako bi još više zastrašili Gospicane, koji su ionako groznim zločinima bili isprepadani. O Pavinoj судбинi ništa ne znam.

Nakon Bogdanićeva samoubojstva uhiti su tatu. Tukli su ga u kući i u kući **Ivana Klobučara Jolina**, gdje je bila smještena OZN-a. Mama je slušala ta krvoločna mučenja i divljačka batinjanja oca. Iz Gornjeg Kosinja odveli su ga u zatvor u Perušiću. I tamo su ga mučili. Ruke vezane žicom nabrekle su mu i žica mu se duboko zarezala u njih. Spasile su ga tri Vlahinje, sestre Soka i Koka te njihova susjeda Boja iz sela Krš kod kosinjskog mosta. Svjedočile su u Perušiću da je otac nevin, te da nikom nije ništa nažao napravio, štoviše, mnogima je pomogao. Nakon suđenja pušten je na slobodu. Zatvor i batinjanje narušili su mu zdravlje. Mlad je umro, u šezdesetoj godini živo-

ta“. (Zemunica pukovnika Delka Bogdanića nalazi se na 605 m n/m i na položaju S 44° 42,572' i I 15° 07,966', op. prir.).

Prije nego što sam od gospođe Rože Šporčić u tančine saznala o smrti svoga oca - nastavlja svoje sjećanje Magda Bogdanić - posredstvom gospodina **Ive Livljanića** iz Zadra, koji je bio dugogodišnji hrvatski diplomat, doznali smo i za drugu verziju o tragičnoj očevoj smrti. Livljanićev šogor radio je u arhivu, pa je tako vidio dokumente prema kojima otac nije izvršio samoubojstvo, već su ga oznaši ubili, aa potom proširili glasine da se sam ubio.

U svakom slučaju, tata je viteški poginuo, ne dopustivši da se zlоторi na njemu izživljavaju. U Hrvatskoj sam bila 1994., nakon pet desetljeća. Hvala dragom Bogu, imale smo mogućnost sve tri posjetiti Hrvatsku, mama, sestra i ja. Mama je svoj život posvetila sestri i meni, a poslije unučadi i prauunučadi. Nikad se više nije uđala, ostajući vjerna i dostojna udovica svog Delka. U iseljeništvu, osim što je puno radila, uvijek je sudjelovala u raznim našim hrvatskim društвima. Bila je član Hrvatskog pjevačkog zbora „Jadran“, imala je lijepi alt i ponekad bi na koncertima solo pjevala. Pohađala je društvo „Irena Javor“, ženski ogrank Hrvatskog Domobранa u Buenos Airesu, koji se brinuo za bolesne i nemoćne Hrvate. Bila nam je uzor i podrška. S 95 godina, 8. veljače 2012, pred zorū zaklopila je svoje oči i otišla u vječnost. Zadnjih šest godina i nakon srčanog napada živjela je sa mnom. Teško je bilo biti progonjen, bez oca od rastati u stranom savjetu. Žrtva moga oca i naših obitelji Bogdanić i Zdunić, ugrađena je u temelje Republike Hrvatske. Svoj križ za Dom i Narod ponosno nosim.♦

GRAD ZAGREB JE VELIKO GROBIŠTE

Još danas čujem očev glas kaže gospođa **Beata Devčić-Domić**, baletna i glazbena umjetnica, koja živi u središtu Zagreba, u stanu s čijih se prozora otvara prekrasan pogled na Umjetnički paviljon, na Zrinjevac, na Katedralu. U prostoru punom lijepih slika i lijepih predmeta jedan je dio posvećen uspomenama na oca. Tu su očeve fotografije, njegov sat, naočale, epolete s njegove davne odore, nekoliko njegovih dokumenata, knjiga

Josip Domić u Zagrebu 1943.

koju je zadnju čitao. Najživljija i najintenzivnija uspomena na oca je u duši kćeri. Gospođa Beata Devčić-Domić prožeta je osjećajima bolne i neizlječive rane, koja se otvorila 17. svibnja 1945., kada su oca odveli partizani. Rekla nam je:

Nikada nemam mira. Često mislim kako su izgledali posljednji trenutci života moga oca. Boga molim da promijeni prilike tako da svi saznamo gdje su tijela braće i očeva, koje su ubili partizani. Strašna mi je pomisao da možda hodam po kostima svoga oca dok hodam Zagrebom, svojim rodnim gradom. Uzdam se da će Bog u jednom trenutku pomoći da istina izide na svjetlo dana. Vjerujem da će doživjeti taj trenutak. Želim oca dosljedno pokopati i na grobu mu zapaliti sveću.

Moj otac **Josip Domić** rođen je u Senju 10. rujna 1905., kao sin Josipa Domića i Anke rođene Ježić. Djed Josip je otišao u

Zabilježila:

Maja RUNJE

Ameriku, a u Senju je ostavio svoju obitelj, o kojoj se nažalost uskoro prestao brinuti. Baka Anka je sa sinom Josom – mog su oca zvali Joso – 1911. morala krenuti u Zagreb i nastojati zaposliti se kao sluškinja. Radila je kod nekoliko bogatijih obitelji, a onda je trajno namještenje domaćice našla kod monsinjora **Milana Beluhana**, župnika Svete Marije na Dolcu. Monsinjor Beluhan želio je pomoći baki Anki, pa se brinuo o Josinu školovanju. Nastojao je da se Joso školuje u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji, da bude primljen u sjemenište te da kasnije postane svećenik.

Otac nije bio spreman za svećeničko zvanje. Želio je imati obitelj. Moju mamu **Valeriju** upoznao je u Pjevačkom društvu Branimir, u župi Svete Marije. Monsinjor Beluhan vjenčao ih je 13. studenog 1927. Majka potječe iz zagrebačke obitelji Graf. U Zagrebu je završila trgovacku školu. Mene je rodila 1930., a brata **Marijana** 1934.

Majka je radila kao službenica kod Sinjera, a otac je često mijenjao namještenja. Bio je u nekim razdobljima i bez posla jer je dolazio u sukobe radi svojih političkih uvjerenja. Bio je pravaš, starčevićanac – kao pravi Senjanin. Govorio je da mu je Hrvatska iznad svega. Često smo se selili jer su roditelji tražili stanove za koje će plaćati što manju najamninu, tako da sam u pučku školu išla na tri različita mjesta.

U travnju 1941. mama je odlučila da je najbolje da se odselimo na periferiju, na Trešnjevku. Vidjela je da dolazi rat te je mislila da ćemo biti manje izloženi bombardiranju. Uselili smo u dvosobni stan u Kraljevičkoj ulici 10. Inače, mama se prevarila u procjeni da je izvan centra grada sigurnije, jer su prve bombe koje su Saveznici kasnije bacali na Zagreb pale upravo na Trešnjevku.

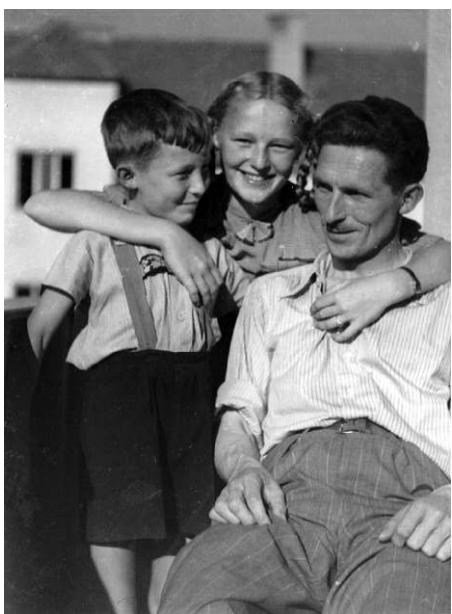
Sjećam se 10. travnja 1941. Imala sam 11 godina. Bio je hladan dan. Tata je došao kući i rekao mami: *Valika, imamo Hrvatsku! Sada ćemo biti sigurni! Ne ćemo pasti na teret djece kada budemo stari. Odmah ću se javiti u državnu službu!*

Otac je preuzeo dužnost u Hrvatskom oružništvu. Prvo je bio oružnički poručnik, a od 1943. intendantski časnik (opskrbnik) u činu nadporučnika. Nije bio u vojnoj službi, već u gospodarskom odjelu. Znam da je bio upravitelj garaže (kolnice) u ulici Kneza Borne te da je također nadgledao dio radova gradnje Središnje redarstvene škole u Bjelovaru. Tijekom 1944. i 1945. vodio je skladište hrane i odjeće koje se nalazilo na mjestu na kojem je danas kazalište Trešnja, u blizini crkve Corpus Domini. Kako se rat bližio kraju, neki od naših susjeda nagonvarali su ga da ide u partizane – na Trešnjevcu je bilo puno komunista – no to za oca nije dolazilo u obzir.

Otac ni 1945. nije želio vjerovati da će Hrvatska propasti. Mislim da to ni drugi nisu željeli vjerovati. Svibanj 1945. doživjeli smo stoga kao duboki i strašan lom. Mnogi su se spremali na povlačenje.

Josip Domić sa suprugom Valerijom i djecom Beatrom i Marijanom (Zagreb, 1934.)

Josip Domić s djecom u Zagrebu 1941.

Majčin brat, ujak **Eugen Graf**, koji je bio ustaša, došao je po mog oca, da moraju krenuti. Otac se u prvi čas dao nagovoriti, no još se isti dan vratio iz Podsuseda. Mislim da jednostavno nije želio napustiti mamu i nas. A imao je i neku vrstu čvrstog dostojanstva i uspravnosti. Sjećam se da je mama bila vrlo zabrinuta i da ga je pitala zašto se vratio.

Tata je kod kuće skinuo odoru i obukao civilno odjelo. U zraku je lebdio strašan strah, prava psihoza. Svi ljudi s kojima smo bili dobri, strašno su se bojali crvene vlasti. Znali su da partizani s ljudima ne misle dobro. Na poseban način su bili zabrinuti djed i baka Graf. Oni su 1941. kod Višegrada na Drini, već bili izgubili sina **Ernesta** – ubili su ga četnici iz zasjede, imao je 27 godina, bio je domobraniški poručnik, tek završeni inženjer strojarstva - a tada, u svibnju 1945., drhtali su zbog Eugena.

Bio je četvrtak, 17. svibnja oko 4 sata poslije podne kada je zazvonilo na našim vratima. Ležala sam u krevetu jer sam bila bolesna. Tata je čitao knjigu, Šenoinu *Kletvu*. Kad je mama otvorila vrata, ugledali smo jednog partizana. Rekao je: *Josip Domić? Ideš sa mnom!* Znam da je mama povikala *Kamo ga vodite!* Partizan je na to zaurlao: *Ne boj se drugarice! Nismo mi ustaše!* Ja sam stajala u spavačici, uz mamu, sva u strahu, sve sam čula i vidjela. Gledala sam u tatu i uočila da se držao hrabro. Bio je uspravan, poza mu je bila kraljevska. Partizan je ispred kuće imao motor. Naredio je ocu da sjedne na stražnje

sjedalo. Zadnja slika oca je pogled s prozora sobe: motor, s tatom na stražnjem sjedalu, skreće u Trsatsku ulicu.

Tatinu Šenoinu *Kletvu* i danas držim otvorenu na stranici koju je tata čitao. Na stolu u sobi ostao je također njegov vjenčani prsten s ugraviranim maminim imenom *Valika* i džepni sat. Mama je prsten dala meni i ja ga nosim kao svoj vjenčani prsten već pedeset godina.

Toga 17. svibnja navečer majka i ja smo odmah krenule u potragu. Prvo u Ozaljsku ulicu, gdje je bila partizanska stanica, a onda, sljedećih dana, od logora do logora. Nigdje nije bilo ni traga, ni glasa, ni sjene. Danas nam je poznato da su tog 17. svibnja partizani osobito mahnito uhićivali i odvodili ljudi. Tog dana prvi puta su uhitili i nadbiskupa **Stepinca**.

Kratko nakon što su odveli oca, na stan su nam poslali dva partizanska oficira. Iz kuće su nam odnijeli sve što smo imali, sav naš skroman namještaj. Zvali su nas *banda, kriminalci*, a mamu i mene *ustaške kurve*. Živjeli smo od pomoći prijatelja i od kojeg dinara koji je mama prisrbila prodajući na sajmištu plahte i koji stolnjak. Nisam mogla nastaviti gimnaziju, već sam morala na *dobrovoljne radne akcije*, da dobijem pravo nastaviti školu. Otac mi je jako nedostajao. Njegovim odlaskom za mene se srušio cijeli svijet.

Sljedećih godina majka je na općini tražila dokumente te je, uistinu, dobila Izvod iz Matične knjige umrlih. Matičarka **Ana Glebov** upisala je u ožujku 1946. datum i mjesto smrti Josipa Domića: *27. svibnja 1945.* U rubrici Primjedbe pisalo je: *Presudom vojnog suda Komande grada*

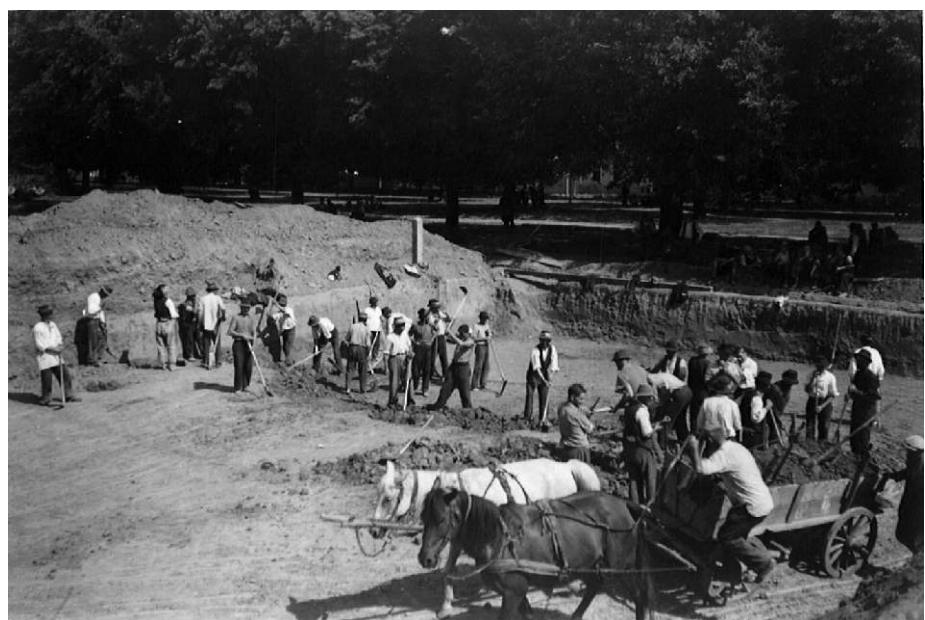

Izgradnja Središnje redarstvene škole u Bjelovaru 1942.

Zagreba od 27. 5. 1945. br. 79/ 45 – II osuđen na kaznu smrti streljanjem. Taj 27. svibnja bila je nedjelja, što znači da su ubijali i nedjeljom.

Sud? Nikada nam nitko nije javio da je otac bio izveden pred kakav sud. I nitko nam nije rekao da su ga osudili. I da su presudu isti čas izvršili! Ili su je izvršili odmah kada su ga odveli, a „presudu“ pisali kasnije?

Zagreb je veliko grobište. Počinitelji šute. Vlasti šute. Mi plaćemo. I čekamo. Kao što sam rekla - vjerujem da će se u jednom trenutku pokazati Božja pravda i doći trenutak istine. Stara izreka kaže: Zaklela se zemlja raju da se tajne sve saznavaju. •

Radovi u Bjelovaru

VRIJEDNA KNJIGA BROJNIH SVJEDOČENJA O JUGOKOMUNISTIČKOM ZLOSILJU

(Mate Tadić – Želimir Crnogorac: «Svjedočanstva o stradanjima Hrvata», Zagreb 2013., 425 str.)

Opsežna knjiga dvojice suradnika *Političkog zatvorenika*, hercegovačkog franjevca Mate Tadića i bivšeg političkog uznika Želimira Crnogorca, obrađuje 47 pojedinačnih i skupnih stradanja Hrvata, manjim dijelom iz razdoblja Nezavisne

Države Hrvatske te pretežito iz olovnog razdoblja jugokomunističke satrapije, navlastito iz napose teških godina mračnog porača, kad je komunističko zlosilje nad hrvatskim narodom poprimilo genocidne razmjere. Uz Tadića i Crnogorca, drugi su autori priloga u knjizi: Ante Tadić, Kažimir Vučemil, Ivan Protuder, fra Petar Ljubičić, Ivan Andelić, Petar Miloš te pisac ovog osvrta.

Knjiga je tehnički kvalitetno uređena: formata 30,5 x 24 cm, tvrdog uveza i omota te masno otisnuta na debelom papiru. Plod je dvanaestogodišnjeg nesobičnog zalaganja priređivača u prikupljanju svjedočenja i članaka, s područja Tomislavgrada, Hercegovine, Bosne i Južne Hrvatske. Novčano zahtjevni projekt tiskanja knjige sufinancirao je **ing. Ivan Stanić**.

Stražnjim prosudbama knjigu su obogačili: **dr. sc. Josip Jurčević** s Instituta društvenih znanosti «Ivo Pilar» u Zagrebu, **doc. dr. sc. Mile Lasić** s Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, **prof. dr. Salih Jalimam** s Fakulteta humanističkih zna-

Piše:

Ivica KARAMATIĆ

nosti u Mostaru, **mr. sc. Marko Tokić**, inače ravnatelj Instituta za društvene djelatnosti Sveučilišta u Mostaru te **prof. Mate Kelava** iz Tomislavgrada. Na podjednakoj zavidnoj razini također su prilozili u knjizi odvjetnika **Josipa Muselimovića** iz Mostara i vicepostulatora postupka mučeništva 66 hercegovačkih fratara **mr. fra Miljenka Stojića**.

U opširnoj recenziji knjige **prof. dr. sc. Zvonimir Šeparović**, predsjednik Hrvatskoga žrtvoslovnog društva u Zagrebu, istaknuo je: «Ova je knjiga pravi spomenik tolikim žrtvama, koje su pale, i tolikim ljudima, koji su patili pod terorom jednoumlja i nasilja svake vrste.» **Dr. sc. Ivica Lučić** s Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, o knjizi je napisao: «Svjedočanstva, kao i dokumenti te novinski članci, koji su pripremljeni na vrlo uvjerljiv način, ukazuju na karakter jugoslavenskoga komunističkog režima.»

Uz dokumente i priloge o montiranim političkim suđenjima, komunističkim okrutnim kaznionicama u Zenici, Golom i Čelovini te izvješćima komunističkih tajnih službi, knjiga sadrži dojmljiva svjedočenja: **Bože Jelića, Mije Šiljića, Ivanka Zvonara, Ante Tomića, Ilije Grgića, Marka Zvonara, Joze Tadića, Joze Kurevije, Ivana Kurevije, Joze Bagarića**,

Mate Brajkovića, Ivana Tadića, Bože Protudera, Ivana Petrovića, Luke Tokića, Pere Jurića, Grge Šole, Mate Prljevića, Stanka Alilovića, Ivana Nižića, Marijana Radoša, Vlade Rudeža, fra Vinka Dragičevića, Mate Tadića, Josipa Barišića, Mate Vlašića, Stojana Stanića, Ruže Radoš, Ive Marić, Stipana Duvnjaka i Želimira Crnogorca.

Stranice knjige ispisao je fra Mate Tadić podrobnim znanstvenim radom o životnom putu i svijetlim tragovima korjenitog hrvatskog domoljuba, čestita svećenika te političkog uznika i neprijepornog mučenika za neprolazne vrijednote katolištva i rodoljublja **dr. fra Smiljana Zvonara** iz Tomislavgrada. O ovome u javnosti nepravedno prešućenom hrvatskom nacionalnom i vjerskom velikanu Hercegovačke franjevačke provincije, fra Mate je pisao u *Političkom zatvoreniku*, gdje su objavljena brojna druga svjedočenja prije nego u ovoj nedvojbeno značajnoj memorijalnoj knjizi.

Priredivači su knjigu posvetili svima onima, koji su na bilo koji način, osobito žrtvom vlastitoga života, doprinijeli osvremenju tisućljetnoga sna slobodne Hrvatske te je posebno preporučili pročitati hrvatskoj mladeži, koja nije doživjela grozomorni Titov totalitarizam, kako bi i mladi hrvatski naraštaj nedvosmisleno spoznao da je svaka Jugoslavija tlačiteljica i tamnica za hrvatski narod. •

Autori na predstavljanju knjige s prof. Šeparovićem

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i poraća u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.-1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: "Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti", Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: "GVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora", Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine travnja 2013., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Ivan Račić	ZAGREB	50,00 kn
Tomo Cvirko	REMETINEC	200,00 kn
Zdravko Brdar	VARAŽDIN	500,00 kn
Tomislav Cvetnić	ZAGREB	300,00 kn
Marijan Šugar	ZAGREB	200,00 kn
Članovi Podr. Dubrovnik	DUBROVNIK	470,00 kn
Časne sestre Danče	DUBROVNIK	320,00 kn
Vesna Pavlović	DUBROVNIK	100,00 kn
Dragan Vukić	DUBROVNIK	220,00 kn
Josip Lukšić	MLINI	120,00 kn
Ljubomir Banovac	ZAGREB	1.000,00 kn
Višnja Sever	ZAGREB	200,00 kn
Marko Grubišić	ZAGREB	1.000,00 kn
Prijatelj PZ-a	ĐAKOVO	500,00 kn
Đurđa Krilić	Kanada	130 CAD
Terezija Sigur	Kanada	80 CAD
Mile Milković	Kanada	100 CAD
Svega:		5.180 kuna i 310 CAD

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

OBAVIJEST O ŽIRO-RAČUNU

Neki članovi i prijatelji javljaju se zagrebačkoj Podružnici željom za uplatom novčane potpore i pomoći. Ovo je broj žiro-računa Podružnice: 2360000-1101486862. Zahvaljujemo!

NOVA KNJIGA

Član Hrvatskog društva političkih zatvorenika, novinar i publicist **Branimir Kovačević**, objavio je knjigu *Bilo nam je suđeno (Sudbina poglavnika, njegove obitelji i države)*. Knjiga se po cijeni od 100 kuna može nabaviti pozivom na tel. br. 01/230-1717.

BOSILJKA PASKA (1921.-2013.)

Bosiljka Paska rođena je u Varaždinu 22. veljače 1921. godine, kao kći profesora Gimnazije **Franje Galinca** i majke **Anke rođene Horvat**. Gimnaziju je završila u Varaždinu, a na Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu stekla je diplomu profesora hrvatskog jezika te se 1944. zaposlila na Gimnaziji Varaždin.

Obitelj Galinec živjela je u Varaždinu, u Draškovićevoj ulici, a uz kćer Bosiljku roditeljima se u obiteljskom domu 21. lipnja 1923. godine pridružio i sin **Ivan**. Franjo Galinec rođen 23. srpnja 1887. godine u Vranojelu, općina Bednja, rano je ostao bez roditelja te se o njemu brinuo skrbnik, odvjetnik **Magdić** iz Varaždina. U Varaždinu je 1908. godine završio i Gimnaziju, a potom studirao slavistiku na Filozofskom fakultetu češkog sveučilišta Karlo-Ferdinand u Pragu kasnije u Beču i Zagrebu. Na Gimnaziji u Varaždinu zaposlen od školske godine 1913./14. pa do «oslobodenja» Varaždina 1945., uz prekide za vrijeme Prvoga svjetskog rata i razdoblju od 1930. do 1933., kad je radio kao profesor na Učiteljskoj školi u Čakovcu. Za vrijeme Banovine Hrvatske, nakon umirovljenja ravnatelja **prof. Josipa Kraišćana**, imenovan je ravnateljem Gimnazije u Varaždinu gdje ostaje do početka Drugoga svjetskog rata, kad se ponovo vraća đacima i radi kao profesor do zatočenja i svoje tragične smrti.

Ratne prilike nisu ni Varaždin odnosno Hrvatsku zaobišle. Jugoslavenske su vojne vlasti pozvala prof. Galinca u vojsku. Zapovijedao je jednom postrojbom na položaju kod Novske gdje se čuvao most koji je preko Save vodio u Bosnu. U temelje mosta bio je postavljen eksploziv koji je u podesnom trenutku trebalo aktivirati i srušiti most. Na položaju je dočekan i dan proglašenja Nezavisne Države Hrvatske te je nakon toga most razminiran, i preuzeala ga je nova država, a na propuštanju kući profesor Ga-

linec navratio je u Zagreb, kamo ga je pozvao vojskovođa Kvaternik i dodijelio mu odlikovanje u znak priznanja što je spasio most.

Profesor Galinec vratio se u Varaždin gdje su nove vlasti na mjesto ravnatelja prethodno rasporedile novog čovjeka, te je radio na Gimnaziji kao nastavnik do «oslobodenja» Varaždina 1945. Mnogi smatraju da je ubijen upravo zbog očuvanja mosta i

Prof. Bosiljka Paska

dodijelenog odlikovanja. Sin Ivan po okončanju Gimnazije 1943. godine priključio se hrvatskoj vojsci, služujući u Ivancu i Varaždinu, a prije povlačenja prema Austriji došao se oprostiti od roditelja. Smatra se da je nestao na križnom putu.

Prvi dan po ulasku partizana u Varaždin, 8 svibnja 1945. zatvoreno je i nestalo više poznatih Varaždinaca, među njima i prof. Franjo Galinec, a prilikom njegova uhićenja vojnici su sobom vodili i **prof. Josipa Kaštelanu**. Svjedoci navode da su bili zatvorenici u podrumu zgrade u kojoj je danas smještena Privredna banka Zagreb, na Franjevačkom trgu. U poratnim danima Drugoga svjetskog rata

„nestali“ su još **Vlado Gerčan**, prof. glazbe, **Štefica Deutschbauer**, prof. njemačkog jezika te kateheta **Josip Kalajdžić**, a u lipnju mjesecu ubijen je i nenamješteni profesor biologije **Josip Hrupački** iz Bednje.

Profesorova supruga Anka znala je reći kako su joj po muža došla dva partizana koji nisu znali pravo hrvatski govoriti. Ubojstvom muških članova obitelji, oca Franje i sina Ivana, tragedija obitelji se nije zaustavila. Kalvariju stanovništva koje se povlačilo prošla je i **Bosiljka**, koja po povratku u rodni grad biva uhićena i 5. lipnja 1945. zatvorena. Vojni sud X. korpusa vojne oblasti Zagrebačke JA vijeće komande grada Varaždina osudio ju je, ni krivu ni dužnu, na dvije godine robije i pet godina gubitka građanskih prava. Svoje robijaške dane provodila je u Kalinovcu, kod Maruševca i u Staroj Gradiški, a nakon amnestije u ožujku 1946. oslobođena je dalnjeg izdržavanja kazne.

I kad su se mati i kći već ponadale da su došli nešto lakši dani, Udba ih ponovo trpa u zatvor, u proljeće 10. ožujka 1947. Na Udbi su ih držali četiri mjeseca, a zatvorili su ih pod optužbom da su za Božić na ručak primile ustašu, sina i brata, Ivana Galinca!? Prethodno su 3. ožujka agenti Udbe u rodnoj kući u Kaštelancu, pred svim ukućanima, ustrijelili **Josipa Horvata**, Bosiljkina bratića, nećaka gospode Anke.

Te 1947. godine uspjela se zaposliti na novootvorenoj Industrijskoj tekstilnoj školi Varteks, a zatim u Tehničkoj tekstilnoj školi Varaždin da bi se nakon 12 godina ponovno vratila u Gimnaziju Varaždin gdje je radila do umirovljenja 1981. godine. U braku sa suprugom Petrom rodila je dvoje djece, Mariju i Ivana, a posebno je bila ponosna i na unuke, Ivu i Anu.

S ponosom je dočekala osamostaljenje Hrvatske, a po osnivanju varaždinskoga Istraživačkog središta Komisije

NAD ODROM PROF. BOSILJKE PASKA

za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava i stradanja Drugoga svjetskog rata, zajedno s ostalim domoljubima, patnicima i komunističkim progonjenicima prihvatala se ispunjavanju i prikupljanju podataka o prešućivanim hrvatskim žrtvama odnosno poubijanim, nestalim i proganjanim svojim sumještanima, kolegama i priateljima u totalitarnome komunističkom sustavu. Ražalostilo ju je gašenje Ureda Komisije i nastavak prešućivanja hrvatskih stradanja te se spremno priključila osnivanju Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava Varaždin, a koje je 20. rujna 2000. godine osnovano s ciljem podizanja spomen-križa na grobištu Dravska šuma kod Varaždina, najvećem grobištu Varaždinske biskupije.

S pažnjom i ljubavlju, i bojazni da se ipak ne će uspjeti, pratila je četverogodišnje ishođenje potrebnih papira i dozvola za gradnju, kao i tijek same gradnje za koji je dala materijalni i moralni doprinos. Kako se izdavanje potrebnih dozvola otegnulo 31. listopada 2001. godine privremeno smo na grobištu postavili mali drveni hrastov križ koji je izradio **Josip Talan**, a polaganju vijenca i molitvi 2002. godine prisustvovala je prof Paska. S ponosom je s profesorom **Bišćanom** sudjelovala u osmišljavanju teksta upisanog u zid sjećanja spomen-obilježja na Dravi, a s tugom u glasu i poštovanja prema stradalim i proganjanim obratila se okupljenim na blagoslovu Spomen-križa na Dravi u Varaždinu, 19. lipnja 2004. godine, koji je blagoslovio i potom misu za stradale predvodio **mons. Marko Culej**, prvi varaždinski biskup. Iako već polako bolesna radosno je sudjelovala i na ostalim komemoracijama na susjednim grobištima u okolini Varaždina, a posljednji put o obljetnici stradanja žrtava poratnog razdoblja rijeke Drave i varaždinske Dravske šume, gdje se pretpostavlja da je stradao i njen otac, bila je kod spomen križa 8. svibnja 2011. godine. Posljednjih godina dosta je poboljevala, a i teže se i uz pomoć štapa kretala te je i mjesto u crkvi Sv. Nikole u Varaždinu pronašla u klupi najbliže ulaznim vratima.

Počivala u miru Božjem, u hrvatskoj grudi rodnog Varaždina, u kojem je odgojila i u ljubavi prema rodnoj riječi i Domovini brojne generacije i današnje intelektualce podučila. Amen!

Franjo TALAN

Draga naša profesorice! Tužni zborbe!

U ovoj tužnoj prigodi oproštaja od gospođe **prof. Bosiljke Paska**, želio bih taj oproštaj izreći najljepšim riječima. Riječima i rječnikom koji je ona rabila za života i jezikom kojim nas je učila. Ali to nije moguće. Ovo naše prelijepo groblje vječno je počivalište mnogih Varaždinaca koji su oblikovali duh, identitet, kulturu i civilizacijski doseg našega grada, koji se zahvaljujući njima atribuirao kao Grad kulture. Kao što je gospođa Paska za života doprinisala kulturnom identitetu našega grada, tako će od sada ovo groblje u svojoj memoriji pridodati ime Bosiljke Paska kao dio svoga kulturnog trajanja.

Ako se osvrnemo na njezin život, vidljivo je da je on bio ispunjen obiljem Božjeg dara. Bog joj je podario sve ljudske vrline kao što su dobrota, plemenitost, mudrost, znanje, talent itd.

No, uz te vrhunske darove, Bog joj je ponudio tešku kušnju žrtve. Njezina žrtva bila je prestrašna. Zločinačka ruka odvela joj je oca u jednu mrklu noć. I nikada ga više nije vidjela. A otac joj je bio varaždinski uglednik. No, zlo u ljudskom obliku nije poznavalo niti priznavalo ni ugled ni plemenitost niti elitu. Ona kao mlada intelektualka prolazi strahotu robijašnice u Staroj Gradiški. Poslije takovoga traumatičnog iskustva čovjek teško može ostati neopterećen osvetom i mržnjom. No, ona to svladava. Svoju tešku životnu traumu preoblikovala je u plemenitost, ljubav i darivanje svog iznimnog talenta u odgoj

i izobrazbu niza generacije Varaždinske gimnazije. To je sadržaj njezine iznimnosti i veličine.

„Ljudi se prepoznaju po osjećajima”. Tu životnu mudrost izrekao je Friedrich Nietzsche, veliki njemački filozof. Zanemarujući tu činjenicu, mi pojedinci, njezini učenici, prepoznali smo po osjećaju iz njezinih predavanja put domoljublja i slobode te napravili kao srednjoškolci iskorak koji smo platili Golim otokom i drugim jugo-kaznionicama. Tek mnogo godina kasnije smo spoznali da je naša sudbina bila na neki način replika njezina križnog puta. Ovo je prigoda da joj makar post mortem iskažemo zahvalnost što nam je u ta teška vremena podarila osjećaj ljubavi prema domovini.

Ovaj konačni ovozemaljski oproštaj od ove divne žene je preuski okvir kojim bismo trebali izraziti čašćenje njezina života. Umjesto puno riječi, valja se prisjetiti neobrige činjenice: istinska vrijednost je vječna!

Profesorica Bosiljka Paska živjela je cijeli svoj život skromno u zapećku, zaštićena od glasnih društvenih događanja, reflektora i glamura, a svjetlo njezina duha iz njezine skromne sobe obasjavalо je ovaj grad.

Čuvajući uspomenu na nju, mi građani Varaždina obogatit ćemo svoj život.

Pokoj vječni daruj joj, Gospodine, kojeg molimo da ovoj plemenitoj ženi udjeli milost vječne svjetlosti.

Josip Ljubomir BRDAR

U SPOMEN NA VETERINARA MILU MILANA GROŠPIĆA

U gospičkoj je bolnici 21. veljače 2013., nakon duge i teške bolesti, u 85. godini života umro veterinar **Mile Milan Grošpić**, dopredsjednik Pod-

Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Njegova je obitelj u svoj punini bila uvučena u povijesna zbivanja. Otac **Pajo** zbog svoga domoljublja i domoljub-

ca ustaške mladeži, i **Milan** nakon preokreta zatvoreni su i osuđeni na vremenske kazne.

Milan je bio izložen svakovrsnom nasilju Udbe, koje se pojačalo nakon vjenčanja agronomkinjom **Ljubom Sertić**, koju je, kao i njezinu obitelj, također progonila Udba.

U gospičkome groblju Milan je otkopavao talijanske vojниke, koji su prije kapitulacije Italije ekshumirani i prevezeni u Italiju. Kopao je na ovom groblju i raku za brata Nikolu, koji je u prvostrupanskoj presudi bio osuđen na smrt strijeljanjem.

Eto, na ovom groblju u obiteljsku grobnicu pokapamo Milana, mučenika srbokomunističkog zlosilja. Njegov odlazak u vječnost nenadoknadiv je gubitak za HDPZ i za grad Gospic, koji nezaustavljivo ostaje bez svojih starosjeditelja. Novi Gospićani ne mare za gospičke žrtve, a sa svakim umrlim starosjediteljom umire i Gospic, grad naše mladosti.

Počivaj, Milane, u tišini gospičkog groblja uz ostale hrvatske mučenike i neka Ti je laka tvrda hrvatska gruda, koju si neizmjerno volio i kojoj si vjerno služio Ti i Tvoja obitelj.

U miru Božjem snivaj vječni san, brate Mile. Amen. (I. V.)

ružnice Gospic Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Pokopan je dan kasnije na groblju sv. Marije Magdalene u Gospicu. Uz ožalošćenu rodbinu na zadnji počinak ispratili su ga brojni Gospićani.

Mile je rođen 6. rujna 1928. u Gospicu, u vrijeme žestokog državnog terora

nog djelovanja svoje djece više puta je zatvaran. Majka **Josipa** nakon preokreta osuđena je na dvije godine gubitka nacionalne časti. Brat **Vlado**, časnik UNS-e, ubijen je na povlačenju nakon sloma NDH, brat **Nikola** uz strašna mučenja odrobijao je osam i pol godina robe, sestre **Ankica**, **Vera**, zapovjedni-

U SPOMEN ZLATAN KVAJO

15. rujna 1921. - 5. travnja 2013.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN SREĆKO SEKO

Rođen 8. travnja 1930. u Trebinju, preminuo 15. veljače 2013. u Zadru.

U dva navrata 1965. osuđen na 3 mjeseca zatvora zbog javnog izražavanja hrvatskih rodoljubnih stavova. Kaznu izdržao u Zadru.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Zadar

IN THIS ISSUE

Central topic of this issue is the exhumation of the victims killed by the Yugoslav authorities at the end or after of the World War II on the Jakljan Island near Dubrovnik. The horrific images published on that occasion are published on the front page of this magazine. The text is written by **Željko Kulišić** and **Dr. Augustin Franić**. The exhumation has been done in late February 2013. Instead of the expected remains of 102 persons, there were found skulls and bones of as many as 214 persons. Very scarce archive data and somewhat more numerous memories of contemporaries and local people suggest that the victims were mostly Croat and German pilots and sailors, who had surrendered to Yugoslav communist partisans in the vicinity of Trieste in late April or early May 1945. The preliminary examination of the remains suggests that those were mainly young tall men, with exceptionally healthy teeth, which confirms the contemporaries' testimonies. The hostages were taken to the islands on southern Croatia, and some of them were transferred to Jakljan. They were executed there without trial. As no pieces of clothes, belts or buttons were found next to the bones, it is clear that they had been stripped naked before the execution. At the place of their secret burial, the Yugoslav authorities built military holiday resort. This scary fact illustrates the criminal nature of the regime, because only a sick mind could build a resort above the bones of the killed people.

*

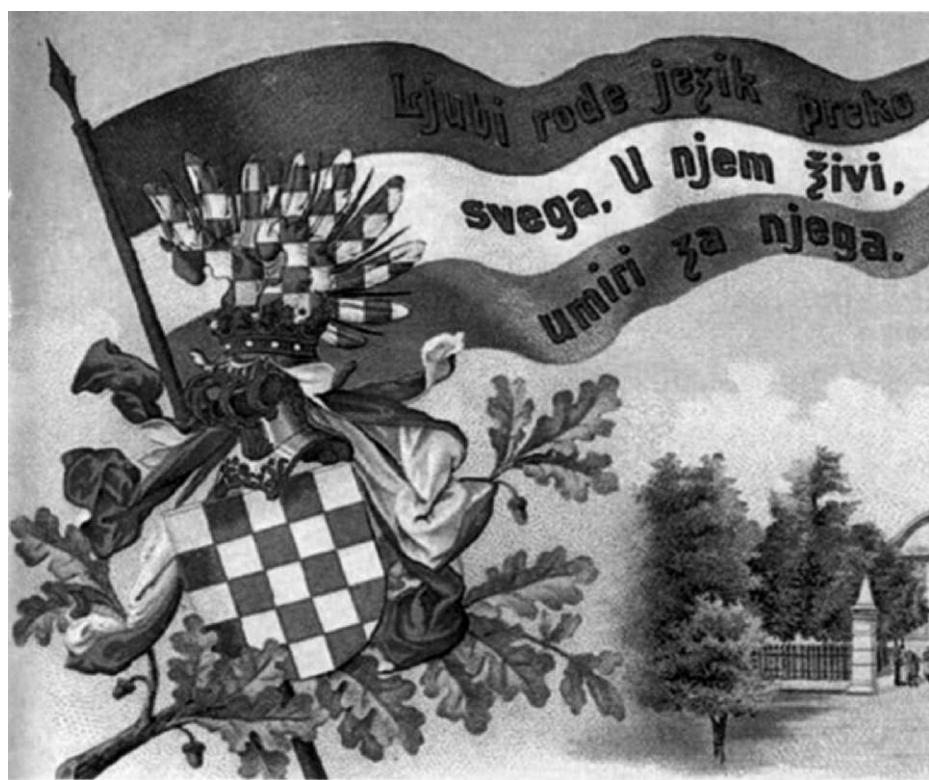
Prof. Branimir Lukšić, Ph. D., Josip Ljubomir Brdar, Tihomir Nuić and **Prof. Bruno Zorić** write about the current political situation and the spiritual climate in Croatia; and **Prof. Maja Runje, Franjo Talan, Ivica Karamatić** and

Ivan Vukić write about the memories and testimonies about political persecutions.

*

In this issue we publish the introductory part of the discussion about Dr. Nikola Mandić, written by **Stjepan Matković, Ph. D.**, a historian at the Croatian Institute of History in Zagreb. Mandić was born in 1869 in Dolac near Travnik, in Central Bosnia. He graduated from High School in Sarajevo, and got his doctor's degree in Vienna. He worked as a court clerk and attorney in Bosnia and Herzegovina, and became politically and publicly active at a very young stage of his life. He was one of the most prominent members of the Croat Culture Society *Napredak* and a co-founder of Croatian Peoples' Community, a cultural and political organisation of Croats in Bosnia and Herzegovina. For some time he was a vice-mayor of Sarajevo. When parliamentarianism was introduced in Bosnia and Herzegovina shortly after the annexation in 1908,

Mandić was the vice-president of the Parliament of Bosnia and Herzegovina. During the first Yugoslav state, he was he was politically passive, and after the proclamation of the Independent State of Croatia (1941) he was not holding any prominent political or public positions. However, in autumn 1943, after the capitulation of Italy, he was entrusted with the composition of the Croatian government, which he was heading until the fall of the Croatian state. In May 1945, along with many high-ranking state officials, he withdrew towards the western Allies, but the British extradited him to Yugoslav authorities. He was tried, together with about ten others, at a staged political trial, which lasted less than a day, and sentenced to death without right to appeal. He was executed immediately after the judgement was pronounced. The location of his execution and burial is still unknown.♦

IN DIESER AUSGABE

Das zentrale Thema dieser Ausgabe ist die Exhumierung Opfer die von den jugoslawischen Behörden ganz am Ende des Zweiten Weltkriegs und kurz danach auf der Insel Jakljan, in der Nähe von Dubrovnik, ermordet waren. Grauenhafte Szenen die bei dieser Gelegenheit stattgefunden haben wurde auf dem Umschlag unserer Zeitschrift veröffentlicht, und über das Thema berichten **Željko Kuljišić**

auch die Erinnerungen der Zeitgenossen bestätigt. Die Gefangenen wurden auf südkroatischen Inseln gebracht und einige von ihnen auf Insel Jakljan überführt. Dort wurden sie ohne Gerichtsverfahren getötet. Da neben den Knochen kein Kleidungsstück, Gürtel oder Knöpfe gefunden wurden, zeigt dass sie sich offensichtlich vor ihrer Hinrichtung ganz nackt auszuziehen mussten. An der Stelle,

Erinnerungen und Hinweise auf politische Verfolgung.

*

In dieser Ausgabe veröffentlichen wir den einleitenden Teil der Diskussion über **Dr. Nikola Mandić**, von **Dr. sc. Stjepan Matković**, einen Historiker vom Kroatischen Institut für Geschichte in Zagreb. Mandić wurde 1869. in der Nähe von Dolac Travnik im Mittel-Bosnien geboren. Das Gymnasium absolvierte er in Sarajevo, Jura promovierte er in Wien. Er arbeitete als Gerichtsbeamter und Anwalt in Bosnien und Herzegowina und trat sehr früh in das öffentliche und politische Leben ein. Er war einer der prominentesten Mitglieder des kroatischen Kulturvereins Napredak (Fortschritt) und Mitbegründer der Kroatischen Volksgemeinschaft (Hrvatska narodna zajednica), einer kulturellen und politischen Organisation der bosnisch-herzegowinischen Kroaten. Einiger Zeit war er stellvertretender Bürgermeister von Sarajevo. Nach der Einführung des Parlamentarismus in Bosnien und Herzegowina, einige Jahre nach der Annexion 1908, war Mandić Vizepräsident von Bosnisch-herzegowinischen Sabor (Parlament). Zum Zeitpunkt des ersten jugoslawischen Staates war er politisch weitgehend passiv, auch nach der Ausrufung des Unabhängigen Staates Kroatien (1941) hat er keine prominenten politischen und öffentlichen Ämtern besetzt. Aber im Herbst 1943, nach dem Fall von Italien, braute man ihn die Kroatischen Staatsregierung zu bilden an deren Spitze er bis zum Sturz des kroatischen Staates bleiben wird. Zusammen mit einer Reihe von hochrangigen Regierungsvertretern zog sich auch er im Mai 1945 zu den westlichen Alliierten, aber die Briten lieferten ihn an jugoslawischen kommunistischen Behörden aus. Zusammen mit noch einigen weiteren Angeklagten wurde er auf einem politischen Schauspiel, der weniger als einen Tag dauerte, zum Tode ohne Recht auf Berufung verurteilt. Unmittelbar nach der Verurteilung wurde er hingerichtet und bis zum heutigen Tag sind Orte seiner Hinrichtung und Grabstätte unbekannt. •

und **Dr. Augustin Franić**. Die Exhumierung erfolgte Ende Februar 2013 und statt der erwarteten Überreste von 102 Personen wurden sogar Schädel und Knochen von 214 Menschen gefunden. Sehr dünne Archivierungsdaten und etwas größere Anzahl von Zeitzeugen und Einheimischen vermuten, dass meistens die Rede ist von kroatischen und deutschen Fliegern und Marinesoldaten, die sich Ende April oder Anfang Mai 1945 den jugoslawischen kommunistischen Partisanen in der Nähe von Triest, ergeben hatten. Auch Vorprüfung der Überreste zeigt, dass sie meist junge Männer mit hohem Wachstum und außergewöhnlich gesunden Zähnen waren, was

wo sie heimlich begraben wurden, haben die jugoslawischen Behörden eine militärische Erholungsanlage gebaut. Diese erschreckende Tatsache illustriert den verbrecherischen Charakter des Regimes selbst, denn nur ein kranker Geist könnte auf den Knochen der Getöteten Erholungsanlage bauen.

*

Über die aktuelle politische Lage und über das geistige Klima in Kroatien berichten **Prof. Dr. sc. Branimir Lukšić**, **Josip Ljubomir Brdar**, **Tihomir Nuić** während **prof. Bruno Zorić**, während **prof. Maja Runje**, **Franjo Talan**, **Ivica Karamatić** und **Ivan Vukić** bringen

VOJNO TUŽIĆSTVO VI. ARMije

k.br.1149

9. decembra 1946.g.

DRAZNEŠKOM VOJNOM SUDU

Sarajevo

Vojni tužilac Armije po završenom istražnom postupku, a na osnovu čl. 21 Uredbe o vojnim suđevima

O P T U Č U J E

BILAN ANU, kćer Pere i Mire Čavale, rođenu 1925.g. u Dugom Polju, srež Pojnice, Hrvaticu, državljanina FNRJ, neudatu, siromašnog stanja, pismenu sa 2 razreda osnovne škole, po zanimanju domaćicu, ranije suđaki nekačnjavanu, u istražnom zatvoru od 25.VII. 1946.g.

Što je:

1.-Stajala u neposrednoj vezi sa banditom Arapovićem, čime je počinila krivično djelo iz čl. 3 tač. 14. Zakona o kriv.djel.protiv naroda i države.

2.-Što je povezivala Boru Vinku, a preko njega Čerkez Ivana Slavka Mičića i dr. sa Arapovićem u svrhu saradnje s istim, te nagovarala Boru Vinku da pobegne i pridigne u Arapovića. Kćer je počinila krivično djelo iz čl. 3 tač. 2 Zakona o kriv.djel. protiv naroda i države.

3.-Što je koncem decembra 1945.g. dala Boru Vinku 12 komada letaka, čiji je sadržaj bio uparen protiv postojećeg poretku, sa zadatkom da ih razbaca po Bilogoru i dadne utjelicu da čitaaju, čime je podinila krivično djelo iz čl. 2 Zakona o kriv.djel. protiv naroda i države.

Nadležnos suda se temelji na čl. 7. Zakona o uređenju i nadležnosti vojnog suda.

U vezi gornjeg tužim BILAN ANU, i predlažem da se zakaže gljni pretres, na koji pozvati ovog tužioca kao i optuženu, te po završenom dokaznom postupku istu po Zakonu kazniti.

O B R A Z L O Ž E N J E

Optužena u potpunosti poriče izvršenje krivičnog djela, koja se tereti, ali uvećanju se postojanje krivične odgovornosti iste za djela pod 1. 2. 1 3. u dispozitivu treba uzeti kao činjenični dokaz izjave Bore Vinka, koje je isti dan na svom saslušaju 16.VII.1946.g. kod OZKOS-a 38. divizije.

Na svom saslušanju u ovom tužištvu, optužena je pokušala da u pogledu sastajanja sa Borom Vinkom isto prikaže u posve drugom stazu i nekoliko puta je uhvaćena da laže i to kod izričanja presude užeti u obzir kao otežavajuću okolnost.

SMRT FASILMU = SLEDA RAČODU !

Pomoćnik Vojnog tužioca Armije
k a p e t a n

(MINIĆ MILUTIN)

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA
ZAGREB

Zagreb, 4 kolovoza 1942.

Odsjek za novinštvo i kulturne veze
Broj Nov. 3468/42.

PREDMET: knjige Miroslava Krleže za g. L.Salvinija.

PREDSJEDNIŠTVU VLADE
Pročelniku državnog izvješća prom.ureda
dr, Vilku Riegeru

Z A G R E B

=====

Ministarstvo vanjskih poslova umoljava gospodina pročelnika da bi se zauzeo kod hrvatskih vlasti da bi se g. Luigiju Salviniju, Talijanu i velikom prijatelju Hrvata i dobrom poznavaću hrvatske književnosti, nabavile sve knjige Miroslava Krleže, koje su mu potrebne u svrhu upotpunjenoje studija o hrvatskoj književnosti.

ZA DOM SPREMNI!

PO NAREDBI MINISTRA:

Nadstojnik odsjeka za novinštvo
i kulturne veze

M. Trstishn

